

496
2004 / 1-6

2004 1-6

Guliston

2004/1

“...БИР КУНЛИК МЕХНАТИ ҚАҲРАМОНЛИКДИР”

Мабодо Хоразмга йўлингиз тушса, унинг серфайз далаларини, обод шаҳар-қишлоқларини кўриб, кенг ва равон йўлларини кезиб кўнглингиз яйрайди.

Президентимиз Исломо Каримов «Хоразм деҳқонининг бир кунлик меҳнати қаҳрамонликдир!» деган эди. Хоразм деҳқонининг меҳнатини бунданда қисқа, бунданда содда ва теран қилиб ифодалаб бўлмаслигига имон келтирасиз.

Дарҳақиқат Хоразм далалари қишда ҳам уйғоқ, деҳқонлари бешовта, тинимсиз меҳнат билан банд.

Бу галги сўзимиз эса, «Хоразмпахтасаноат» худудий акционерлик бирлашмаси, Пахта тозалаш очиқ ҳиссадорлик жамиятларида амалга оширилаётган ишлар хусусида.

2002-2003 йилларда ишлаб чиқаришга жорий қилинган янги техника ва илғор технологиялар ишлаб чиқарилаётган маҳсулот сифатини янада яхшилаш, корхоналарда ишнинг иқтисодий самарадорлигини оширишга хизмат қилмоқда.

Хонқа, Гурлан, Янгибозор пахта тозалаш корхоналарида қисқа технология - УХК оқими ишга туширилди. Бу тадбир билан эски ускуналар янгисига алмаштирилди. Натижада электр қувватини иқтисод қилишга эришилди. Янгибозорда 3 дона, Урганчдаги корхонада 1 дона «Меҳнат» русумли йирик тозалагич қурилмавий жиҳатдан бутунлай қайта ўзгартирилди ва уларнинг иш унуми 5 тоннадан 12 тоннага ошди. Шунингдек, бу даргоҳларнинг кам харажат билан ишлашига эришилди.

Янгибозор пахта тозалаш корхонасида чигит ўлчаш учун СВП-600-10 русумли электрон тарози ўрнатилди. Худди шу русумдаги тарозилар тола тойини ўлчаш учун Урганч, Гурлан, Хонқа, Хива, Ҳазорасп, Янгиариқ, Боғот, Қўшқўпир пахта тозалаш корхоналарида ҳам ишга туширилди. Гурлан пахта тозалаш корхонасида қуритиш-тозалаш цехи қайта жиҳозланди.

Тайёргарлик ва ҳозиржавоблик давр руҳига мосдир. Хўш, бу тадбирлар ишлаб чиқариш натижаларига қандай таъсир кўрсатди?

«Хоразмпахтасаноат» худудий акциядорлик бирлашмасида 2003 йилда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми 35 млрд. 922 млн. 250 минг сўмни ташкил қилди. Режа 104,9 фоизга уддаланди. Хоразм деҳқонлари етиштириб берган 144272 тонна пахта хом ашёси қайта ишланди. Тола режаси ошиғи билан бажарилди.

Бирлашмада 2003 йилда ишчи-ходимларни ижтимоий ҳимоя қилиш учун 660 млн 79 минг сўм маблағ сарфланди.

Хоразм вилояти ҳокимлиги томонидан ўтказилган барча ижтимоий, маънавий-маърифий ва бошқа тадбирларда «Хоразмпахтасаноат» худудий акциядорлик бирлашмаси қўлидан келганча ҳомийлик ёрдамини кўрсатиб келади. Шунингдек, вилоятдаги шифохоналар, мактаблар ва бошқа муассасаларга ҳомийлик ёрдами кўрсатилди.

Хуллас, бу ердан олинган таассуротлар ёрқин ва умидбахш.

Маҳмуд БҲРОНОВ.

Журнал 1925 йилдан чиқа
бошлаган.

Муассис:

**Ўзбекистон Республикаси
Маданият ишлари
вазирлиги**

Бош муҳаррир:
Азим СУЮН

Таҳрир хайъати:

Бобур АЛИМОВ,
Нилуфар АЛИХОНОВА,
Маҳмуд БЎРОНОВ
(бош муҳаррир ўринбосари),
Бахтиёр ГАНЖАМУРОД,
Неъматилла ИБРОҲИМОВ,
Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ
(бош муҳаррирнинг биринчи
ўринбосари),
Абдусайд КЎЧИМОВ,
Отаназар МАТЁҚУБОВ,
Абдусайд НУРБОЕВ
(масъул котиб),
Муҳаммадҷон ОБИДОВ,
Абдулла ОРИПОВ,
Шухрат РИЗАЕВ,
Рустам ШОҒУЛОМОВ,
Эркин ЭРНАЗАРОВ,
Жуманазар ҲУСАНОВ.

Бўлим муҳаррирлари:
Комил ЖОНТОВЕВ,
Манзура ШАМСИЕВА.

Саҳифалаш ва дизайн:
Беҳзод ИЛЁСОВ,
Шахло ҲОШИМОВА.

Мусаҳҳих:
Муҳаббат ТЎХТАШЕВА.

Фотомухбирлар:
Дмитрий КУРЬЯКОВ,
Тургунбек МАҲКАМОВ.

Навбатчи муҳаррир:
Манзура ШАМС.

Ушбу сонда:

Файзулла АБЗАМОВ

Электрон рақамли имзо нима?

4

Собир УНАР

Қувват

6

Сайёра ХОЛМИРЗАЕВА

МУЗДАНДА ОНАНИ ЭСАЛБ...

14

ШАЙХ ВА ШАЙТОН

18

ОЛАМ КЕЗУВЧИ ЭЛАТ

23

Шукур ХОЛМИРЗАЕВ

ОТ ЙИЛИ

30

Мабнат мактаби

37

Тўқимачи

ГЎЗАЛЛИК СИРЛАРИ

46

Босишга 18.03.2004 да топширилди. Қоғози 60x84 1/8. Ҳажми 6,0 босма табоқ.

Буюртма № 94, Нусхаси 1005.

Таҳририят манзили: 700029, Тошкент, Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Телефонлар: Кабулхона: 136-56-01. Бош муҳаррир ўринбосари: 133-08-57

Масъул котиб: 133-07-94. Факс: 133-08-57

Алишер Навоий номли Ўзбекистон Миллий кутубхона босмахонасида чоп этилди. Манзил: Тошкент ш. Х. Сулаймонова кўчаси, 33 - уй.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 091 — рақам билан рўйхатга олинган.

Маймун йилининг талаби — аввало, ҳаракат, меҳнат, яхши яшаш. Ушбу йилда туғилганлар кўнглига келган ишни қилувчи, эпчил, ақлли, топқир бўлиб, энг қийин муаммоларни ҳам осонлик билан ҳал этишади. Аммо кувликлари ҳам борки, улар билан муомалада хушёрроқ бўлиш керак. Улар жуда киришимли, сўзга чечан, нимаки иш қилсалар, уни охиригача бажаришга ҳаракат қиладилар, албатта, ўз манфаатларини ҳам унутмайдилар. Жуда хушчақчақ ва илтифотлидирлар.

Бу мучал соҳиблари ўз фаолиятларини авж олдиролмайдиган деярли бирор соҳа йўқ. Бўлаётган воқеалардан ҳамisha хабардорлар. Уларнинг хотиралари жуда ҳам кучли бўлиб, кўрган ва эшитганларини энг майда тафсилотларигача унутмайди. Ишларни бетартиб бажарсалар-да, хотиралари кучли. Шунинг учун ҳам маймун йилида туғилган фарзандлар жуда зийрак, дарсларни тез ўзлаштирувчи, шеърларни тез ёдлайдиган, чет

тилларни ҳам осон ўргана оладиган, билимдон бўлишади. Ҳар тўқисда бир айб дегандай, улар шошқалоқроқ бўлиб, ҳамма ишни шу заҳотиёқ амалга оширишни хоҳлашади. Уларнинг ҳар қандай мушкул аҳволга тушиб қолганларида ҳам вазиятдан осон чиқиб кетишларини муносиб баҳолаш даркор. Ҳафсала билан иш қилишса, катта муваффақиятларга эришадилар. Иқтисодий жиҳатдан баъзан қийинчиликларга дуч келсалар-да, тезда энгиз ўтишади. Ишқ-муҳаббат бобида жуда эҳтиросли, шу сабаб уларга муносиб ёр бўлиш учун ҳар томонлама баркамол бўлиш зарур. Чунки ушбу мучал соҳиблари жуда меҳнатқаш, келишган, хушбичим, ўта хушмуомала инсонлардир.

Маймун йили — сербчилик, фаровонлик йили. Мазкур йил ҳамма-нинг иштиёқ билан меҳнат қилишини талаб қилади, сўнгра, албатта, роҳат кўришади. Чунки маймунлар ниҳоятда ҳаракатчан, тиним билмайдиган жонзотлардир.

МАЙМУН ЙИЛИ МАМДУЗЛИК ЙИЛИ БЎЛСИН!

Ахборот технологиялари ва компьютер коммуникация тизимларини барча соҳаларда қўллаш ҳозирги вақтда давр талаби бўлиб қолди. Мамлакатимизда жаҳон ахборот маконининг инфратузилмаси ва ахборот-компьютер тармоғига мос келувчи миллий тизимни яратиш бошқарув, иқтисодиёт, фан ва таълим самарадорлигининг муҳим омил бўлмоқда. Юртимизнинг ушбу соҳадаги асосий йўналиши қатор қонунлар, Республика Президенти фармонлари ва Вазирлар Маҳкамаси қарорларида ҳам ўз аксини топган.

Айниқса, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 30

жорий этишнинг энг муҳим вазифалари белгилаб берилган.

Мақур фармон ижроси юзасидан ва ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги стратегик устувор вазифаларни амалга оширишга доир амалий чора-тадбирларни таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг "Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори чиқди.

Бу қарорда, хусусан, ахборот ресурслари бозорини ривожлантириш, давлат бошқаруви, бизнес, соғлиқни сақлаш, фан ва таълим

қилинган бўлиб, Ўзбекистон ҳам ана шулар қаторидан ўрин олди.

Ҳўш, электрон имзонинг ўзи нима? Ундан қандай фойдаланилади?

Қонунда электрон рақамли имзо «Электрон рақамли имзо - электрон ҳужжатдаги рақамли имзонинг ёпиқ калитидан фойдаланган ҳолда махсус ўзгартириш натижасида ҳосил қилинган ҳамда электрон рақамли имзонинг очиқ калити ёрдамида электрон ҳужжатдаги ахборотда ҳаттолик йўқлигини аниқлаш ва электрон рақамли имзо ёпиқ калитининг эгасини идентификация қилиш имкониятини берадиган имзо» тарзида таърифланган.

Бунда бизга нотаниш иборалар

Электрон рақамли имзо нима?

май кунни имзоланган «Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш тўғрисида»ги фармонида ахборотлаштиришнинг миллий тизимини шакллантириш, иқтисодиёт ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида замонавий ахборот технологияларини, компьютер техникаси ва телекоммуникация воситаларини оммавий равишда жорий этиш, ҳамда улардан фойдаланиш, фуқароларнинг ахборотга ортиб бораётган талаб-эҳтиёжларини янада тўлиқроқ қондириш, жаҳон ахборот ҳамжамиятига кириш ҳамда жаҳон ахборот ресурсларидан баҳраманд бўлишни кенгайтириш учун қулай шарт-шароитларни яратишга қаратилган бўлиб, унда компьютерлаштириш ва ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш ҳамда уларнинг замонавий тизимларини

соҳалари, шунингдек, жамият ҳаётининг бошқа соҳаларида ахборот алмасувининг электрон шаклларига ўтиш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни ташкил қилишга алоҳида аҳамият берилган.

Шунингдек, юртимизнинг ахборот ва компьютер технологиялари соҳасида ахборот хавфсизлигини таъминлаш тизимини ташкил қилиш, ахборот хавфсизлигини таъминловчи хизматларни шакллантириш, ахборотни криптографик химоялаш воситаларини ишлаб чиқиш каби тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилган.

Айниқса, «Электрон рақамли имзо тўғрисида»ги қонуннинг қабул қилиниши, юқоридаги фармон ва қарорнинг бажарилишини таъминлашда муҳим қадам ҳисобланади.

Шу вақтгача «Электрон рақамли имзо тўғрисида»ги қонун жаҳоннинг 70 га яқин мамлакатларида қабул

борлиги учун ҳам бир ўқишда электрон рақамли имзонинг нима эканлигини англаб олиш мушкул. Шунинг учун таърифда келтирилган номаълум тушунчаларга аниқлик киритишга ҳаракат қиламиз.

Аввало, электрон ҳужжат нима эканлигини аниқлаб оламиз. Электрон ҳужжат - муайян ҳужжатнинг компьютерда тайёрлаб, унинг хотираси ёки у билан боғлиқ электрон ахборот ташувчиларда сақланаётган кўриниши. Электрон ҳужжат ўзининг аънаванавий, яъни қоғоздаги кўринишига қараганда анча ихчам бўлади.

Электрон рақамли имзонинг ёпиқ (маҳфий) калити — имзо кўювчи шахснинг ўзигагина маълум бўлган белгилар кетма-кетлиги. Электрон ҳужжатдаги ахборот ана шу калит асосида яратилади. Ёпиқ калит маълум электрон ахборот ташувчида сақланиб, унга фақат имзо эгасиги-

Подпись
83 BD 92 FC
67 TD F0

на кириши мумкин.

Электрон рақамли имзонинг очик калити — компьютер техникаси воситаларидан фойдаланилган ҳолда ҳосил қилинган, электрон рақамли имзонинг ёпиқ калитига мос келувчи, электрон ҳужжатдаги электрон рақамли имзонинг ҳақиқийлигини тасдиқловчи белгилар кетма-кетлиги бўлиб, ахборот тизимида эркин истеъмолдадир.

Электрон рақамли имзо кўйиш жараёни қатъий босқичлар кетма-кетлигига асосланади.

Аввало, имзо кўйиладиган ҳужжат асосида унинг матни ва шаклига мос келувчи чекли ва бир хил узунликдаги сон ҳисобланади. Маскур сон электрон ҳужжатнинг хэш-функцияси дейилади ва ҳужжатга киритилган исталган ўзгаришни ана шу хэш-функция қиймати воситасида аниқлаш мумкин бўлади. Хэш-функция қиймати сифатида 32 хоналик сон олинганда ҳам, иккита ҳужжат хэш-функцияларининг айнан бир хил бўлиши эҳтимоли инсон бармоқ изларининг ўхшашлиги эҳтимолидан кичик бўлади.

Сўнгра имзо эгасининг ёпиқ калити ва ҳужжат хэш-функциясининг қиймати асосида маълум математик ҳисоблар бажарилгандан сўнгра, ҳужжатнинг электрон рақамли имзоси ҳисоблаб топилади ва ҳужжатга тиркалади. Яъни ҳужжат электрон рақамли имзо ёрдамида имзоланган электрон ҳужжат кўринишига келади.

Электрон ҳужжатнинг бутунлиги (унга ҳеч қандай ўзгариш киритилмаганлиги), ҳақиқийлигини тасдиқлаш ва эгасини аниқлаш учун электрон рақамли имзонинг очик калитидан фойдаланилади. Очик калит ёпиқ калит эгаси билан ахборот алмашиниш имкониятига эга бўлиб барчага тарқатилиши мумкин.

Электрон рақамли имзонинг ҳақиқийлигини тасдиқлаш деганда электрон ҳужжатда хатолик йўқлиги тушунилади. Бу амалиёт кўйиладиги босқичларда амалга оширилади:

— электрон ҳужжат хэш-функциясининг қиймати қайта ҳисобланади;

— очик калитдан фойдаланилган ҳолда электрон ҳужжат муаллифининг электрон рақамли имзоси очилади;

— хэш-функциялар қийматлари солиштирилади.

Агар хэш-функциялар қийматлари айнан бир хил бўлса, ҳужжатга ўзгартириш киритилмаган ва имзо ҳақиқийдир.

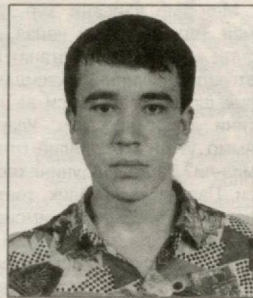
Мураккаб туюлган бу жараёнлар аслида компьютерда осон бажарилади. Чунки ушбу босқичларнинг компьютер дастурлари мавжуд бўлиб, улар ёрдамида ёпиқ ва очик калитларни яратиш, ҳужжатнинг хэш-функцияси қийматини ҳисоблаш каби электрон ҳужжат билан боғлиқ барча амаллар автоматик равишда бажарилади. Бу дастурлар биргаликда «электрон рақамли имзо» тизимини ташкил этади.

Масаланинг бу томони осон бўлгани билан унинг ташкилий жиҳатларида мураккаблиқар йўқ эмас. Айтиб ўтилганидек, электрон ахборот алмашинув тизимининг ҳар бир иштирокчиси электрон рақамли имзо жуфт калитларини яратган ҳолда ёпиқ калитни сақлаб қолиб, очик калитни бошқа мижозларга етказилади. Калитларни очик алоқа каналларидан юбориш уларни қалбақлаштириш, яъни электрон ҳужжат айланмасига тажовуз хавфини тўғдиради.

Масалан, нияти бузуқ шахс ахборот алмашинувидаги бошқа иштирокчининг, номидан ҳужжат тайёрлаб ўзининг ёпиқ калити ёрдамида электрон рақамли имзо кўйиб, ҳужжатни олувчи очик калитни сўраганда унинг сўровини «ўғирлаб» ўзининг сохта очик калитини юбориши мумкин. Бунинг натижасида ҳужжат олувчидаги очик калит сохта ҳужжатни ҳақиқий сифатида аниқлайди. Демак, очик калит ўзининг ҳақиқий эканлигини тасдиқловчи қўшимча ахборот билан юборилиши лозим экан. Айни мақсадда очик калитларга қўшимча ҳужжат сифатида рақамли сертификатлар (ғувоҳномалар) бериш лозим деб топилди. Сертификатда калит эгаси ҳақида юридик ахборотлар, сертификат берувчи ҳақида маълумот, унинг мuddати, очик калитнинг коди ва бошқа ёрдамчи маълумотлар бўлиши мумкин.

Электрон рақамли имзо тўғрисидаги қонунда кўрсатилишича, имзодан фойдаланиш соҳасини давлат томонидан тартибга солишни Ўзбекистон Республикаси Вазиrлар Маҳkамаси ва у махсус ваколат берган ташкилот амалга оширади.

Махсус ваколатли орган рўйхатга

Файзулла АбЗАМОВ,
Ўзбекистон Республикаси
Президенти ҳузуридаги
Давлат ва жамият қурилиши
Академияси тингловчиси.

олиш марказларининг фаолиятига лицензия беради ва бу марказлар сертификатларининг ягона давлат реестрини юритади ҳамда юридик ва жисмоний шахсларнинг ундан фойдалана олишини таъминлайди.

Рўйхатга олиш маркази фойдаланувчиларнинг талабномалари асосида электрон рақамли имзоларнинг очик ва ёпиқ калитларини яратида ҳамда улар муҳофазасини таъминлайди. Бундан ташқари марказлар электрон рақамли имзолар калитлари сертификатларининг реестрини юритади, унинг ўз вақтида янгиланишини таъминлайди, электрон рақамли имзо билан боғлиқ бўлган бошқа хизматларни ҳам амалга оширади.

Ишнинг бундай ташкил этилиши эса электрон ҳужжатни олувчига очик калитнинг ҳақиқатдан ҳам юборувчига тегишли эканига ишонч ҳосил қилиш учун шу калитни рўйхатга олган марказга мурожаат қилиши имконини беради. Бунга жавобан марказ очик калитнинг сертификатини электрон ёки қоғоз ҳужжат шаклида юборади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, «Электрон рақамли имзо» тўғрисидаги қонун ахборот алмашувининг электрон шаклларига ўтиш, электрон тижоратни татбиқ этиш ҳамда ахборот хавфсизлигини таъминлашда асосий йўриқнома вазифасини бажарувчи норматив ҳужжат бўлиб, шу соҳа тараққиётига ижобий таъсир кўрсатиши шубҳасиздир.

Мен бир нарсани кўп ўйлайман. Тарихда қилич, найза, қурол, фатх кучи билан салтанат барпо этганлар, шунинг орқасидан хонлик, шохлик мартабаси ва шўхратини топганлар бор. Улар кўп. Аммо ўтган азиз-авлиё оталаримиз-чи? Тамоман бунинг тескари-си. Парҳез, беозорлик, тоат-ибодат, илм йўлидаги тинимсиз риёзат орқасида шохлар ҳам эришолмаган юксак мартаба соҳиби бўлганлар. Улар... қиличидан қон томган шохлардан кўпроқ... Ва яна қизиғи, ҳатто ўз номларини яшириб, тезроқ ҳоки-туробга айланишни қўмсаганлар. Биргина Аҳмад Яссавий ҳазратларини эсланг. Оллоҳ унга узун умр ато этганига қарамай, пайгамбар ёшига етгач, ўзини қоронғи ертўла қаърига олган. Усти тўпроқ, ости тўпроқ...

Тарихга чуқурроқ назар солинса, юртимиздаги деярли ҳар бир кишлоқдан бирор-бир азиз авлиё ўтгандир. Бундай азиз қадамжолар Ўзбекистонда ўнлаб

эмас, юзлабдир.

Камина Кўшработ туманининг Қувқалла деган кишлоғида туғилганман. Болалагимда кишлоғимиз нега «Қувқалла» деб аталиши тўғрисида баъзи кексалардан узуқ-юлуқ афсоналар эшитардим. Кўпгина тегдошларим қатори кишлоғимиздаги кўримсиз масжид, унинг ёнидаги кичик бир хужра, ҳатто атрофи ўралган чангалзор ва дарахтлардан ҳам кўрқар эдик. Эмишки, мана шу дарахтнинг шохини беҳосдан синдириб қўйсанг бирор балога гирифтор бўласан. Фалон вақти пистончи ўтаётиб, мана бу олчадан отига қамчи синдириб олган экан, оти билан йиқилиб тушибди, тентак бўп қопти, кўзи оқиб тушипти... ва ҳоказо. Ваҳимали, кўрқинчли гаплар эди улар.

Бугунги кунга келиб, юртимиздаги минглаб табарруқ қадамжолар тарихига одамлар астойдил қизиқа бошладилар. Шулар қатори бизнинг «Қувқалла»да ҳам Нонбер ота ўтмишини ўрганиб,

қаровсиз қолиб кетган мақбара-хужрани қайтадан қуришга жазм этдилар, Нонбер ота шажараси ўрганила бошланди.

Аввалдан қолиб келаётган ва баъзи тўпланган маълумотларга асосан қуйидагилар аён бўлди. Нонбер ота чинакам авлиё бўлган. Бундан 430-450 йил миёнаси илгари яшаб ўтган. Асли исми Жиянбек полвон бўлган. Отасининг оти Тўғай, укасининг оти Нўғай бўлган. Икки марта уйланган. Биринчисидан Ойбош, Жумаш, Қурбалаш, Бегмаш, Узун кавеш, Қилич исмли, иккинчи хотини Тўқолдан Қайдал исмли ўғиллари бўлган...

Жиянбек полвон отамизнинг ҳам Нонбер ота отлиқ авлиё бўлиб етишишларида парҳез ва ибодат етакчи асос бўлган. Мен ўзим она томонимдан бобом Тинибек Жонибек ўғлидан бир талай ривоятлар эшитганман. Кўп дostonларни ёддан айтиб берарди. Бобом тарихий далиллар билан келтирмаса-да, шундай таъ-

Қувқалла

риф берган:

Нонбер ота авлиёликка бундай зришган. Худодан ризқ ўрнига фақат ушоқ сўраркан, тўкилган-сочилган ушоқлар билангина кун ўтказар, шу учун кечаю кундуз Парвардигор эгамга шукрона ўқир, тоат-ибодат қилар экан. Қаҳатчилик йили келиб ҳатто ушоқни топиб ейиш ҳам машаққатга айланади. Бобомиз танг ахволда қолади. У қушларнинг тилига тушунар эди. Бир қуш сайраб уч қир нарида булоқ этагидаги балчиқда ушоқ борлигини англатади. Бобомиз у жойга етиб борса, қарға, олашақшақ балчиқни чўқиб ушоқ талашиб ётибди. У киши паррандаларга шерик бўлиб, балчиқ аралаш ушоқ теришга тушади. Ниҳоят очик қанидан булоқ сувига битта-битта чайиб олиб оғзига ташлайверади. Шу асно хўрлиги келиб юм-юм йиғлайверади. Шунда худойим таолодан бир нидо келадики: «Эй, Жиянбек, сенга валийлик ато этдик. Нон қароматини бер-

дик сенга!» Бобомиз қараса, тўнининг қўлтиғида иссик, билқиллаган ширмойи нонлар тўлиб турибди. Ажабланиб қир ошиб, келган жойи — сой бўйига тушиб, мачитнинг ёнига келади. Ўтган-кетган муҳтож одамларга нон улашади. Негадир нон камаймайди. Совимайдиям. Умрбод шуйтиб ўтади. Шу-шу у киши «Нонбер ота» бўлиб қолади.

Асрлар давомида оғиздан-оғизга ўтиб келган бу ривоятга ишонгинг келади. Ахир бекордан-бекорга «Нонбер ота» деган атама пайдо бўлиб қолармиди? Нуроталик тарих билимдони Жўрақул бобо Калоновнинг шаҳодат беришича, ул зотнинг асли исми Жиянбек Баҳодир. «Баҳодир» тахаллусини олганининг боиси - у киши полвон бўлган. Бу атрофда унинг курагини ер искатган зот топилмаган. Жиянбек Баҳодир ҳол кўради, авлиё бўлади, лекин полвонлигини ташламайди. Самарқанд тарафда беш мамлакатнинг полвонини бирма-бир

йиқитиб олиб ураверган, деган ривоят бор. Хуллас, бобомизнинг курашда елкаси ер кўрмаган экан. Самарқандда пешин намозини ўқиса, аср намозини Қоратовда ўқиркан. Самарқанд билан Қоратовнинг ораси камида юз эллик қақирим келади. Холбуки, Нонбер ота шу йўлни пиёда босаркан.

Камина Нонбер ота элу юртга қўйнидан нон таркатган, доврүг таратган, охири шаҳид ўтган қишлоқ Қувкаллада туғилиб ўсдим, эсимни танидим. Қишлоғимизнинг не учун "Қувкалла" аталиши хусусида болаликда ҳеч нарса билмас эканмиз. Ҳатто талабалик даврида ҳам домламиз, профессор Очил Тоғаев «Мен сенинг қишлоғингга борганман, одамлари жуда шум, қув экан, шунинг учун «Қувкалла» у ер», десаям ишонаверган эканман. Қув бўлса қувдир, шум бўлса шумдир, аммо қайси юрт одамлари лаққилиги билан мақтанади.

...Тинибек отам тирик эди. Қув-

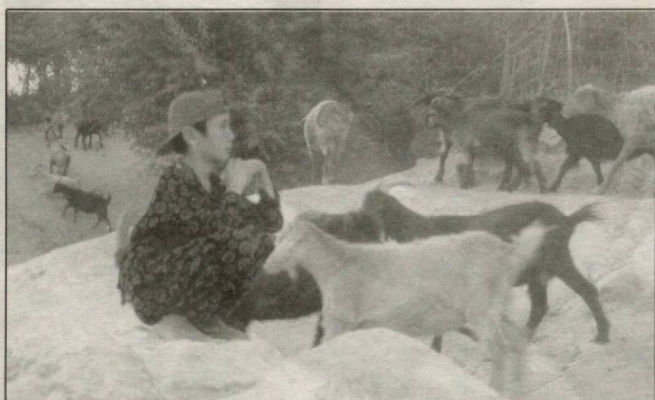
Собир ЎНАР

калла тарихини у киши эътироз билдириб бўлмайдиган тарзда ҳикоя қилиб берди: «Нонбер отамизни кофирлар қувди. Ана энди, авлиё бобомизнинг душманлари ким эди, кимлар у кишининг жонига қасд қилди, деган савол туғилади. Бир хиллар айтишадики, ўша кураш тушган кезлари йиқилиб изза бўлган рақиблари изидан тушган, қилич ялонғочлаб қувлаган. Яна биров Митан беги дейди. Бошқа биров Оқчоб беги дейди. Ҳофиз Таниш ал-Бухорийнинг «Абдуллонома» китобини ўқиган чиқарсиз. Нурота, Жўш, Урганжи атрофида қолдирган тарихий излари, хусусан, машхур Абдуллахон тўғони ҳам XVII аср бошларида қурилган бўлса керак. У китобда Митан хонлиги эмас, Оқчоб ҳақида маълумотлар борлиги, Абдуллахон тўғонининг ҳам шу атрофда қурилганини ҳисобга олиб, мантиқан олганда бу офтобрўйнинг энг машхур одами Нонбер ота қандайдир бир очялонғоч бўлгани ҳолда ҳар бир очнинг қорнини тўйдириши хонга сира ёқмайди. Ахир у хон. Раъиятнинг бари ундан муруват кутиши, унинг қошида ҳукм эшитиб зор қақшаб туриши лозим-ку. «Ким бўлибди у жулдурвақа, аввал ўзининг қорнини тўйгазиб олсин, аллақаерларда ушок, увок териб еб юрармиш. Менинг салтанатимда у фуқаронинг қорнини тўйдиргич бўлқоптими?! Йўқ, бунақаси кетмайди. Мамлакат де-

ганнинг эгаси бўлади. Эга ким бу юртга - менми ё анови яланғоёқми?» Хон унинг полвонлигини ҳам, зоҳир каромати борлигини ҳам билади. Чўчийди. Ўзи бормайди. Навкарларини жўнатади. Навкарлар Нонбер отанинг йўлини пойлашади. Агар душманлар унинг Самарқандда пешин намоз ўқишини, сўнгра йўл пойлаши мумкинлигини инобатга олишса, чиндан ҳам Нонбер ота Митан томонидан қувғинга солингани, у ердан Оқтепа, Қўрли, Қўлтўсин, Сарой орқали Қувкалла сойига тушиб, ланоҳ излаб қочгани ҳам ростдир...

Хуллас, бобомиз қўлтигидан нон узатиб тарқатган ҳозирги қишлоқ мачити ёнигача қочиб келади. Ҳовли юзасида тўрт-беш қулочлик тут бор эди. Нонбер ота шу тутнинг ковагига кириб беркинади. Душманлар кўрмай ўтиб кетишади. Шу маҳал тут тепасида мева териб еяётган олашақшақ душманларни «шақ-шақ»лаб изига қайтаради. Олашақшақ Нонбер ота яктагидан тортиб тепага кўтаради ва шақшақлайберади. Душман келиб, тутга қилич солади. Тут танаси ажралиб кетадию, бобонинг ўзи тирик қолиб, қирга қараб қочади».

Ҳозир Нонбер ота қочган тепалик мачитнинг орқасидан тик қирга қараб тахминан 4-5 чақирим келса керак. Орада камида 7-8 та дўнг ва қирлар бор. Бобомиз пиёда бўлгани ҳолда «Азлартепа»

ТҲЙҒУСИ

хафсала билан рас-
сомлик сирларини
ўрганаётган аёлларга
жавасимиз келди.
Шунда хаёлимдан бир
фикр ўтди — бизда
ҳам кекса зардўзлик,

зилмаларнинг асосий мақсадини
ташкил этар экан. Ўтказилаётган
машгулотлар ранг-баранглиги билан
иштирокчиларни ўзига жалб
этди. У ерда аёлларга лойиҳалар
тайёрлаш, интернет мутахассиси-
лиги, компьютерни дастурлаш бо-
расида билим ва тушунчалар бе-
риб борилади.

Биз ҳам туманимизда бичиш-ти-
чиш, компьютер дастурловчи, сар-
арошлик, пазандалик курсларини
ўқидик. Ҳозир Марказимизда 70дан
кўпроқ хотин-қизлар машгулотларга
қатнашиб аётиб ўтилган. Марказимиз
фаолияти янада бойитиш, хилма-хил
қилишлар бўйича билим бериш,
мутахассисларни жалб этиш ре-
жаларини тузиб кўйганмиз. Бунга
имкониятимиз ҳам, маблағимиз
ҳам етарли.

Мухбир: — Кореяда Марказларга
келаётган аёлларнинг ёшлари,
қизиқишлари қандай?

Ҳ. Зокирова: — «Qyelopi-do» хотин-
қизлар ривожланиш Маркази-
да Тасвирий санъат ва рассомлик
тўғрисида қатнашаётган аёллар-
нинг ёшларини қизиқиб сўрадик.
Уларнинг барчаси 50 дан ошган,
60-75 ёшлардаги аёллар эди.
«Биз невараларимиз тарбияси
билан шуғулланибгина қолмай, ўз
савиямизни ошириб борамиз.
Ўзимизнинг маънавий билимимиз
бой бўлмаса, уларга нимани ўрга-
тамиз!» деди улардан бири.

Ёшлари бир жойга борганда,

каштачилик, гиламдўзлик сирла-
ридан хабардор момоларимиз,
аёлларимиз кўп, уларни бир Мар-
казда жамлаб, ёшларга мана шу
касб сирларини ўргатишни таш-
кил этиш мумкин. Ҳозир ана шу
лойиҳа устида ҳам иш бошлаш
арафасидамиз.

Хуллас, болалари ташвишлари-
дан қутулган аёллар Марказларга
кўпроқ жалб этилган. Хотин-қиз-
лар ривожланиш Марказида ёш
қизлар ва кекса аёллар билан гап-
лашганимизда, улардаги фикр-
лаш қўлами, Ватанни ардоқлаш ва
у билан фахрланиш тўғриси, юртга
муҳаббат кучлилигини англадик.
Бундай тўғру инсоннинг қай юмуш
билан машғуллиги, қайси юртда
яшаётганлигидан қатъий назар
барчада бирдай юксак даражада
шаклланиш лозимлигини юрак-
юракдан ҳис этдик.

Мухбир: — Марказларда таълим
қай йўсинда ташкил этилганлиги,
қандай натижаларга эришилаётган-
ли ҳақида ҳам қисқача тўхталсан-
гиз.

Ҳ. Зокирова: — Биласизми, Мар-
казларда ўқиш муддати 5-8 ойни
ташкил этади. Битирувчилар билан
учрашганимизда, уларнинг 70
фоизи ҳаётда ўз ўринларини топа
олишларига кўзлари етажagini
айтишди.

Кореядаги хотин-қизлар Мар-
казлари раҳбарлари билан
бўлган суҳбатларда улар етакчи

хотин-қизлар билан ишлашдан
ташқари, ёшлар, турли тоифадаги
аёллар, уларнинг ахлоқи, маъна-
вияти, билим савияларини оши-
риш бўйича амалий ишлар қили-
наётганининг гувоҳи бўлдик. Биз
ҳам ўз навбатида масаланинг бу
қилишларини ҳам эътиборга олиб
қўйдик. Бизда ҳам ёшлар, турму-
шидан ажрашган аёллар, кам таъ-
минланган оилалар бор. Уларнинг
тарбияси, ўқиши, ишга жойлаши-
ши масалаларини тезроқ ҳал
қилишимиз керак.

Сеул Миллий Университети,
«Pvongtaek» талабалари ва про-
фессор ўқитувчилари билан учра-
шувлардан қайтганимизда, «Ватан
тўғриси» китобида ўқиганим куйи-
даги сатрлар ёдимга тушди:
«Миллий ифтихори кучли бўлган
шахс, ўз мамлакати билан
фахрлана олади ва унинг тақди-
рига бефарқ қарай олмайди.
Унинг эртаси бугундан кўра му-
камалроқ бўлишига интилади».

Биз ўн беш кун ичида Ватани-
мизни шу қадар соғиндикки, таъ-
рифига сўз ожиз. Унинг муқаддас
туپроғини кўзга суртишга, ҳаво-
сидан тўйиб-тўйиб сипқоришга
шошилдик. Ўз уйимизнинг, маҳал-
ламизнинг, қолаверса улуг Вата-
нимизнинг порлоқ эртаси учун
қанчалик масъуллигимизни юрак-
дан ҳис этдик. Ватанимизнинг ке-
лажга эса порлоқ бўлади, ин-
шоллоҳ.

Мухбир: — Мазмунли суҳбатин-
гиз учун раҳмат. Барча режаларингиз
бекаму кўст амалга ошин.

Абдусайд НУРБОЕВ
суҳбатлашди

МУЗАЙЯНА ОНАНИ ЭСАЛАБ...

Инсон умри ўтган сари кўп нарсаларнинг қадрига етиб бораркан. Эсламоқчи бўлганим воқеага ҳам 20 йил бўлибди. Шу йиллар давомида мен ҳам ҳаётнинг кўп томонлари чуқурроқ тушунадиган, ҳис қиладиган бўлдим. Турмушнинг оғир кунлари билан қувончли дамлари ёнма-ён келишини ҳаётнинг ўзи, яшашнинг ўзи ўргатди. Лекин доим мен жуда ҳурмат қилган, кекса, ақлли бир аёлнинг "Кизим, ҳали ҳаёт олдинда сабр-тоқатли бўл, чидамли бўл, тилиннга эҳтиёт бўл", дея қилган насиҳатлари ва шу аёлнинг ишончи менинг яқин ҳамроҳим бўлди...

Мен Тошкент Давлат университетининг филология факультетини тамомлаб, Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институтининг фольклор бўлимида ишлай бошладим. Уша ёзда Дехқонободда таниқли бахши Умир шоир Сафаровнинг юбилейини ўтказишга тайёргарлик кетаётган эди. Ёзувчилар уюшмасидан Саид Аҳмад, Музайяна Алавия, Отаёр ва Тил ва адабиёт институтидан филология фанлари доктори Тўра Мирзаев, филология фанлари номзоди Зубайда Ҳусайнова ҳамда мен июн ойида шу юбилейга борадиган бўлдик.

Кечагидек ёдимда, биз поездга ўтиряпмиз. Мен ҳаяжонданман, ахир бундай анжуманга, қолаверса, фольклор экспедициясига биринчи боришим, яна ёзувчилар, олимлар қаторида. Поезд жибли. Музайяна опа, Зубайда опа ва мен битта купега жойлашдик. Зубайда опа билан институтга келган кунимданок яқин бўлиб қолган эдик. Лекин Музайяна опани биринчи марта кўришим эди. Музайяна опа ҳақида жуда кўп яхши гаплар эшитган, ўқигандим. Мен бу

юзидан нур ёғилиб турган аёлни биринчи кўришдаёқ, илк суҳбатиданок яхши кўриб қолган эдим. Биз худди бир неча йиллардан бери танишдек, бир зумда тил топишиб кетдик. Уларнинг мулоҳазали, босиқ, ширали суҳбатлари ўзига тортди. Ёддан газаллар айтишларига маҳлиё бўлиб қолдим.

Ҳа, бу ўша — бутун ҳаёти бир тарих бўлган Музайяна опа эди. Беш ёшларида катта бувиларидан ўқисни ўргана бошлаган, 9 ёшга тўлмасданок паранжи ёпиниб отиноиникига катнаб, Навоий, Бедил, Фузулий, Ҳофиз асарларини муталаа қилган, ўзи хали тўла тушуниб-тушунмай оксоч Ойимбибининг мунгли, ғамгин кўшиқларини ёзиб ола бошлаган қизча. Тоғалари Абдулла Алавий хиянидаги ўқишга, шеъриятга бўлган интилишни кўриб, уларнинг уйларига ҳисоб, она тили, жуғрофия ва русчани ўргатадиган муаллималарни таклиф қилганлар. Энди у рус адабиёти билан ҳам таниша бошлаганди.

1930 йилнинг баҳорида она томонидан қариндошлари бўлмиш, ўзлари яхши таниган Лутфулла исми йигитга турмушга чиққанлар, лекин турмуш ўртоқлари кўпўтмай, тухмат туфайли қамалиб кетган. Музайяна опа мактабда муаллималик қилиб, республикамизда «Аёлчи ўқитувчи» бўлиб таниладилар, турли курсларда дарс берадилар. Халқ озғани ижоди материалларини тўплайдилар, уларни тадқиқ этадилар. Орадан деярли 10 йил ўтгандан кейин турмуш ўртоқлари қайтиб келади. Оила қувончга тўлади, бирга фарзандларни вояга етказдилар...

Учовимизнинг ҳам кайфиятимиз яхши, турли мавзуларда суҳбатлашиб, дам олиб кетаяпмиз. Музайяна

опа ўз ҳаётлари, шеърият, илмий иш ёзиш жараёни ҳақида гапирдилар, кўп маслаҳатлар бердилар. Уйкуга кетишдан олдин қоғоз-қалам олиб, нималарнидир ёза бошладилар. Ёзиб бўлгач, «Мана қизим, Сайёра-жон, сенга», дедилар. Бу қоғозни ҳозиргача сақлаб келаман. Бу "Фарзанд" деб аталган шеър эди. У шундай бошланар эди:

*Сайёрадай бўлса фарзанд,
Қўриг қўзлар бўлар турсанд.
Мушфик, мейривондор ўзи,
Шили шифини, нури қўзи.
Жойларини тўзатади,
Дала инқисам қўзатади.
Қаровида самимиям,
Хар қадамда иллат-хурмат.
Мендай бахтли бўлини, қизим,
Олқишларга шўрини, қизим.
Ота-онанинг қил иллат,
Уларга ҳам катта раҳмат.
Бахтнинг билан бўи, Музайяна.
Замон яхши, ҳам шуну шон.*

Биз беш кун бирга бўлдик. Турли йиғиллишларда, учрашувларда қатнашдик. Мен мана шу кунлар ичида Музайяна опанинг халқ орасида ҳурматлари чексиз эканлигига яна бир бор гувоҳ бўлдим. Қаерга бормайлик, кимлар билан учрашмайлик, ҳамма опани кўриб севишни кетарди, бир бор суҳбатлашишга интиқ эдилар. Опа ҳам давраларда газаллардан, халқ кўшиқларидан, ўз шеърларидан намуналар айтиб ҳаммани ўзига ром этардилар. Уларнинг келганини эшитганлар икки оғиз сўзлашиб, соғ-омонликларини кўриб кетгани ошиқардилар. Шундан билдимки, бу яқин орада Музайяна опани билмайдиган ёки улар ҳақида эшитмаган одамни учратиш қийин экан. Чунки опа рес-

публика доирасида халқ кўшиқлари, эртаклари, достонларини излаб бормаган бирорта вилоят, туман, бирорта қишлоқ йўқ ҳисоб. Бу муболаға эмас. 1925-1926 йиллардан бошлаб хотин-қизлар томонидан айтилган кўшиқ, эртақ, мақолларни тўплай бошлаган бўлсалар, 1940 йилдан Ўзбекистон Фанлар академияси Тил ва адабиёт институтининг фольклор бўлимида иш бошлагач, ҳар йили экспедицияларда қатнашганлар. Ҳатто урушнинг энг оғир йиллари ҳам экспедицияга чиқиб, турли мавзудаги кўшиқлар, айтим ва марсияларни ёзиб олганлар, нашрга тайёрлаганлар.

Яна Деҳқонободдаги анжуманга қайтсак. Шундай қилиб, кунлар ҳам бирма-бир ўтиб борарди. Бу ўтган вақт бизларни янада яқинлаштирди

— она-боладек бўлиб қолдик. Зубайда опа билан мен Деҳқонободда халқ оғзаки ижоди намуналарини тўплаш учун қолдик. Музайяна опа ва бошқа шерикларимиз билан хайрлашдик.

Сафар тугаб, Тошкентга қайтгач, Музайяна опани тез-тез эслаб турардим. «Албатта бизни келгин, қизим», деганлари доим ёдимда бўлса-да, бир неча ой ўтиб ҳам бора олмадим. Бу орада кўклам ҳам келиб қолибди. Мен Музайяна опани байрам билан табриклаб, табрикнома юбордим. Бир ҳафта ўтгач, Музайяна опадан хат олдим. Хат жуда самимий, меҳр билан ёзилган эди: «Азиз фарзандимиз, севимли Сайёра! Табрикномангни олдим, хурсанд бўлдим... Сайёражон! Мен ҳам фаниматман. 76 ёшга чиқдим...

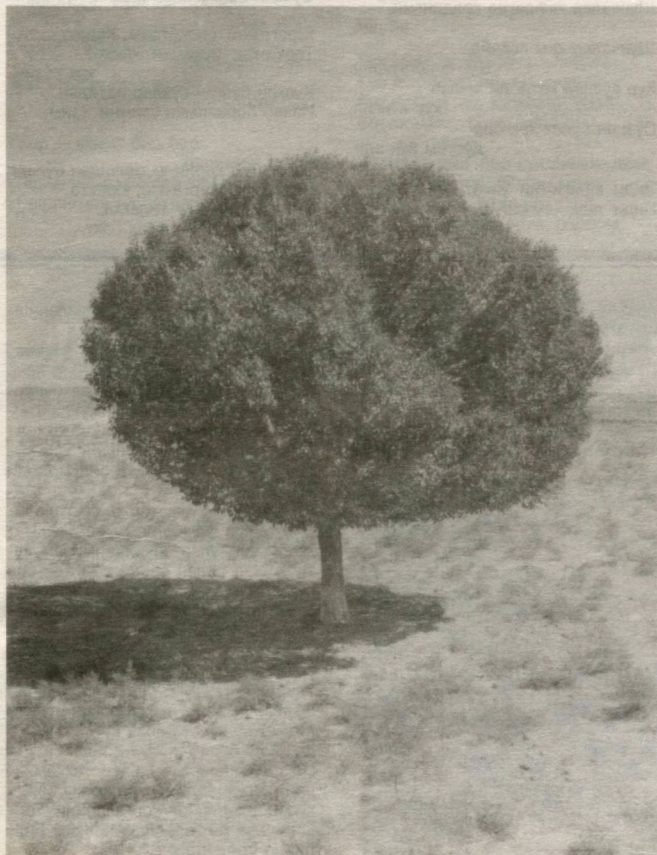
Ёшлик ёз ёмғирдай тез ўтиб кетади, бир дақиқангни беҳудага ўтказма, китобга дўст бўл. Ҳали жуда ёшсан, билмайсан. Тилиннга эҳтиёт бўл. Меҳнат қилишни одат қилиб ол! Хурмат билан хизматни унутма! Халққа мақбул ва маъқул бўлмаган ҳаракатлардан узоқ юр. Ўнта сўзинг бўлса ҳам биттасини айт. Товушингни баланд кўтарма! Мени даданг яхши билади. Келиб туришиннга қаршилиқ қилмас керак.

Соғлиқ ва бахт тилаб Музайяна 10.03.85».

Ҳа, энди ўйлаб қарасам, Музайяна опа билан купеда бирга кетиб, бир неча кун бирга яшаганларимиз, хатларини олганимдан сўнг бир неча марта уйларига борганларим, уларнинг қувониб кутиб олганликлари ўзлари айтганидек «ганимат» экан. Ҳаётимда шундай аёл билан танишганимдан, яқин бўлганимдан хурсандман.

Инсон умри ўтган сари кўп нарсаларнинг қадрига етиб бораркан. Мана шунга ҳам 20 йил бўлибди. Шу йиллар давомида мен ҳам ҳаётнинг кўп томонларини чуқурроқ тушунадиган, ҳис қиладиган бўлдим. Турмушнинг оғир кунлари билан қувончли дамлари ёнма-ён келишини ҳаётнинг ўзи, яшашнинг ўзи ўргатди. Лекин доим мен жуда хурмат қилган, кекса, ақлли бир аёлнинг «Қизим, ҳали ҳаёт олдинда сабр-тоқатли бўл, чидамли бўл, тилиннга эҳтиёт бўл» дея қилган насиҳатлари ва шу аёлнинг ишончи менинг яқин ҳамроҳим бўлди.

Сайёра ХОЛМИРЗАЕВА

УМРИМ КУНБОТАРГА ОҒМОҚДА

ЭЙ ДЎСТЛАР

Ҳимматлари тузоқ чархнинг,
эй дўстлар,
Дил гар дунёсига ғарқдир,
эй дўстлар.

Дунё молига ким каманд бўлибдир
Емирар ул Тангригоғни, эй дўстлар.

Иймону эътиқод тиловатдамас,
Ибодати дилда ҳақни, эй дўстлар.

Тўзгитгаймиз тоқай бир-биримизни
Дили, дини бир-ку Шарқнинг,
эй дўстлар.

Шону шавкати кўтарайлик хур
Ўзбек деган буюк халқни,
эй дўстлар.

Кўрмағаймиз дилни покламасак гар
Оёқ остидаги чоҳни, эй дўстлар.

Душман оёқ ости, бешон қилгайдир
Бирлашмаган, ёлғиз, тоқни,
эй дўстлар.

Манглайдаи, жонда хилпиратайлик
Ватан отлиғ ёруғ оҳни, эй дўстлар.
Шараф саодати насиб этсин ул —

Ватан буюк бўлган чоғни,
эй дўстлар.

СЎЗ

Яшайвер беҳадик, энди беғалва,
Ҳақ сўзлар кетдилар топиб кўналға.
Юрак, кайга уни этдинг бадарға,
Сўздан ўзга зару зўрим йўқ эди.

Ортдан ҳайқирдим ҳаё-хуй солиб,
Қон қусган юрагим қўлимга олиб,
Хувиллаган кўнгил зим-зиё, ғариб,
Сўздан ўзга номус-орим йўқ эди.

Кўнглим Орол каби кетиб боряпти,
Нортуядек беҳол чўкиб боряпти,
Умрим кунботарга оғиб боряпти,
Сўздан бошқа исёним йўқ эди.

Шунчалар ғафлатда қолдингми,
эй дил,
Шунчалар ҳам лоқайд,
шунчалар гофил.
Хур сўзлар кетибди излаб
хур кўнгил,
Сўздан бўлак ҳақ бир
дўстим йўқ эди.

Энди юрагимни уйғотмайди дард,
Энди ишқ ҳам сағир,
бошпанасиз бахт,

Энди дардин менга
айтмайди дарахт,
Сўздан бошқа тоза ишқим йўқ эди.

Юрагимни силқитдим. Қарахт...
Тарк этди руҳимни, хайхот,
ҳақ сўзим.
Қувғин бўлган сўзлар ортидан
Излаб бораяпман ўзимни ўзим.

* * *

Ғами йўқ, қорни-ю тинчидан бўлак,
Беғард касларгамас, юракка.
Умидга, энг ёруғ тилакка
Суюниб-да яшамоқлик бахт.

Княз Кракнинг вафотидан кейин
ёш ва малоҳатли қизи Ванда мам-
лакатга ҳукмдорлик қила бошлабди.
У тез орада ўзининг оқилалиғи ва
адолатпарварлиғи билан ном
чиқарибди. Краков аҳолиси тинч ва
фаровон ҳаёт кечири бошлабди.

Малика Ванданинг хусну ма-

лоҳати, таърифу тавсифини эшит-
ган немис князи Ридигер унинг
ҳажрида ёнибди. Қандай қилиб
бўлмасин, маликанинг васлига ети-
шмиш пайгаи тушибди. Бир кун
ўз аъёнларини тўплаб, шундай дебди:
— Энг яхши қуролланган кўшини
тўплаб, Краковга юриш қиламиз.

Мен Княз Кракнинг қизига уйланиш-
ни хоҳлайман.

— Бир қошиқ қонимдан кечинг,
ҳукмдорим. Бу мамлакатга бир неча
бор юриш қилганимизни ва булар-
нинг барчаси бесамар яқунланган-
лигини унутманг. Қалъа истеҳком-
лари мустаҳкам, соқчилари ҳам му-
дом сергак, - деб фикр билдирибди
аъёнларидан бири.

— Аввал қимматбаҳо совғалари-
миз билан элчиларимизни жўната-
миз. Сўнг, улар элчиларимизни ку-
тиб олиш билан овора пайтида биз
хужумга ўтамиз - қатъий буюрибди
Ридигер аъённинг ўзбошимчалиғи-
дан дарғазаб бўлиб.

Бир оз муддатдан сўнг Ридигер
элчилари Краковга йўл олишибди.
Уларнинг ёвуз ниятларидан беҳабар
малика Ванда меҳмонларни зўр
хурмат ва иззат билан кутиб олишга
фармон берибди. Бу орада баттол
княз кўшинлари қалъа истеҳкомла-
рини эгаллабди. Элчилар маликага
ҳукмдорларининг совғаларини топ-
ширибди ва талабларини ҳам бил-
дириб ўтишибди:

Сени соғинганни баҳордай,
Муҳаббатин асраб тумордай.
Кипригингда кўтариб бедор
Соғиниб-да яшамоқлик бахт...

Сехри зулматларни ёрар сўзларга.
Кўнглингда ёруғроқ сўзларга,
Турналар кетмаган кузларга,
Сигиниб-да яшамоқлик бахт...

УМИД

Умр — фақат бир бор
берилган имкон:
Ялпиз бўлиб унмоқ,
гул бўлиб унмоқ,
Кетсанг гар ортингдан
тўкилсин эҳсон,
Ортингдан бир бора
хўрсинсин офтоб.

Умр - фақат бир бор
берилган имкон:
Гард эмас юрагим бўлгил
буюк дард.
Ортингдан оҳ тортиб
бўзласин осмон,
Ортингдан бош урсин
қолаётган бахт.

Умр — фақат бир бор
берилган имкон:
Парчалаб-парчалаб юракни ёқмоқ,
Бошингдан гурбатлар
арисин, даврон,

Доғларингни яшир,
ўшал кун, моҳтоб.

Умр — фақат бир бор
берилган имкон:
Бу дунё устидан қаҳқаҳа ур, кул.
Бир нафас сукутда қолсин
бу жаҳон,
Ортингдан эзилиб йигласин
бир гул.

Сўнги кун ортингдан энг
сўнги имкон:
Сочларини ёйиб изтироб борсин.
Ҳақнинг дийдорига ўшал кун армон,
Фамлар тобутигини
кўтариб борсин.

Ўшал кун... ўшал кун
шавирлай бошлар,
Сукунат дорига осилган тилинг —
Шеърларингни ўқиб кўзини ёшлар,
Жасадинг устида ўйғонар элинг...

* * *

Жой бермаслар дилда сабрга,
Кун йўқ меҳр, иймон, қадрга,
Бир-бири еб, талашиб, тўзиб,
Боражакмиз битта қабрга.

Қисмат жоми бир кун лиммо-лим,
Бу дунёга устун бўлган ким,
Эй дил, асли видодир дунё
Боражакмиз қошингга, раббим.

Бу дунёнинг йиртиқ тўрваси,
Абад эмас ёвғон шўрваси.
Кун ботарга оғди бу умр,
Елиб борар чарх аробаси.

Ёмонларга гултоб бўлма, дил,
Дунё молин кўзга илмагил.
Дўстга хору душманларга зор,
Номардларга муҳтож бўлмагил.

Йиғди ҳадсиз жаҳоҳиру зар,
Зир титради етти минг кишвар,
Маҳшар кетар чоғи тобутдан
Кўли очик кетди Искандар.

Англадингми, муҳаббат ҳақдан,
Бошинг тошга урсанг ҳамки дил
Зулму завол, адолат ҳақдан.

Мардоналик фазлидир беклар,
Эй шонини асрайди тиклар,
Қадринг баланд бўлсин хур элим,
Сенинг билан бутунман, бутман.

Раббим, тизлар чўкиб сўрайман,
Ишқ оятинг ўқиб сўрайман.
Ўзинг қўлла она юртимни
Берган жонинг тутиб сўрайман.

Энаҳон
СИДДИҚОВА

Малика Ванда ҳақида афсона

— Буюк немис князи сизга ушбу совғаларини тортиқ қилади. Ва эҳтиром ила сизнинг қўлингизни сўрайди.

— Ридигернинг саҳийлигига тасаннолар бўлсин! Лекин князнинг таклифини қабул қила олмаслигимиздан ҳижолатдамиз.

— Шошилманг, маликам, ўйлаб кўринг. Агар рози бўлмасангиз, князимиз Краков аҳолисини соғ кўймайди. Халқингиз сизни оқила-рингингиз учун севишадди. Аммо биргина ҳукмдорни деб, бутун халқнинг жазоланиши адолатдан эмас.

Ванданинг қалбини босқинчиларга қарши қаҳру ғазаб эгаллабди. Лекин душман олдида ожизлигини билдирмаслик учун бутун аламини ичига ютибди. Элчиларга:

— Биз ўйлаб кўрмоғимиз лозим.

Жавобини эртага маълум қиламиз, — дебди Малика.

Бундай мушкул вазиятдан қутулиш чораларини ўйлаб, Ванданинг боши котибди. Қандай қилса, тўғри йўл тутган бўлади: Ридигернинг такли-фига рози бўлсинми? Аммо қандай қилиб юртига бостириб кириб, одамларини ўлдирган кишига турмушга чиқсин. Таклифни рад қилса-чи?.. Унда халқи бошига мислсиз кулфатлар ёғилиши тайин.

Саройдагиларнинг ҳаммаси ҳақик ила хоргин уйкуга кетишибди. Лекин маликанинг кўзларига уйку келмабди. Охири бир қарорга келибди. Малика эгнига оппоқ ҳарир кўйлагини кийиб, бошига нафис гуллардан баргак тақибди ва дарё бўйига йўл олибди. Висла қирғоқларидан туриб жонажон юртига сўнги бор қарабди...

Тун ҳукморлиги тугаб, атрофга қуёш ўзининг заррин нурларини со-ча бошлаган пайт сарой аҳли илинж билан Ванданинг ётоғини пойла-шибди. Лекин ҳадеганда маликадан дарак бўлавермагач, унинг хонасига киришибди. Хонада сочилган кий-имлар ва гул қолдиқларини кўриб, қандай воқеа содир бўлганини ан-глашибди. Бутун Краков аҳолиси ма-лика Вандага аза очиб, зор-зор йиғлашибди.

Воқеадан хабар толган ёвуз княз Ридигер шармандаликка чидай ол-май, кўшинини олиб чиқиб кетибди. Кейин ҳам умуман бу мамлакатга ҳужум қилмабди.

Поляк тилидан
Музаффар Юсуф Назаров
таржамаси

ШАЙХ ВА ШАЙТОН

Ривоят қилишларича, шайх Чумий исмли комил бир зот инсоннинг азалий душмани — Шайтони лаинни қўлга тушириб, жазосини бергани йўлга отланибди. Йўл юриб бир жойга етганда, ниҳоят, шайтон учрабди.

— Ҳа, эй шайх, йўл бўлсин?

— Сен нобакорни излаб кетаётгандим, жазоингни бермоқчиман, - дебди шайх.

— Эй шайх, сенга ҳеч бир зиёним теккани йўқ-ку, ахир.

— Менга-ку зиён етказа олмайсан-а, лекин сен туфайли одамлар гуноҳ, залолат ботқоғига ботиб бермоқда. Шу боис сени маҳв этгали келдим.

Икки ўртада олишув бўлиб, шайх ғолиб чиқибди. Шайх шайтоннинг устига миниб бўғзига пичоқ тирабди.

—Тўхта! - дебди Шайтон хириллаб, - мени ўлдирма. Сенга бир гапим бор... Агар менга омонлик берсанг, ҳар куни эрталаб ёстигинг остидан 100 динордан пул топасан!

Шайх унинг айтганини қилиб, қўйиб юборибди. Шу тариқа, ул зот ҳар куни болишининг остидан юз динордан пул санаб оладиган бўлибди. Кунлар шу зайлда ўтаверибди. Аммо бир куни шайх не кўз билан кўрсинки, ёстигининг ости бўм-бўш эмиш. Эртасига ҳам, индинига ҳам шу ҳол такрорланибди.

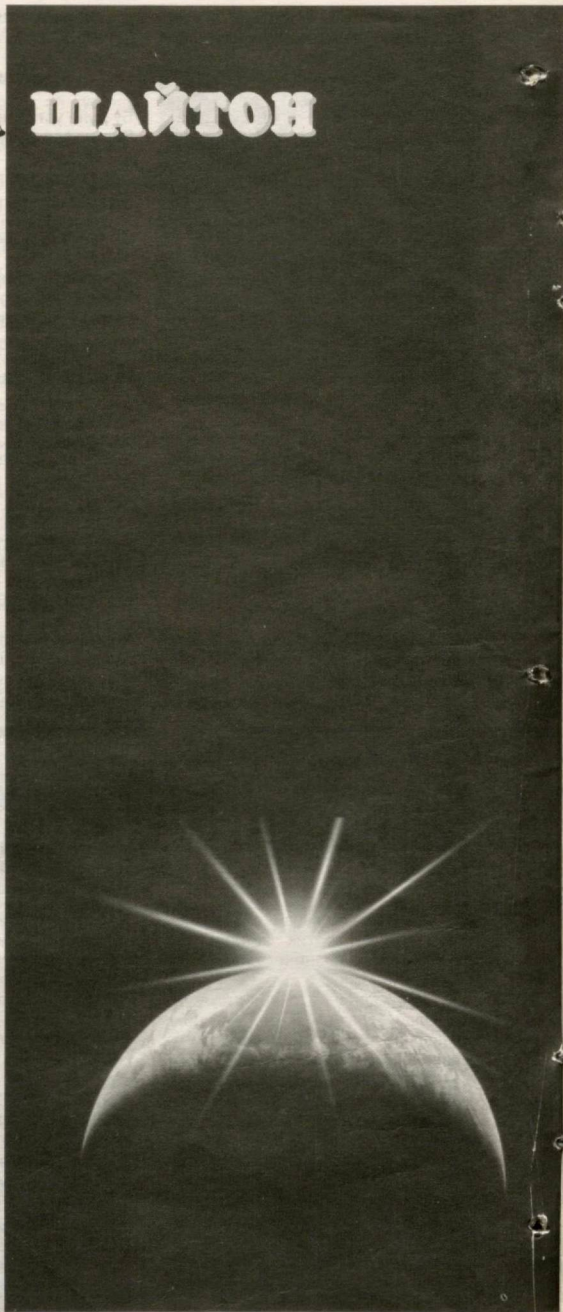
Шайтон яна макру хийла йўлига ўтганига ишонч ҳосил қилган шайх унинг таъзирини бериб қўйишга аҳд қилиб, йўлга тушибди. Яна аввалги жойга етганда, Шайтонга дуч келибди. Хуллас, икки ўртада шиддатли олишув бошланибди. Таассуфки, бу гал Шайтоннинг қўли баланд келибди. Шайтон энди пичоғини қинидан суғурган экан, шайх илтижо қилиб бундай дебди:

— Эй Шайтон, ўлимимдан олдин бир саволимга жавоб бер. Ўтган сафар ҳам худди шу ерда, шу тариқа олишган эдик. Аммо унда сени енгган эдим, бу гал эса — аксинча. Ўтган фурсат ичида мен куддан қолдимми. ё сен қувватга тўлдингми?

Шайтон «қаҳ-қаҳ» уриб кулибди ва дебди:

— Эй шайх, сен илк бор келганингда эл манфаати учун курашга отланган эдинг. Бу ишинг Яратганга ҳуш келди ва сен ғолиб бўлдинг. Иккинчи бор эса нафсингни ўйлаб курашга чиқдинг. Ана ўша нафс сени мағлуб этди.

Муҳаббат тайёрлади

Урта Осиё лўлиларининг келиб чиқиши ва тарихий тақдирини ҳақидаги масала мураккаб ва зифалардан бири ҳисобланади. Чунки уларнинг Урта Осиёга қачон ва қаердан кириб келганлиги ҳақида аниқ тарихий маълумотлар деярли йўқ. Шунга қарамай, айна мавзуда иш олиб борган тадқиқотчилар «Лўлиларнинг аждодлари Урта Осиёга кўп асрлар олдин Ҳиндистондан келиб ўрнашган», деган фикрни яқдиллик билан эълан қилди.

Лўлилар илк бор Абулқосим Фирдавсийнинг «Шоҳнома» асарига тилга олинган. Бунда Эроннинг Сосонийлар сулоласига мансуб бўлган шох Баҳром Гўр талаби билан Ҳинд рожа-си Шангол тортиқ қилган ўн минг луриликлар ҳақида сўз боради. Унда куйидаги мисралар бор:

*Лўли ашб қадон дарғох сафи маъ,
Шоҳ афри-ла бақта ойиқандон йғи.
Хар бериға халғи ва синғи берди,
Дехқончилик қилиғи деғ ер берди.
Бундодон минг хирмон берди уағри,
Берди неки қарақ эди уағри.
Хўкки, этак билан то ер ҳайдагани,
Бундод экиб, оғани ҳосил фойдагани.
Мулақимчилик қилиғи дарғеш оғонда,
Бемўзд элмат ҳар иш бовида.
Лўлилар бундод синғриги ошад,
Ағни йиқид қадон зина қон қакшаб.
Шоҳ деди: «Ёр ҳайдаб ва сепиб зғу,
Ҳосил олмақ сизга бўлмади ағриқ.
Факат этак қадон, нағраб зғи,
Дарбадар қазиниғ зорғини ҳар қуғи».
Шундан берди лўли билиб оворо,
Оғам қозиб нағра, истаб бир зғо...*

Лўлилар ҳақида XIV асрда яшаб ижод қилган Ҳофиз Шерозий ҳам ўз ғазалларидан бирида шундай қайд қилиб ўтган:

*Қутман мактаби кўлиқ лўли қозидан,
Доғмо зғиғаб, доғм қуллаган.*

Машҳур «Бобурнома»да лўлилар ҳақида шундай сатрлар учрайди: «Ош тортилгондан сунғ фармон бўлдимки, Ҳиндистонни бозигарлари келиб, ўюнларни кўрсатгайлар. Лўлилар келиб, ишларини кўрсатдилар. Ҳиндистон лўлилари баъзи ишларе кўрсатурларким, ул вилоятларнинг лўлиларидин қўрилмайдур эди. Ул жумладин... бири бўким, ул вилоят лўлилари икки йиғочни оёқларига боғлаб «пойи чўбин» қилиб, йўл юрурлар. Ҳиндистон лўлилари бир йиғоч била «пойи чўбин» йўл юруйдурлар, оёқла-

рига ҳам боғламайдурлар».

Лўли этнонимининг келиб чиқиши ҳақида турли фикрлар мавжуд. Уларнинг ичидан В.Мирнорскийнинг фикри, айниқса, диққатга сазовордир. Унинг фикрича, «лўли» атамаси Синд шаҳарларидан бирининг аталishi бўлиб, араб муаллифлари ушбу шаҳарни Арур (Arur) ёки Ал-рур (Al-rur) деб аташган. Олим арабча Ал-рур (Al-rur) сўзидан лури (Luri) ёки лўли (Luli) атамаси келиб чиққан, дея таъкидлайди.

Унинг фикрича, «Шоҳнома»да Ҳинд рожа-си Шангол томонидан Эрон ҳукмдори Баҳром Гўрга тортиқ қилинган лўлилар айнан шу шаҳарлик бўлишган. Бизнинг фикримизча ҳам, лўли атамаси Лури шаҳри номидан келиб чиққан. Чунки «Шоҳнома»нинг асл нусхасида «лури» деб берилган. 1984 йилги ўзбекча наширида матн маъносидан келиб чиқиб бу сўз «лўли» деб таржима қилинган. Албатта, бу ерда таржимонлар Ҳиндистондан юборилган луриликларнинг ўзига хос хусусиятлари (муслиқчилиги, деҳқончилик кўникмаларининг йўқлиги, дарбадар кезиши) ҳозирги лўлиларники билан айнан бир хил эканлигини ҳисобга олган бўлишлари керак. Негаки, Ўзбекистонлик лўлиларнинг баъзи гуруҳлари XX асрнинг ўрталаригача ҳам дарбадар ҳаёт кечиришган. Бундай турмуш тарзи табиийки, деҳқончилик қилишга имкон бермайди.

Лўлиларнинг айрим гуруҳлари ўзларини «мўлтони» деб аташади. Ушбу атаманинг келиб чиқиши Мўлтон шаҳри номи билан вевосита боғлиқ. Бундан ташқари, «Шоҳнома»да қайд этилган Лури (ёки Ал-рур) шаҳри Мўлтон шаҳридан 30 фарсаҳ жануби-ғарбда жойлашган.

Юқоридаги таҳлиллар ҳулосаси лўлиларнинг ҳақиқатан Ҳиндистондан келиб чиққанлигига шубҳа қолдирмайди.

Форс тилининг изоҳли луғатида «лўли» атамаси «қўшиқ айтиб, рақса

тушадиган қувноқ одамлар» деб берилиши, ҳозирда ҳам тўй-томосшаларимизда қарнай-сурнай садолари остида лўлиларнинг «пойи чўбин» ўйин кўрсатиши юқоридаги фикрнинг қанчалик тўғри эканлигидан далolat беради.

Лўлиларнинг дастлабки кўчиши таҳминан «Шоҳнома»да акс эттирилган даврдан, яъни биринчи минг йилликнинг ўрталаридан бошланган. Ушбу мавзу билан шуғулланувчи кўпгина олимларнинг фикрича, лўлилар кўчишининг қизгин палласи X-XI асрларга тўғри келади.

Лўлиларнинг Амир Темур ҳукмронлиги даврида бошланган иккинчи катта кўчиши Бобур ва унинг авлодлари ҳукмронлиги вақтида ҳам давом этганлиги эҳтимолдан ҳоли эмас. Тарихдан маълумки, ҳозирги Афғонистон, Покистон ва Ҳиндистон ҳудудлари Бобур ва бобурийлар ҳукмронлиги даврида ягона давлат таркибига кирган. Тадқиқотчиларнинг фикрича, бобурийлар даврида Ҳиндистондан Афғонистонга келиб ўрнашган лўлилар XIX аср охирилари XX аср бошларида ҳам Урта Осиё ҳудудларига ўтиб туришган. Ушбу гуруҳ лўлиларини маҳаллий ўзбек ва тожиклар «ҳиндистони лўли» ёки «ҳиндистони жўги» деб аташади.

Лўлиларнинг антропологик тузилиши ва танаси рангининг дравидсимон аҳолига хос қорамтирлиги, баъзи урф-одатларининг (масалан, пешонасига хол қўйишлари) ўзига хослиги ҳам уларнинг Ҳиндистондан келиб чиққанлигига далил бўла олади.

Кўп асрлар давомида турли йўллар орқали Урта Осиёга кириб келган лўлилар ҳозирги вақтда маҳаллий аҳоли орасида лўли, жўги, мўлтони, мазанг ва оғача номлари билан машҳур. Фанда мазанг ва оғача сўзларининг этимологик маъноси ханузгача аниқланмаган. Бу эса келгусидаги тадқиқотларга мавзу бўлади.

Шавкат ОТАХОНОВ

ОЛАМ КЕЗУВЧИ ЭЛАТ

Алишер Навоий таржи-
маи ҳолидаги энг
оғриклик нуқталардан
бири унинг оила курма-
гани ва бунинг турлича
талкинларидир. Навоий-
дан сал кейин унга буюк
этикод билан яшаган
Захириддин Муҳаммад
Бобур «Бобурнома»да бу
тўғрида чуқур андуҳ билан: «Ўғил ва
қиз ва ахли аёл йўқ, оламини тавре
фард ва жаридда (ёлғизликда)
ўткарди», — деб ёзади.

Навоий — Ҳиротдаги темурий
хукмдорларга яқин, кўзга кўринган
оиланинг фарзанди. Унинг ота аждод-
лари ҳам она аждодлари ҳам

*Бобур, ёдони бобурлар ахли мактаб.
Чу олуф бобур хавли Зафаржад ахли заифон,
Чу олуф илҳита хавли музаҳҳаб.
Муаллим кулҳути хат бобурмон,
Заф азод ғиса уз сарфи шакарлаб.
Навоий ашқиди то шом анҷум
Шўлаф — инқилому деб уз сазои катлаб.*

1457-1463 йиллар орасида
Машҳаддаги мадрасаларнинг би-
рида ўқиб юрган чоғида эса хирот-
лик бир қиз билан муттасил мактуб
ёзишиб турган. Бунинг унинг шу
даврдан ёзган шеърларидан куза-
тиш мумкин. Байтлардан маълум
бўлишича, улар ўзаро таниш бўлиб,
бир-бирларини севганлар ва Наво-
ий ўқишини тугаллаб Ҳиротга қайт-

даврдан «Қаро кўзим, келу мар-
думлиг эмди фан қилгил...», «Кеча
келгумдур дебон, ул сарви гулрў
келмади...», «Тун оқшом бўлдию
келмас менинг шамъи шабистон-
ним...» каби мисралар билан бош-
ланган машхур газаллари яққол
мисол бўла олади.

Лекин шу мазмундаги шеърлар-
да кўзда тутилган ёрнинг «Моҳи
муаддаб»га алоқаси борми-йўқми,
буниси бизга қоронғу.

Навоий 1463 йили Ҳиротга қай-
тади. Аммо Ҳирот олдингидай эмас
— Султон Абу Саид даврида харо-
бликка юз тутган, халқнинг аҳоли
ночор, мадрасаларда ўқишлар
тўхтаган, ҳамма ёқда тартибсизлик

Навоий нега уйланмаган?

ўз хизматлари билан элу юртга та-
нилган кишилар бўлган. Унинг
Шайх Қаҳлул исми акаси, Дарве-
шали деган укаси ҳам бўлган. Улар
ўз вақтида уйланиб, бола-чака
қилиб кетгани Навоий ва
бошқаларнинг асарларидан маъ-
лум.

Навоийнинг ўқувчилик чоғида
мактабдоши бўлган қиз ҳақида ёз-
ган шеъри ўша вақтдаёқ унинг му-
омала маданияти бениҳоя юқори
бўлганидан гувоҳлик беради. Бунда
тасвирланишича, қиз бадавлат хо-
надоннинг фарзанди бўлиб,
суратию сийрати гўзал экан. Шу-
нинг учун шоир уни «Моҳи муад-
даб» — «Одобли ой» деб атаган.
Уни фақат Навоий эмас, барча
мактаб ахли севганлар. Навоий
мактабга доим у билан бориб, бир-
га қайтган. Қизнинг дарси тугама-
ган бўлса, Навоий уни кутар экан.
Баъзан кўпкутишга тўғри келганда,
Навоий муаллимига хат киргизи-
б, унга рухсат беришни илтимос
қилар экан:

Қалон мактабда уз моҳи муаддаб

гач, оила қуришга аҳду паймон қил-
ганлар. Кунларнинг бирида Навоий
севгилиснинг бетоб бўлиб қолга-
ни тўғрисида хат олади. Бундан
қаттиқ изтиробга тушади. Бусиз
ҳам ўта қийналиб ўқиётган ва яша-
ётган Навоий шундай пайтда унинг
ёнида бўлолмаганидан қаттиқ ўқи-
нади ва шу муносабат билан ёзган
газалида қуйидаги каби сатрлар
унинг қалбидан отилиб чиқади:

*Барга бир софи мана — у ер заифи бир софи,
Кот анги сатҳат бўлиб, бўлай топи юз
муфта гач.
Сайда айлафта анги хойик монга ёлғ
муҳраф,
Хаста жоним нақди бобур, хат, эн нақки
харам!
Эй Навоий, шарфу халқимни дедим ирсал
эмай,
Сўзиди хам сарҳала фи шустин,
хал кунди қалам.*

Фикримизча, шоирнинг бу давр-
да ёзган ва «Илк девон»га киритил-
ган шеърларининг аксарияти бево-
сита унинг шахсий кечинмалари
билан боғланган. Бунга унинг шу

хукмон эди.

Бу вақтда Навоийнинг асосий
мақсади мусофирчиликларга чек
қўйиб, севгилиси билан оила
қуриш эди. Бироқ мавжуд аҳвол
унинг режасини амалга оширишга
имкон бермаган. Навоийнинг ўша
вақтда устози Саййид Ҳасан Арда-
шерга ёзган машхур шеърий макту-
бидан маълум бўладики, у уйланиш
у ёқда турсан, яшаш учун уй-жой,
озиқ-овқат муаммоларига дуч кела-
ди. Чунки Абу Саид унинг қарин-
дошларини Ҳусайн Бойқарога ён
босганлиги, тоғалари — Мир Саид
ва Муҳаммад Али Ҳусайн томонидан
туриб ҳаракат қилаётганлари учун
уларнинг мол-мулки, ҳовли-жойла-
рини мусодара этган, бу ерда қол-
ган ақинларини қувгин қилаётган
эди. Улар Навоийнинг ўзини ҳам
таъқиб эта бошлайдилар. Унинг бир-
рон ишга жойлашиши ҳам қийин
бўлади. Бундай шароитда уйланиш
билан боғлиқ режаси барбод
бўлгани ҳақида Навоий ўша шеъ-
рий мактубда шундай дейди:

Не биф шўх васмата уз молдас,

Ки азим айта берай тикаст.

Мазмуни:

*На бирон шеър ёр валима шитмоққа қўйилм
етмайди.*

*Бу обимини дарбаданик илмлафна тек
қўйилм бўлур эди.*

Бу ҳолат Навоийнинг оила қуришига биринчи катта зарба бўлган эди. Шундан кейин Навоий Самарқандга кетиб, ўқишини давом эттирган.

Аммо бу давр ичида шундай бир ҳодиса юз берганки, унга эътибор бермаслик мумкин эмас. Навоийнинг шахсий ҳаёти билан алоқадор бир рубоий бўлиб, унда ёзилишича, кунларнинг бирида кўнглига энг яқин бир инсоннинг (уни шоир «Мохим» деб атаган) вафот этгани ҳақидаги хабарни эшитди.

*Эшитсон эмиш қора бузутка моҳим,
Тароддини соғувмолик эрур дил ҳозим.
Қирмиш қора туфрроққа қўйибек тоҳим,
Недўри қора қилмасун қўётин оғим!*

Бу рубоий шоирнинг мухлислари томонидан ҳижрий 870 (мелодий 1465-1466) йилда тузилган «Илк девон»га киритилмагани, балки 1480-1487 йиллар орасида Ҳиротда ўзи томонидан «Бадоеъул-бидоя» девонига киритилгани унинг Самарқандда ёзилган бўлса керак! - деган фикрни айтишга имкон беради. Бу ҳодиса Навоийнинг оила қуриш ҳақидаги режаларига иккинчи зарба бўлиб тушган.

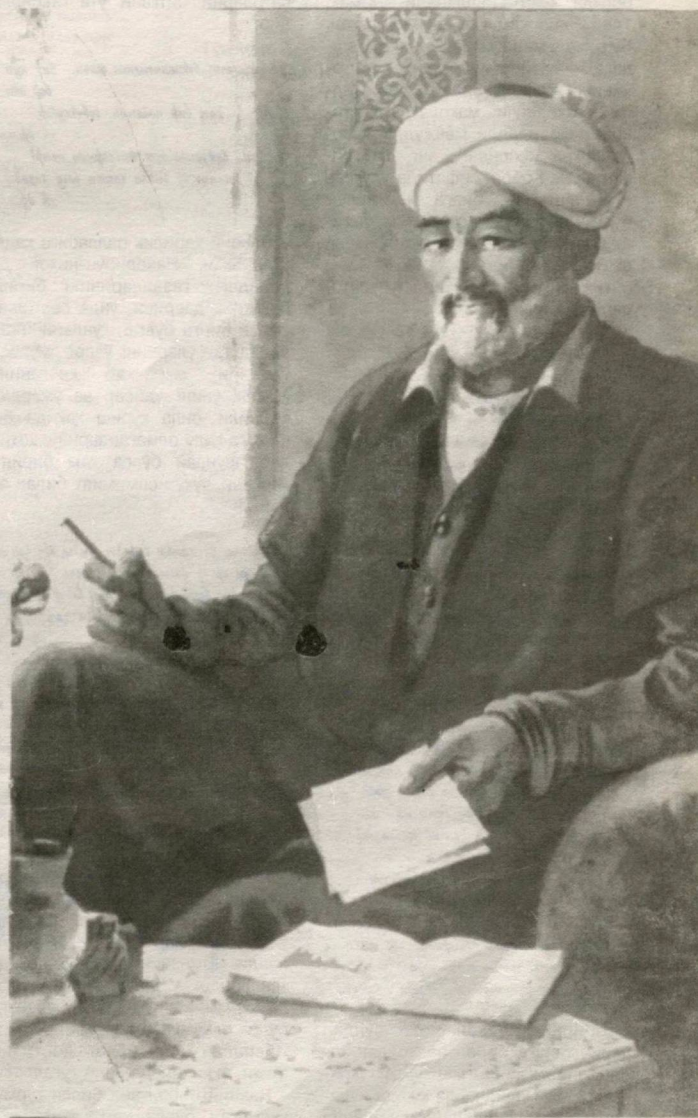
Кейинчалик, 1490 йилларда Хусайн Бойқаронинг суюкли ўғли Шох Ғариб Мирзо қўтилганда вафот этгани муносабати билан унга ёзган таъзия мактубини шу рубоий билан бошлагани бежиз эмас эди. Чунки унда инсон боласининг мотам кайфияти беҳад таъсирли ифодаланган.

Навоий 1469 йили баҳорда Самарқанддан Ҳиротга қайтади, Хусайн Бойқаро унга ўз саройидан кетма-кет энг юқори мансабларни беради. Навоий умрининг бир неча йилини янги давлатни мустаҳкамлаш, душманлардан ҳимоя қилиш, мамлакатнинг сиёсий-иқтисодий, маданий ҳаётини тўғри изга солиш ва ривожлантиришга қаратади. Би-

роқ Хуросондек буюк давлатнинг бош вазири оила қурмагани диний жиҳатдан ҳам, дунёвий нуқтананазардан ҳам кўнглисиз бир ҳодиса эди. Шунинг учун Навоийнинг уйланиши масаласи билан унинг яқин қариндошлари, ҳатто подшоҳ хона-

дони аъзолари, хусусан, подшоҳнинг катта хотини — Хадича Бегим ҳам шугулланган.

Навоий — буюк ақл ва заковат эгаси бўлиш билан бирга юксак дид ва таъб эгаси, кўнгли ўта нозик бир инсон. Бобур бу тўғрида: «Али-

шербекинж мижози нозук била машхурдир», — деб ёзганида катта маъно бор эди.

Навоийнинг оила қуриш масаласини кун тартибидан бутунлай ўчириб ташлагани ҳам бизга маълум эмас. Лекин уйланиш ҳақида аниқ режалари бўлгани «Хамса»нинг биринчи достони — «Хайрат-ул аброр»да кўзга ташланади. Демак, 1483 йилда ҳам у бу ҳақда ўйлаган. Бу вақтда маълумки, Навоий 42 ёшда эди. «Хайрат-ул аброр» достонининг «Вафо бобида...» деб аталган саккизинчи мақолатда шоирнинг изҳори дили мавжуд. У вафодорликни инсондаги энг олий сифатлардан бирини сифатида улуғлар экан, шахси бизга номаълум бўлган аёлга сабо орқали мурожаат қилиб, ундан вафодор бўлишни ва Навоийга илтифот кўрсатишни илтижо қилган ва қуйидаги сатрларни билган:

...Нела висоитини тилаб зор бўлай?
Нела фиғоқини яғрифтор бўлай?
Башрим ҳузур кўзим баҳо қолмас
Кўзиди очиб ҳар соғи парвозмас.
Жоним ҳузур ҳаққини ниса дарданма,
Рағаб аҳзадини ама нелон қаманд.
Она сени исбатон эрдум қадим,
Ким тавнида қадим ёдди адам...

Бирок кейинги йилда «Хамса»нинг иккинчи достони — «Фарҳод ва Ширин»ни ёзар экан, унинг кириш қисмидаги бобларнинг бирида севгилисидан кўнгли қолганини айтади:

Вафосиз, тавбосиз ноаҳа ама ҳади,
Вағда аҳли билан биттаво ногузи.
Маҳаб ҳайли эса аниқим уйи раҳиб,
Шўқубон уз нафи ҳар дев уйи аниқ...
Четай, мени деб ўйнаш бирла тоғуси —
Ким, бўлай ҳақиқини буми маҳсузи.
Бир оққим бўлай, уз соғиб манга дарди,
Жазонишмо-у ҳар жоно шабафди
Манга аёлаб таму меҳнатини муни,
Ўзи ҳар уйда бўлай шамон маҳжани.
Оқиб аниқим кини сабуру қарорим,
Қафо аёлаб қаладек фўзворим...
Қўнмашик аҳли мени пара ҳуштур,
Чу маҳтур аҳл эмасур — пара ҳуштур...

Шоирнинг асарларида шундан кейин бошқа бирон аёл билан танишгани ҳақида маълумот учрамайди. Бу унинг оила қуриш йўлидаги сўнги уриниш бўлган, дейиш

мумкин.

Умуман, Навоий оила қадрини билган. У шахсий ҳаётида ҳам яхши бир ота намунасини кўрсатишга интилган. Лекин айтиб ўтилган сабабларга кўра бунга эриша олмаган. Бу ҳақда чуқур афсус билан «Эй дўстлар» радифи билан ёзган машхур бир ғазалида қуйидаги сатрларни битгани ўта таъсирлидир:

Айламанг бекаситимни тави, бир кун
Менда ҳам бир ноэтини, тоғубкувор,
Ёрғисз вафронда қон йиғлармен оқиб!
Сиз қилгани ёр бирла гашти боғу қоладор,
— бир эди —
— эй дўстлар,
— эй дўстлар.

Навоий қарилик палласига қадам кўяр экан, «Наводирун-ниҳоя» девонидаги ғазалларининг бирида йигитлик даврини, унда севгилиси билан бирга бўлган кунларини айна вақтда уларнинг ўзаро муносабатлари мураккаб кечганини, кўпроқ унинг қайсар ва ўжарлиги туфайли оила қуриш ҳақида бир фикрга кела олмаганларини хотирлаб, шундай бўлса ҳам биринчи «ёри»ни чуқур самимият билан эслайди:

Бор эди, уз ҳамки бир лол, бизга ёр бор эди,
Қуяки ар ёр ғамаса, фил ҳужма бор ёр эди.
Васитиди бутқармас, таскин бирар эрди сўруи,
Хаста қўнлим дарди, не ким ҳаққини
афрор эди.
Мен агар маҳрум эдим, маҳрум ҳам эрмас
эрди эди.
Қўнлим ар азурди эрди, лек миннатдор эди.
Шамо агар ёрутмас, қўндоғмасам ҳам
яхшидор,
Не улусқа уйрат оиди, не менга озор эди.
Ўзини шўқиб этмаимким, оғисиз ғамитман
бу дам.
Уз қўнмимни ёнғирди фарзи қажрафтор эди...

Навоий ёлғизлигидан шеърларида кўп шикоят қилса ҳам, бундан адабиётимизни янада бойитиш, ўлмас асарлар ёзиш учун фойдаланди. «Ёлғизнинг ёри — Худо!» деганларидек, у баъзан қисқа мuddатда юзлаб, минглаб шеърлар ёзган бўлса, «Хамса»га кирган 50 минг мисрадан зиёд беш достонини атиги икки йилда ёзиб тугаллади.

Навоий бирон аёл билан турмуш қурмаган бўлса ҳам, ўзига қиён

қариндошлари ва қадрдон дўстларининг бир неча фарзандларини уларнинг розилиги билан фарзанд сифатида тарбиялаган. Мир Иброҳим деган асранди ўғли ҳақида «Маҷолисун-нафоис» тазкирасида Навоий шундай дейди: «Мир Иброҳим — Султон Ҳусайннинг ўғлидур ва фақир (Навоий)нинг оғасининг набирасидир. Фақир они ўғилчадай асрабмен».

Машхур тарихчи Хондамир «Мақоримул-ахлоқ» асарида ёзишича, Навоийнинг дафн маросимида унинг тутинган фарзандларидан бири — Амир Камоллиддин қатнашиб, юқори даражадаги меҳмонларнинг таъзияларини қабул қилган.

Хулоса қилиб айтганда, Навоий шахсий ҳаётида севгилиси висолига етиша олмаган бўлса ҳам, бутун умри давомида ҳаётни севиб яшадан ва ижод қилди. Бир шеърда унинг :

Демакми: ~ «Бўйудин қарни зинди даври
ниқим!»
Шо шифоқармен, манга ниқу муҳаббат
қолидур.

Бу нури ва файзосор туйғу у яратган асарларга кўчди. У қуйлаган севги эса бир ёки икки шахс ҳаёти ва тақдири билангина боғланган бўлмай, унинг ўз халқига, Она юртига, замондошларига бўлган қайноқ муҳаббати билан йўғрилиб, жуда катта маъно касб этди ва ҳар бир асари унинг шеърини муҳлислари қалбидан мустаҳкам ўрин эгаллади.

Абдуқодир ҲАЙИТМЕТОВ,
филология фанлари доктори,
профессор.

Билмам аввал гул келди ё гул иси келди

Абдухолик АБДУРАЗЗОҚОВ

ГУЛ

Нидерландлар кироличаси Беатрикс («гўзал» дегани) фақат барқарор ва тинчликсевар мамлакатларга ташриф буюрар ҳамда ўзи билан энг гўзал голланд долаалари уругини совға қилиб олиб борар экан.

Гуллар сиёсатни ўйламайдилар,
Гуллар ҳарб маршини куйламайдилар,
Гуллар жанггоҳларга бўйламайдилар.
Гуллар мунис сингил, лобар қиз бўлиб,
Ўлларингни пойлар солланиб, кулиб.

Бу дунёни гуллар босса, урушга йўл йўқ,
Бу дунёда гуллар ўсса, хуружга йўл йўқ,
Минг хил ажал заводларин қуришга ер йўқ.
Атиргуллар, бинафшалар, алвон лолалар —
Дала-қирга ўйнаб чиққан қувноқ болалар.

Ўйламангки, гул шунчаки, шундай ўсади —
Ёвузликнинг йўлин балки улар тўсади,
Дўстдан салом, дил изҳори — қайноқ бўсадир.
Изҳори ишқ йўлин пойлаб мудом бедорлар —
Нилуфарлар, бойчечаклар, гулибеорлар.

Мен бир шоир, бир гулпараст юрт фарзандиман,
Бир гўзал Гул шайдосиман, унга бандиман.
Бағрим гулга тўлмаганда шеърда ёндим ман.
Билмам аввал гул келди ё гул иси келди —
Бир гўзалнинг гулихандон кулгуси келди.

* * *

Куйдим, ёндим, ўз сўзимдан қолмадим,
Бирда ўнг, бирда терс чопди омадим,
Лекин бир шеър излаб сира толмадим,
Гоҳо топдим уни, гоҳо тополмадим.
Мен нима айтайин яна сизларга —
Мени севган, ёмон кўрган қизларга?!

Севги кўпдунёда мендек ошиқ йўқ,
Қизлар чаман-чаман — сиздек маъшуқ йўқ.
Юрак ёниб-тугаб, қолди лахча чўғ,
Тийра оташ сочар киприклари ўқ,
Мен нима айтайин яна сизларга —
Мени севган, ёмон кўрган қизларга?!

Хавас қила-қила бахтиёрларга,
Муҳаббат боғида баҳти борларга,
Осилиб не гўзал — баланд дорларга,

Кўксим ботиб кетган совуқ қорларга.
Мен нима айтайин яна сизларга —
Мени севган, ёмон кўрган қизларга?!

Тўғриси ёмонман, жуда ёмонман,
Сизни севиб-сууб юзи сомонман,
Сочим орқангда қадди камонман,
Билсам, ишқ туфайли ҳануз омонман.
Буни қандай айтай яна сизларга —
Мени севган, ёмон кўрган қизларга?!

Гийбатлар бошқа-ю, сиз бошқа ёрсиз,
Шеър ёзганим оқшом сиз ҳам бедорсиз.
Сизнинг боғ яшнамас, биздек беморсиз,
Шул боис қисматим — шеъримда борсиз,
Яна нима айтай сизларга —
Мени севган, ёмон кўрган қизларга?!

* * *

Пауло Козьянининг «Алхимик» романини ўқиб

Мен сени тиладим, эй дил, астойдил,
Бутун вужудим-ла тиладим сени.
Тоза ифорларга тўлди тош кўнгили —
Коинот ҳам дилдан қўллади мени.

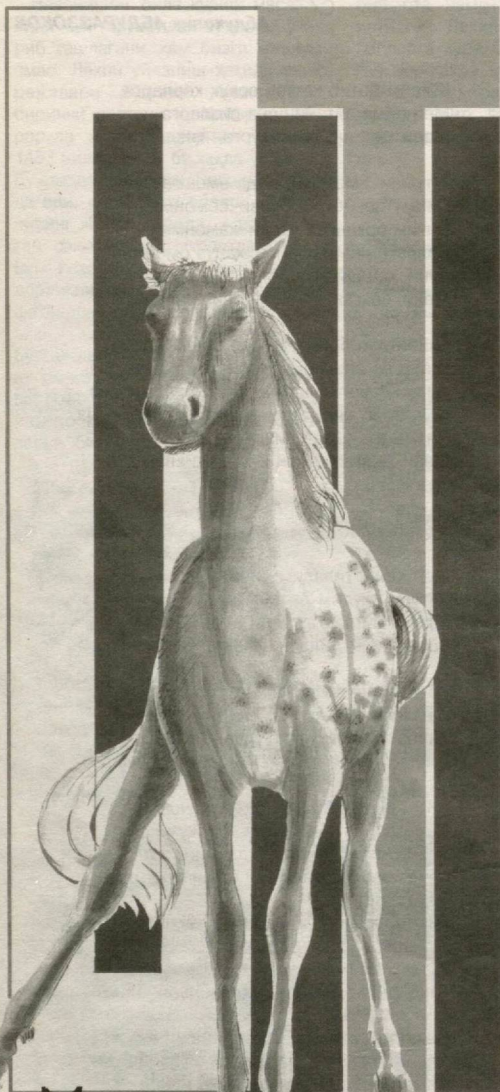
Қалбинг қопқалари бир-бир очилди,
Бамисли гунчасин очган лолалар.
Ҳайратим пойингга гулдай сочилди —
Гуллаб кетди тоғлар, тошлар, далалар.

ЁЗУҚ деди кимдир, сахрога чопдик,
Сахролар гуллади, гуллади қумлар.
Бизни кўриб бирдан қалбини топди,
Минг йиллар қаъридан ўтган гужумлар.

Эхромлар бир уюм тошдир аслида
Истадик — тоғлардан қуриб олдик биз.
Ҳатто тош гуллаган баҳор фаслида,
Тақдирнинг измида ёлғиз қолдик биз.

Ишонгил, азизим, ЁЗУҚқа ишон —
Севилиб севганлар бахтли бўлади.
Бизни учраштирган ҳозикқа ишон,
Шунда тақдиримиз тахтли бўлади.

Хозир баҳор гуллар, баҳорки тенгсиз,
Сени тақдиримга жойладим, гулим.
Балки ҳаёт сенга яхшироқ менсиз,
Менга эса сенсиз яшамоқ ўлим.

Ай, инсоний ожизликлар! Алдамчи туйғулар, ожиз андишалар... Ай, инсоний соддалик! Қанчалар гўзал хиссан-фазилатсан-у, нақадар харобу хор этишинг мумкин энг комил инсонларни ҳам. Дарвоқе, энг комилларгина — соддадил, ишонувчан бўлармиш. Мана, ёрқин мисоли шу Сурхон соҳилида содир бўлмоқда: бир қитмир, худбин ва бадбин кимса (айни чоғда кимсага айланиб турибди Бўри Қора!) шундоқ ёнидаги бир дилбар, бир содда ва ишонувчан (мазкур дамда шу ҳолату киёфада улар!) кишиларни «бармоғи атрофида» айлантириш арафасида: айлантираяпти ҳам...

Ана улардан бири — Акмал, иккинчиси — Маллавоё, кейин ўғлонлар шайтон томонга жилишди. Келиб, одам киёфасидаги Бўри Қоранинг энгидан, билагидан ушлашди ва унга... узрли, ҳа (даҳшат!) узрли нигоҳлар ила боқишади.

У — маккор махлуқ эса бу орада (қойил қолинг!) кўзини намлашга улгурган эди.

Шу ўринда бир ўринли савол туғилди: тупуги-ла намладими кўзини? Ҳа-да, бундан минг фойиз кутишга ҳақли эдик. Бирок, бу зотда... одатий ҳол юз бериб қолди: яъни, анчайин фақир фуқарони эзиб-эзгилаб ташлаганидан кейин беихтиёр унинг кўнглини кўтариб қўйиш каби истак кўнглида жумбуш қилдики, натижада, анави самимий ва содда одамларни шу қадар осонлик билан лақиллатаётгани ўзига кор қилиб кетди...

Уларга жуда ачиниш баробарида ўзини шу қадар ёмон кўрдикки, юраги сиқилиб кетди: «Ўл-е, ҳайвон...» деб ўйлаган чоғида кўз косаси ёшга тўлди.

Акмаллар келишиб, кўзларини унга узрлар ила тикишган чоғда: «Нега бундай, а? Мунча пишиқман...» деб ўйлади-ю, уларга интилик ҳар бирини қанчалар эҳтирос-ла кучоқлаган бўлса, улар ҳам Бўри Қора отли шайтонни шунчалар меҳр ила кучиб-кучиб олишди.

Бу ёғини изохсиз айтсақ, шундай бўлди: Бўри Қора ҳадемай бу жамоанинг султони, энг ҳалол ва тўғри сўз қахрамониға айланиб қолди. У ҳақдаги таассурот таҳминан шундай эди:

«Бу одамни кўринг: ҳалиям «эгоистман» деб ўтирибди... Ахир, эгоистлик ҳаммамизда бор-ку?! Лекин биз бўйнимизга олмаймиз уни: айб санаймиз. Демак, ўзимизиям алдаймиз... Бу қишлоқдаги милиция ходими эса — о... Ҳа, Акмалга ҳавас қилса арзийди: шундай дўсти бор экан... Бир-бирини, аммо, лекин, жуда тушунитар экан...»

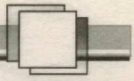
Алқисса, Бўри Қоранинг бу даврадаги қилиқларидан ёшлар ўзича, ёши улуғлар ўзларича хулосалар чиқаришди. Бўри Қоранинг ўзи ҳам...

... Эртаси чошгоҳларда қизил «Москвич»ни гизиллатиб, тоғлар томон елиб бораркан, ўз хулосасидан чиқарган қаймоқ-яқуни топилдиқ туюлиб ва уни йўқотиб қўядигандек — кўнглидан учиб чиқиб кетиши мумкиндек ёқасини ҳам, ёқа остидаги бўйинбоғини ҳам ушлаб-ушлаб кўра ва ўз-ўзидан антикар эди.

Унинг қалбидаги топилдиқ, мана нималардан иборат эди: «Демак, қара-я, одамларга тўғри гап ёқар экан... Ҳа-ха, бундан билардим, бундан болаям билади, аҳмоқ ҳам! Аммо билиш бошқа-ю, уни ўзинга ҳам билдириш бошқа, шекилли. Демак, бундан кейин иложи борича, рост сўзлайман...»

Рост сўзлаш... Нақадар жўн хулоса, а? Аммо роставига ҳам яшаш мумкин бўлармикан?

ЙИЛДИ

Росткамига: ҳеч кимни алдамасдан, бировга дўк-пўписа қилмай ва бировларни кўрқитмай яшаш... Э, энди сендан ким кўрқади, галварс? Бўлди: кўркувнинг қилич-ҳанжари — форма эди, амал эди. Ҳақиқатан ҳам эгардалик вақтингда кўрқади одамлар, кўпи ҳайқарди. Умуман, сенга ҳурмат ҳам шу йўсинда пайдо бўларди, оқибат... энди, боши очик хотин макомидасан!

О, қандай яхши! Яланғоч одам сувдан кўркмайди деганларидек, нимани андиша қиласан-у, нималар туфайли ёлғон сўзлаб, қалбаки қилиқлар қилишинг мумкин?

Гаптамом: ҳалол яшайсан...

Бу ҳаёт — нечоғли содда ва жўн, тушунарли. Аммо уни нечоғлиқ мураккаблаштиради одамлар — бизлар... «Ҳалол яшамок...», рост сўзламоқ. Қандай яхши, а? Шошма, бунақа аҳволда тилинг бир кучоқ бўлиб кетмасмикан, а? Кетар-ов... Лекин, тилинг хатто... ўзинг, ўз иймонинг олдида ҳам қисқиб бўлмайди-да: озода кушсан, парвоз қилавер, Бўри Қора! Олга!»

У мана шундай гўзал кайфият ва гоълар оғушида она бағридаги чақалоқ сингари эрқаланиб ва роҳатланиб кетаркан, унинг кайфи чоғлиги билан мутлақо иши бўлмаган об-ҳаво дегани ўз вазифасини ижро этарок — эрталаб чарақлаб турган осмонни аста-секинлик билан пастандан кўтарилган афсонавий чодир каби тўтиб ола бошлаган булутлардан тиз-тиз эта ёмғир тўқила бошлади: машинанинг олдойнаси бир-пасда хира тортиб қолди. Ва ҳайдовчи аллақачон унутгани чўткани ишлатишга қўйган ва чўтка ҳадеб нари-берига бориб кела бошлагач, ойна ювилиб равшан бўла бориши баробаринда олдиндаги адирларнинг қиёфаси ҳам намоеън бўла бошлади. Ха-ха, Бўри Қорани табиатнинг бу ўйини дафъатан хушёр этиб, орзу-хаёллар оғушидан реал бориқка қайтарган, бинобарин, энди унинг фикрини мавжуд ва учраши мумкин бўлган — табиий муаммолар қизиктира бошлаган эдики, уларнинг илкинжиси бўлиб — эғнидаги тимқора ва бебаҳо кастюмни ёмғирда ивитмаслик ташвиши тушди: демак, йўлакай плаш... сотиб олади. Ёки кастюмнинг устидан шу ола чопонини кийиб боварергани...

Йўқ, плаш харид қилиши лозим... Шошма, қанақа плаш олади энди? Умуман, брезент плаш нималигиния милади-ю, граждандан ёмғирпўшини кийиб кўрмаган, ахир бу оламда умри бино бўлиб!

Ана шунда муаммоларнинг иккинчиси бўлиб — Олчинбой билан галлашши, (уни йўлдаёқ топши) ташвиши тушди: демак, плашни ўша олифта харид қилиб беради...

Бу ёқда ёмғир кучайгандан, кучаяр тезликни мавжуд суратдан ошириш хафли эди: шунча жойга бориб кела-кела юрта етдим деганда... Учинчидан, нима қилиши лозим?

Чиборни кўриши...

Тўри, уни — бору йўғини, бойлигию эрмагини, истикболдаги қувончларию шўх-шодон юришларининг таъминотчиси бўлиши тилсиз жониворни унутгани йўғ-у...

Соғинди-да! Кизик, Сурхон бўйлариди ҳам Чиборнинг гапи бўлиб турди-я?

Алқисса, Бўри Қора эндиликда қилажак долзарб юмушлари режаси-да тузилиб булган каби бир хотирамликни туйди ва бу ҳол дарҳол вужудига ёйилиб, анча бўшаштирди уни: демак, хийла таранг бир ҳолатларда келаётган экан...

Шунча йўл босибди — сезмаган каби! Қанча машиналарни ёнидан ўтказиб юборибди — рўпарадан кел-

ганини ҳам, ортидан қувиб ўтганини ҳам эслолмайди.

Узун гапнинг қисқаси, ўша куни машинасини туман марказидаги чойхона олдида тўхтатиб, таниш бир курсантни имлаган чоғида — чойхона қаршисидаги бозордан чопқиллаб келаётган Олчинбойнинг худди ўзи учрадио уни кўярда-қўймай кучоқлаб, ресторон ортидаги хужрага олиб кирди. Бўри Қора ул таниш хужрада аксари нотаниш, аммо сўзлаш тарзидан шу атрофнинг савдо билан машғул йигитлари ила бирон соат бемалол чакчақлашиб ўтирди; айна чоғда уларнинг гап-сўзлари гурунглари маъносидан ўзига — шаҳсан Бўри Қорага тегишли томонлар — дилдорликлар мағзини чақиб ўтирган собиқ милиция бошлиғи ҳамон хурматга лойиқ бир арбоб даражасида экани, қолаверса, устоз каби мавқега эғалигини ҳис этарок ё тавба — эғнидаги қимматбаҳо кастюми ҳам кўпчиликка Олчинбойнинг ўзига қилаётган хушомадларидан ҳам таъсир этмаганига иқрор бўлди. Ва ниҳоят, ширақайфу мамнун ҳолда (плаш олишни мутлақо эсидан чиқариб), бу дароғҳи бир қадар тантанавор тарк этди. Уни жамоа кузатиб, йўл назоратчилари «Москвич» кетидан илжайишиб қолишди.

Бу вақтда ёмғир тинган эди.

Иккинчидан, унинг уйига гараж дарвозасидан кириши ҳамон кўрада ёнбошлаб ётган Чиборнинг ток уриб юборгандек ўрнидан сапчиб туриб кишнаворганига тўғри келдики, Бўри Қоранинг чағир кўзларидан томчи-томчи ёшлар оқиб кетди.

Шу ўринда бир нарсани алоҳида таъкидлаш жойиз кўринади: Чибор-гижинтой ўтган икки кун давомида... сув ҳам ичмаган экан; жониворнинг биқинлари қапишиб, эти-бадани дир-дир титраб ва ёвуз феллиби, шавқатсиз эғасининг қўлларини ялар эди. Носир полвон ҳам ақасини кўриб, кўзига ёш олган эди. Ишонаверинг: тойга ачингани учун...

Бўри Қорани, табиий, бу янги либосда шабкўр хотини танимади ҳисоб. Ва Бўри Қора унга тўйкус: «Эрингман-ку, энағар!» деб дўқ қилиши баробарида, ажабо кампирига энди раҳми келиб кетди: «Эй, шунча одам-ку? Шу бечора... Мени деб ўтирибди бу боғда қоровул бўлиб! Қоровулдан фарқи йўқ. Эски замонларда бундай йў бекаларини — «кўргон» деб аташарди: уйнинг кўргони...»

Бог-чорбоғ Бўри Қоранинг кўзларига хийла тор ва кичрайиб қолгандек кўринди. Бирок, чопонини шунчаки эғнига ташлаб (қийса, кастюм ғижим бўлиши мумкин) ва орқасини чоллар мисол пастандан кўтарганча бочгани кезаркан, ха, бундаги хар туп дарахту кўчат ўзига қадрдон эканини теран-теран ҳис этарок уларни силаб-сийпалаб ҳам қўйди. Ва идрок этдики, бу ерда иш кўп: иш... Ўзига, ўзининг биллак қучига маҳтал ахир бу ғиёҳ-ўсимликлар ҳам... Оғилхоналардан ҳам хийла «нуқсон» кўриди: яъни айтилган ва ваъда қилинган қишки емиларнинг учдан бири ҳам келтирилган эканини, бундан жиндақ ўқсида ҳам: ха, майли, раислар билан ҳали учрашиб қолар...

Уйи, хоналари Бўри Қоранинг кўзига энди жуда ибтидоий бўлиб кўринди ва изма-из келаётган Носир полвонга: «Бу бўлмайди. Сал маданийроқ бўлишимиз ҳам керак, укабой, шқаф, шифонер... — деди. Хўш, қўйлардан бир-иккитасини сотишга тўғри келади. Тағи мўл...»

Яна айвонга чиқиб, яна ёға бошлаган ёмғирни томоша қилгани ҳолда, Носирга атай пастандан обеклтургани креслода ястаниб ўтираркан: «Ука, энди бошқачароқ яшаймиз, — деди. — Кўникиш керак... За-

монага мослашиш керак. Тушундингми? Энг улуг ақл эгалари ҳам замонасоз бўлишди. Билдинг? Ана шундай... Хўш, меҳмонхона — ўзбекчалигига қолаверадди. Ичкариги бўш хона бор-ку, ўшанга китоб жавони олиб келтирсакми? Кисталоқни китобга тўлдирсак, уни ўқийдиган одамнинг ўзи йўқ... Лекин уйга фэйз бағишлаб туради...»

— Ака, янги кастюм муборак бўлсин? — деди уй бегининг қаршисида, хонаки-суанчиксиз курсида мункиброқ ўтирган Носир. — Айтмоқчи, Чиборни жийронга матаб, уч-тўрт марта айлантирдим далани. Сув бўйларига обордим. Шундаям сизни истаб-кишана кўпбезовта бўлди. Унинг қўзлари тагин йилтиради.

— Жийронга матаб? — Бўри Қоранинг кўз олдида қизил бияга матаб кетилаётган олтинтой кўриниб кетди. — Ўзини тинч тутдими?

— Ҳа, улар бу ерда кишнашиб, бир-бирининг исини олиб, хила ўрганиб қолишган, — деди Носир.

— А-а. Яхши... Жуда эъро ши қилибсан-да, ука! — деб хитоб қилди ака. — Аммо энг улуг ишинг шу бўлган!

— Ҳе, энди, қўлдан келгани...

— Хўш иш бўпти, — деб яна қайтарди Бўри Қора. Кейин ўйланиб, ички хонадан чиқиб келаётган хотинига ҳам эшитарили қилиб деди: — Тойни минги-пинги қилиб олайлик, хўпми? Кейин жийронни тубли бераман сенга. Йўқ, дема. Отинг йўқ-ку!

— Хўп, кулук, ака... Айтмоқчи, бу сарполар муборак бўлсин! Жуда ярашибди-да:

— А-аа, буми? Бу ёмонмас... Ҳей кампир, кўзойнакни тақиб кел! Бор!.. Носирбой ука, энди формани йиғиштириб қўйдик-ку! Шунча кийдик, етади. Худога шукур, шу кастюмдаям хўрмат қилишаркан... Ҳатто беғоналар ҳам!

— Ресторанда ўтирганингизми? — Акасига кўзини лўқ қилиб сўради Носир. — Хайрон бўлиндингиз-а? Мен ҳам бозорда эдим. Ёмгирдан қочиб, ресторан айвонига ўтиб эдим... Ушанда сизнинг келганингизни эшитдим кабобпаздан. Кейин бу ёққа...

— Ҳа, шахримиз тор-да. Гап ётмайди... — Кейин қилиб қўйди Бўри Қора. — Бу кастюм ҳақидаям гапиришдими? А? Мақташгандир, ҳойнаҳой?.. Аммо лекин бундай кийим-бош марказидаям топилавермайди. Бир тўшиб қолди-да кўлимга.

— Буюрсин, буюрсин, — деди Носир чин кўнглидан. Сўнг илтижоли оҳангда давом этди: — Ўзиям илгаритдан ўйлаб юрардим. «Бу акам нима учун гражданча кийим қиймайдилар. Давлатлари етарли бўлса...» деб. Мана, юзта кастюм-шимнинг ўрнини босадиганидан топибсиз... Буюрсин. Ҳа, кабобчиям, чойхоначиям мақтаб қолишди: «Аканг бир посон бўлиб ўтди, обком секретари салом берса арзийди», дейишди... Шундай дейишди. Аммо лекин, акажон, аяб кийилладиган мол экан-да бу... Каранг, почаларингиз лой бўпти...

— Ай, лойнинг отаси бошқа, ювсанг — кетади, — деди Бўри Қора. — Лекин аяб кий деганинг маъкул. Тўй-маъракаларда кийсанг, байрам-сайрамда...

— Худди шундай, — деб тасдиқлади Носир ва хаёллани яна давом этди: — Қанийди шуни... шу кунларда анову Бойчиборнинг устида кўрсалар!

— Мен тушундим! Жуда яхши ният қилдинг, укам, — деди ака. — Ё насиб... Э, ке, — деди хотинига кейин.

— Ке, чўк, сагира.

— Ҳа, мен сагираман, — деди кампир палосдаги кўрпача четига омонатгина чўк тушиб. Кейин кўзойнак ортдан бақрайиб каради чолига. — Ақмалжон, жўраларингиз чопиб юришибдими? Болалари чопқиллаб юришибдими?

— Бунинг гапини каранг, — деб кулди эр. Кейин

кампирини мазах қилди: — Ҳа. Ҳеч тиним билмайди. Чопишгани чопишган... Ҳе, укагагарнинг қизи!

Кампир мийғига илжайиб, Носирга боқди.

— Носиржон, акангиз шундай деб сўксалар, менга ёқади... Бир замонлар шундай қилиб — сўкиб-сўкиб турар эди. Кейин-кейин қўшмайдиган одат чиқарди. Мен борманми-йўқманми...

— Борсан-борсан. Бугундан бошлаб борсан, — деди Бўри Қора. Сўнгра кампирига ушбу янги шимининг почалари лой бўлгани, уни ювиш учун синглисини чақариши лозимлигини тайинлаб, Носирдан кунжуту беданинг гули қанча қолгани ва яна қанча топилажани ҳақида сўрай бошлади.

Кейин укасининг гаплари қулоғига кириб-кирмай қолди ва уни бутунлай унутди: илло, у мизғувга тушган эди: ресторанда одатдагича камроқ ичиб, кўпроқ овқат еган, қолаверса, собиқ бошлиқнинг асаблари бўшашиб, кўнгли хотиржам бўлган эди.

Носир ўтирди-ўтирди-да, оёқ учида юриб пастга тушди. Чопонига ўраниб, гараж-қўра тепасига борди. Машина жойида. Гижингтой сирли қарсондаги бугдойни еб бўлаёзган экан. Носир тубанга сиқиб тушиб, челакни олиб чиқди.

Бу вақт Бўри Қора тагин ўзига таниш йўлда туш кўрмоқда, тушида шимолдаги улуг тоғлар ва қор босган арчалар қорайиб кўринар, пастдаги Пода киш-лоғида битта уй бор экан-у, унинг томида отаси таёғига суняиб, тоғларга қараб турган эмиш... Бўри-вой пастдан чақирармиш у кишини, у эса қарамас эмиш.

Бўри Қора уйғониб кетди-ю, галстукнинг тугунини тортиб, ёқасини очиб, кўксига туфлади. Кейин айб иш қилган-у, бировлар кўриб қолгандек атрофига аланглаб қараркан, пастдаги водопроддан челака шариллатиб сув олаётган укасига қизи тушди. Унга бир сония хумрайиб текилган:

— Тойни сўғорасанми? Сўғор, — деди. — Айтмоқчи, бугун неча соат айлантириб эдинг?

— Ҳе, эрталаб бирон...

— Эрталаб бўлса, майли. Энди бемалолчилик... Айтмоқчи, ука, Подага бориб турибсанми?

— Шу куз бир марта бордим.

Бўри Қоранинг жони-пони чиқиб кетди.

— Ёлғон! — деди укаси рост гапираётганини ишониб турган эса-да. — Сен ёлғондан қоч, бола!.. Хўпми? — Негадир ўрнидан ҳам туриб кетди. Тўсиқпанжара қошига борди. Гўёки боғ ҳам унинг сўзларини эшитишга маҳталдек нутқ қила бошлади: — Мен кўп ўйладим, ука. Бу икки куним бекор кетмади. Челакни қўй... Ёлғончилик — ҳамма иллатнинг боши. Мен, мисол учун, нимайки ёмон нарсага дучор бўлган бўлсам, ёлғон гапириб қўйганим учун бўлган эканман... — Шунда миясидан бошқа ўйлар гизиллаб ўта бошлади: «Тоғдаги молларнинг тўқсон фоизи ёлғон гап билан, қўрқитиш билан топилган-ку... Ховлиқма, Бўри-вой, ховлиқма. Ёлғончилик орқасидан бой бўлгансан... Тавба, юриш-туришиндан ҳам сезиларди-я бу жихатинг? Кабинетингда эса...»

Ақсининг тинчиб ўйланиб қолганини кўрган ука эҳтиёткорлик билан сўради:

— Нима, кўпроқ боришим керакмиди?

— Уф, — деб хўрсинди Бўри Қора ва нима қиларини билмасдан атрофига аланглади. Кейин укасига: — Пода тўғрисида яна гаплашамиз. Гап бор, — деди. Қўлинг... бўшагандан кейин Умар сингини топиш пайида бўлган. Хўпми?

— Хўп, ака.

— Айтмоқчи, Назар қассоб тирик юрибдими?

Носир ишайди.

— Ҳа. Бугун новвос сўйган экан. «Зиён қиламан», деб жавраётган эди. «Қассоб ҳам ҳеч жаҳонда зиён қилар эканми, амаки?» деб сўрадим.

— Амаки дема уни!

— Ҳўп... Деб сўрасам, обшипит начайлиги менга ишонмапти, дейди. Гўшт учар экан-да, ака? Суюк учади, эт учади... Ҳа, шу. Шунга уч-тўрт кило ташлаб беришар экан. Бугун шундай қилмабди. Фаҳмимча, ёш прокуроримиз шундай фармон берибдилар...

— Э, у нодон... қассобнинг ишигаям аралашадиган бўп қолдимми ҳали? Халитдан-а?

— Биласиз-ку, у одамнинг устози бор. Адвокат бо-бо. Кали Юсуп... Уша мслахат беради.

— Тўғри айтасан. Райкомгаям бари гапни шу, шунга ўхшаган сассиқ чоллар ташиб юришади. Лекин вақти келганда, райком ҳам уларни «рушу ва меҳнат ветерани», деб сийлаб қўядию, олдига суюк ташлаб қўяди. Шошма. Мен Олчинбой билан гаплашишим керак. Гап борга ўхшайпти.

— Телефонингиз ишляпти лекин.

— Раҳмат. Энди биз бир ечинайлик... Кастюмбой, энди деворга илинасиз. Ҳе сизда гапкўтэкан. Бекорга ўзбек қадимдан айтиб келмайдилар: «Е тўним...». Ҳей Носир, бу гапнинг маъносини биласанми?... Ҳа, энди буни билмайдиган одам борми? Кампир! Кампир деяпман!.. Гўшт-пўшт борми? Қолганми? Йўғасам бир димлама қилгин. Кечроқни мўлжалла. Мен бироз дам оламан. Кейин, кейин эринг йўқ, чолинг уй, боғ, мол-ҳол дардида тушади...

У шундай деган эса-да, ич-ичидан ҳис этардики, бу юмушларга «мослашуви» ҳам осон кечмайди. Мана бунинг исботи шулки, улайим деди-ю, лекин кейин ўзини қаерга қўйишини билмаслигини ҳис этароқ одам қаҳримоқчи уйига...

Кампирни меҳмонхонага жой қилар экан, бир-икки мингирлашдан кейин аниқроқ қилиб сўради:

— Отаси, ўғилларингиз ҳақида гапирмадингиз-а?..

Носир сўрагандаям эшитмаганга олдингиз...

Бўри Қора бир зум дуудқлишдан кейин шундай уҳ торттиб юбордики, кампирни чурқ этолмай қолди. Кейин Бўри Қора деразага яқинлашиб ростакамига хүрсинди:

— Ишқилиб, умрим узоқ бўлсин-да. Фажирлар кечроқ келади... Иплослар. Нокаслар. Аҳ, илгариги ғайратим бўлса, ҳозирок уларни топиб, битта-битта чўккалатиб...

— Ўзингиз билан ўзингиз гаплашасизми, чол?

— Ҳа, — деди Бўри Қора. — кўзимга уларим кўри-напяти... Уф, бўпти. Чиқ бу ердан! Эй, айтмоқчи жой қил, айвонга... Ҳўпми? Ҳамма стулларни қачириб қўй, столниям. Носирни қачир... Кетдимми? Келади. Кейин подвалда қандай мева бўлса, баридан обчиқинлар. Осма узумдан ҳам. Ейман...

Бўри Қоранинг қора кўнгли тубида анги бир хоҳиш тугилган эди: ўзидан ҳеч нарсани аямайди энди.

24

Яна баҳор келди. Тўполон бўйидаги катта-кичи харсангтошлар орасидан чиқиб, қор-бўронларни-да писанд қилмасдан баҳорни кутадиған наъматақлар яна қийғос гуллади. Уларнинг хидлари шу қадар но-зикки, жамлаб хидласанггина — сезасан. Ёқуд улар орасида ўтириб қолсанг... Дарвоқе, бу ченақлар орасида ўтиргувчилар ҳам кўпайишиб қолган, ҳатто айрим тошу буталарни «ўзиники» қилганлар ҳам йўқмас эди. Ва шундайлардан бири — шубҳасиз ҳаваскор ба-ликчи, ҳаваскор томошабин ва ҳаваскор чол Бўри Қора эди.

Мана, ҳозир у сув томонга қараб-энгашиб ўтириб-ди. Таниш харсангада ўтирибди. Чибор эса узун ташланган арқонини таранг тортганича ўтлаётди. Дарёдан қўрмайди; сувнинг пишқиршилари ҳам унга писанд эмас. Эҳтимолки, ўзининг шу сув бўтанасида қалқиб келиб қолган чолларини унутган чакер ёки элас-элас туш каби эслар. Бироқ сувдан ҳайқиши йўқ. Мана, қўлдан қанот ёза бошлаганидан буюн Бўри Қоранинг ўзи ҳам малла жойронга уни матаб Тўполоннинг қайнаб ётган жойларига солди ва ўтказди. Жониворнинг сув ичида сакрашларини кўрсангиз эди!

Бугун у — «минги» бўлади, яъни, илк бора эркинлиги бўғилади. Бошига жулов тушади, оғзида сувлик. Ҳа, совуққина темир занжир тушадики, устида ўтирган одамнинг қўлида бўлади унинг изми. Демак, от бирон жойда тархашлик қилса ёки эгардаги эркбугар кимсаннинг измидан бўйин товласа, шу занжир-сувлик уни тегишли томонга буради: шундай бурадики, бурилмаса — жағи йиртилиб кетади. Ҳа, бугун у — «минги» бўлади: илк бора эгардаги ҳоким хўкмига бўйсунади... Аммо шуниси ажойибки, ул ҳоким ҳеч қачон Чиборни ёмон йўлга бошламайди. Бу ҳолни Чибор дастлаб тушунмаслиги мумкин. Бироқ сал ўтмасдан ҳокимга бўйсунди ва чинаккам эркинлиги — айна шу жуловда, айна шу жаҳддор эгасининг қўлида эканини ҳам тан олади.

Хонаки тулпорларнинг тақдирини шу, азал азалдан шу... О, шунинг учун, яъни тулпорни «изга солиш» учун зарур бўлган югану эгар, қуюшқону қамчи, ҳатто қоринбоғ-айил, пуштану диктика, борингки, оддий терликкача ҳоким-тура сайлаб-саралаб олган бўладики, бу билан отни безатади. Ҳа, бора-бора тулпор бу кумушранг занжир тушовларга-да ўрғанади ва ўз арқини улардан айри тутмайди ҳеч: булар бари-барчаси — анчайин ёпинчиқ ёки инсоннинг буюк кашфиётларидан бўлмиш — уст-бошга ўхшаб қолади ҳолос. Ахир инсон шу уст-бошлар ичида ҳам ўзини овоз сезади-ку? Ва аксинча, яланғоч бўлиб қолса, териси шилингандек холга тушади.

От бу эврилишларни онгли равишда идрок этмайди, албатта. Бироқ ўзини эгар-жабдуқсиз ҳолда кўриши... Ёвуз бўриларга ем бўлишига йўл очишини ҳис этади, албатта.

Бора-бора от жонивор ўз эгасини қадам товушидан билгани, овозию хидидан сезгани каби ўзининг ёпинчикларини-да яхши эслаб қолади ва айтишлари-ча, айрим отлар бегона эгарни ҳам дарҳол сезаркан, ёт айлининг тортилишига қаршилик қиларкан!

Сувлиқни айтмайсизми: у бамисоли ёш гўдакнинг сўргичидек бўлиб қоларкан от жонивор учун...

Алқисса, Бўри Қора сувга боқиб ўтираркан, гоҳ каттик чимирилиб, адир томонларга қараб қўяр ва яна тезгина Тўполонга юз бурар эди. Бу одамнинг бурилиб қарашига сабаб — Умар синчи билан Носир полвон Чиборнинг «соз-кор»ни олиб келишлари лозим эди: вақт эса ўтаётди... Бўри Қоранинг соҳил бўйидаги яқкам-дуккам балиқчаларга парво қилмай, ҳатто ўзининг ундай жойга қўйилган қармоғига ҳам қис ёқмақасдан, нуқул сувга қўз тикиб ўтиришининг боиси кўпэди: бирламчи, тошқин сувнинг тошмалари, кўпик-ланиб-довиб-ёйилиб ва пишқириб келишларига бирданнига ёйилиб-таралиб кетишлари қизиқ эди: тошмалар гўёки жонли маҳлуклар-у, ушбу... қиёфада эдилар, ҳолос. Йўғасам, бу ҳаракатлар нечун? Бу талпинишлар ва ёйилишлар нега? Қизик, жуда қизик... Бўри Қора ушбу манзаралардан ҳам завқ оладиган бўлган, баъзан эса улардан қўрқиб, орқага сурилганини ҳам сезмай қоларди: тавба, тикила-тикила боши

айланиб кетар, худди шу пайтда соҳилдаги қумлоққа ўрмалаб чиққан сув унинг пойига етиб, комига тортадигандек тулоларди: ажаб, ҳақиқатан ҳам тирик бир мавжудодга ўхшаб кетар эди дарё.

Сўнгра бу ўтириш Бўри Қорани аллалар, асабларини тинчитиб, ўтирган ерида мизғир ҳам эди.

Дарвоқе, у дастлабки келишлари ва шу ерда ўтиришларида, атрофда кўриниб қоладиган кимсалардан... уялар эди. Шунинг учун атрофига қарамасдан, бировларнинг ҳам саломига алик олмас эди. Кейинчалик бу манзилнинг эски мижозлари собиқ милиция бошлигининг энди пенсиядаги кўрс бобойнинг феълига ўрганиб бўлишди ва унга яқинлашишни ҳам бас қилишди: кургур чолда ҳамон эски важохатдан бор эди-да... Қолаверса, гоҳо ўзини худди ўша замонлардагидек ҳис этиб, теварак-муҳитни мағрур-мағрур кузатган бўлар, кимларгадир иш буюргиси келар ва бу жойга шунчаки вақтинча келгану бировни кутаётган киши сингари соатига қараб-қараб ҳам кўярди. Кейин ўзича негадир сўқинар ва тошига ўтиргач, бирдан сўлиш олиб қоларди.

Табий, Бўри Қоранинг бу манзилда хордиқ олиб, ўйланиб, ғунан бўлган Чиборни ўрнатиб, ёки иримига балиқ овлаётган киши бўлиб ўтиришлари нари борса, бирон соат давом этинди: будгача ва бундан кейин у кишининг юмушлари боғда кечарди... Пироварди, Чибор-Гижингтойни яйратгани келар эди, холос!

— Бўри ака-а!

Носирнинг овозини туғишган акасидан олдин ҳайвон эшитиб таниди ва ўйноқлаб кишнабгина қўйдики, худди ўйига келаётган таниш меҳмонни кўриб, эркаланиб хурган вафодор итнинг қулигидек таъсир этди бу кишов... Бўри Қорага ва у ўрнидан турди-ю яъни, осилтириб ўтирган оёқларини ерга қўйди ҳамки, дашт томонларни кўра олмади ёввойи чечаклар говлаб ўсган, одамови полковникнинг жойи панада қолиб кетган эди.

У тирмашиб тошга чиқди. Тика бўлди ва ниҳоят кўрди. Жийронда укаси, бу минтақада ёлғиз ҳисобланмиш ерранг хаширида — Умар синчи. Уловларга анча-мунча юк тортиб олишгани кўриниб турар ва уларнинг нималардан иборатлиги-да Бўри Қорага маълум эди.

— Хўй, бу ерданам! Куттириб қўйдинглар-е, азаматлар!

Азаматлар бу ёққа ўтмасдан наъматаклар ортида тўхташди. Ипи узун қилиб боғланган Чибор учун масофа пискандас эди: у бир-икки чимирилиб ва хиринглаб икки-уч қадам ташлади улар томонга. Унга онадек таниш-меҳрибон бўлиб қолган жийрон ҳам пишқириб, бошини силката бошлади. Фақат хашир ғамгин эди: ҳа, у ҳамиша ғамгин қадам босар, ғамгин пишқирир, ҳатто ем еб турганида ҳам унда ўта таъсирли бир ғамгинлик сезилар эди.

Қизик-да бу — авлод қолдирмайдиган ва отлару эшакларда ҳам бўладиган табийи ҳуружу ғулулардан бебаҳра қолган ҳайвон... Унга ачинасан, киши.

Аmmo инсоннинг худбинлиги шу даражадаки, ўзи учун... яратди бу «иш кучи»...

Кўришув, сўрашув, қулушувлар ҳам бўлди. Баҳорий кайфият барида ҳукмон, шу билан бирга ажиб бир тобланиш қаршисида туришганини ҳам ҳис этишар эди: ахир, эгар нималигини билмаган, сувлиқни чайнаб кўрмаган, қозончадек кўксида ўмилдириқ тамғасини туймаган ва ғўзал думи остида қуюшқоннинг қалин ҳамда чайир қайишини ҳис этмаган ҳайвон... яъни, Чиборбой ҳали, бир ҳисобда, бокира эдилар-да!

Бу уч одамнинг вазифаси — уни эғиш, ўзларига тобе қилиш, аслан нелигини бўйига қўйиб бериш ва бунга кўниктиришдан иборат эди!

Шу ҳол кутилганидан ҳам яхши бўлдики, асов той Носир полвон исми — икки оёқли йўғон махлуқни яхшигина танир эди. Ва Умар синчидан ҳам ётсирамасди.

Алқисса, бу ақлли махлуқларга учинчи бир зот — Чиборнинг тан олган эгаси ҳам қўшилиб, у қилиб-бу қилиб дўнани сийлаб-сийпаб, алдаб-авайлаб «кийинтира» бошладилар: олдин эгар... урилди. «Урилди», дейиш қанчалар осон! Унинг — эгарнинг остидаги оддий терлиқни ёлиб-ўрнаштирибгина қўйиш ҳам чиборнинг бисёр қаршилигига учради: вой-вой, бутун бадани титрар, ҳар бир мўйи тухда туриб кетгандики, нишни эслатарди. Эгар босилаётганида Чибор бир-икки бор олдинга сапчиди. Хайрият, рўпарасида атай — келишув асноси туриб олиб, жониворнинг бўйнидан ҳам қисиб-кучоқлаб турган Носир полвон бор эди. Аммо лекин унинг бўйига боғланган арқон олдинги оёқларидаги омонат тушов бўлмаганида, полвон йигитнинг кўксига сапчиб чиқиб, босиб ўтиб кетармиди! Умилдирик ва қуюшқонни ўрнаштираётганида эса Чибор... баайни қитғи ўлмаган қизга айланади: кишар, пишқирир, — худо шохидки, унинг сас-садоларидан қулги-кийкирик таралар эди. Буям ўтди. Айилни тортиш... Чиборнинг қўзлари қинидан қийиб кетгудек бўлди: нима қилаёписизлар номусулмонлар-нокаслар? Нима ғуноҳ қилган эдимки, белимин бунча қисасизлар? Нафасим қайтиб кетаётир-ку?

Тойнинг қарашларики титрашларидан шу калималар инсон тилида гўёки ситилиб чиқар ва ақлли-тадбирли инсон ҳам уни хос тарзда овулар эди:

— Ёвош, ёвош. Яхши бўлади, жонивор. Белинг қаттиқ тортилса... Эгар ўрмайди органгни. ўзингни қушдек сезасан ҳали, ноақл ҳайвон... Ҳа, балли, балли... Энди озгингизни очинг. Полвон, сиз жағини очинг. — Умар синчининг ўзи от бошига илинган пишқ жиловнинг давоми бўлмиш сувлиқни тойнинг оғзига ишқалаб-солиб юбордики, нуқул қунжиду гулбеда, бугдойи арпа қавшаб юрган ва шу емишларга ўрганган ҳайвон жон ҳолатда темир занжирни қасирлатиб чайнаб бошлади. Табиийки, бу хўракдан мазали бир нима тилига тушмас, бунга сари жониворнинг ҳайрати ошиб, қотган нонни қавшагандек сувлиқни чайнар-ғажир эди.

Шундай қилиб, боягина яланғоч, шумшўқина бўлиб турган дўнан (лекин ўша туришида ҳам чиройли эди-да!) энди безатилган-башанг, ростмана-ғўзал тулпорга айланди қўйди. Бу ҳолатда уни кўрган ҳар қандай холис киши ҳам: «Э, вақтлроқ, эгарлаш керак экан-да!» деб афсусланарди албатта. От — абзали билан от экан-да! Келинг, шу зотни қўлга ўргатиб ва ўзига вафодор этиб, унинг эғнига либос ёпиб безашни кашф қилган олис авлодларимизга шарафлар бўлсин, деб қўйлик!

Инсон — ҳақиқатан ҳам тадбирли ва ақлли, маккор ва зукко, олдинларни олдин кўра оладиган бир мўъжизавий зот-а? Қаранг-а, итга-қўпакка занжирни раво кўрса (шунга эҳтиёж бўлса), отга эса бунқанги югану эгар-жабдуқни...

Кейин денг, итни — вафодор, деб юришию, отни — йўлдаш деб билиши ва бу ҳолатларни ўтиришларда дўмбоша чертиб қулашни қизик! Шараф сенга, эй икки оёқли жонзот!

Хўш, энди, Чиборнинг қошидаги учта «зоти олий»нинг гурунгига қулоқ берайлик.

Дарвоқе, шу ўринда биргина чекинишу иккита

изоҳга эҳтиёж туғилди. Биринчиси бундир: Чиборга урилган эгардан тортиб, ҳали ишлатилмаган қамчинча-рача қаердан пайдо бўлди?.. Хув, Бойсунтоғнинг орт томонларида ястанмиш қарши чўлларидан харид қилиб келтирилди. Аниқроғи Чияли бозоридан. Жуда қиммат тураркан бу аслаҳалар! Лоф бўлмаса ҳам бўлса битта «жигули»нинг «ичак-чавоғ»ига кетадиган маблаг кетди... Бўри Қора чўё ичидан ёнидан узиб бергандай бўлди тахминий маблагни. Носир уч кун деганда от абзалларни бир орқа қилиб дарвозадан кириб келганидан кейин Бўри Қора у созкорни кўздан кечириб, отига ҳам камида бир қимматбахо кастюм-шим кийдирадигандек тўйди ўзини.

Яхшиямки, бу вақтда у одам ўзидан аямаслиқни... ўзига ўқтириб улгурган эди. Иккинчидан синчининг хомчўт қилмишича, бу абзалларнинг Тўполон туманидаги нархи... осмонда экан! Учинчидан, Умар синчи бу эгар-абзалларни бўйиб, ҳар биттасини алоҳида меҳр-ла силлагани ва хатто эгарнинг қошига қоқилган қип-қизил, пучуқ михларни ўпиб-ўпиб олганини кўрган Бўри Қора бениҳоя муҳим нарсага пул сарфлаганига амин бўлди. Ва ана шундан кейин бу матоҳларнинг асил баҳосини Носирдан сўрадики, у ростини айтган, бир учиб тушди: Аммо на чора? Укаси ёлғон гапирмайди. Қолаверса, унга миннатдорчилик билдириб, камини тўлаши лозим... Ҳа, Носир полвон акасининг қаттиқлигини билгани, аммо эгар-абзалнинг Чиборга муносибидан олиб келиши шарт эканини ҳам яқши билгани боис ферма мудиридан керагича қарз кўтарган эканики, уни ҳам ақасига очик айтди ва Бўри Қора ўзини базўр босиб, вазминлик билан: «Арзийди келтирган матоҳинг», деб қўйди... Аммо ҳали бир сўм ҳам қайтаргани йўқ.

Чекнишига сабаб, бўлган иккинчи изоҳга келсак, буюм Бўри Қорага тегишли. Яъни, бу одам ё чиндан ҳам қариб — шу боис кўнгли бўшашиброқ, шу боис раҳмдил бўлиб кетаётир, ёки Чиборга чиндан-да ишқи тушиб, истиқболнинг энг порлоқ жабҳаларини шу жонивор-дўст ила боғлаб бораётир...

Бошига қайтиб, давом этамиз.

— Қани, каттажон, энди марҳамат қилинг, — деди Умар синчи ярим таъзим ила. Ҳаёл қилиш мумкин эдики, бу отжаллоб от эмас, бир паризодни эгиб-қайриб олган-у, аталмишига топшираётир: хузурини кўринг.

— Э, йўқ, — деб юборди дафъатан Бўри Қора. — Сен, сен мингин, Носиржон. Ё оғирлик қиласанми?

— Оғирлик қилишга қилмайди, каттажон, — деди табассум ила кўса синчи. — Лекин сиз, ўзингиз минги қилишингиз лозим. Кўрқмас одамсиз-ку...

— Э, нимасидан кўрқаман.

— Бўлмасам мининг, Бисмилло деб!

— Шундайми? — Бўри Қора жилвога қўл узатиб узатмасдан қолди. — Олиб қочса-чи?

— Албатта олиб қочади, — деб таъкидлади синчи. — Бори шу: бу бедов. Бу — асов, бу ёввойи ҳисоб... Мининг, тўрам. Носиржон, жиловни ушланг. Бисмиллаҳи роҳманур роҳийм... Ушланг-да, ахир, катта бобо! Тойчоғингиз сезиб қолди. Кўрган-да, кўрган...

— Шу, белига минганимда бели майишич кетмасмикан? — деди Бўри Қора энди чин бир ишонч билан. — Қаранг, ўзингиз, бели тоза ингичка-да. Ана, — жийронга ишора қилди, — бел дегани ундай бўлади...

— Умас-бумас, кўрқаяписиз, каттажон, — деди синчи ҳам ишонч билан. Бунинг бели... белини кўйинг: ўмровига боқинг, ўмровига. Тоғни уриб талқон қилади: суриб юборади ман-ман деган тепаларни. Саърисига боқинг. Бу ахир, кийик-ку, тоғ кийигининг ўзи... Айтишар эдилар, қадимнинг отлари оҳуга менгазайди,

деб. Бу — ўшалардан, каттажон. Қани, дадил бўлинг.

— Ҳа, майли. — Бўри Қора от сари яна бир қадам босди-ю, у билан кураш тушадигандай чопонини ечиб Носирга берди. Яланг, эски формада қолди. Кейин бу эски форма ҳам унинг ёшлигини эслатдики, дадил олға интилди-да, бир қўли билан эгар қошидан бири билан карсонидан ушлаб, узанинга оёқ қўйди-ю, шу ҳаракатининг зарбиёқ ҳайвонга ўтгани сезилди: у чимирилиб, нари томонга тортилди. Шу он Бўри Қора лип этиб ўнг оёғини эгардан оширди ва ўрганган чап оёқ узанига ўрнашди. Шу сонияда Чибор устига бало-қазо ёғилган каби орқа оёқларида кўтарилди-ку! Унинг бўйни-каллеси Носир полвоннинг қўлидан чиқиб кетди ва полвон жилво ҳалқасини акасига узатишга улгурди холос. Бўри Қора шу дамнинг ўзида эгарга таги билан ёпишиб олгандек бўлди. Навбатдаги ҳаракати юган ҳалқасини билагига солиш эди. Чап билагига! Ва Умар синчи узатган қамчинни ўнг қўлига олиши замон Чибор чинаккам бало-қазолар кўршовада эди-ю, бу қамалдан отилиб, балки учиб чиққандек бўлди ва турган ерида гир айланиб, орқа оёқлари ила ҳавони тепди-тепди-тепди. Боши-тумшуги пастда, худди илоннингми-аждаҳонингми бошига ўхшар ва ердан ниманидир излаётган каби эди. — Ё, ҳазрати Довуд, ўзинг қўлла! Қирқ чилтонлар ўзинг қўлла! Чориёрлар, мадад бер... — От энди олдинга отилди-ю, гўё ҳавода сузиб кетди.

Аммо майдон ўртасига етганда дингиллай бошлади: муроди-устидгаю юкни итқитиб ташлаш. Шу, холос... Шунинг учун тагин тумшугини ерга қўзиб, орқа оёқларини ҳавога кўтариб телинар-тепинарди... Ва гоҳо тўрталла оёғини ҳам бир вақтда ердан узиб, ҳавога сапчирди-сапчирди. Қаники, устидаги ҳирсдек бегона юкка айланган эгаси отилиб тушса-ю, у озод бўлса...

Шунда Бўри Қора қирғоқнинг у ер-бу еридан тик-қайиб қараётган ва афтидан қулаётган талай балиқчи-томошабинларни, хуллас, дарё мижозларини кўрди-ю уялиб кетди.

Э, бу нимаси?! Битта тойни мингги қилолмаса, унинг ўйинига маҳлиё бўлиб турса...

Ахир Бўри Қора — от минган одам! Пойгарларга кам кирмаган эса-да, дарёлардан, селлардан омон чиққан одам гўлқаричидан фарқи кам унинг! Ахир, у бир қаричилдан кўт от минар эди-ку!

Чавандоз туйкус жиловни бўш қўйиб юборди-да, ўйламай-нетмай тойнинг саргисига қамчи туширди... Чибор шундай чинқариб-қишнаб юбордики, бу товушда ботиний исён ҳам, ошорқа ҳақоратини ҳам, ҳайрат ва алам ҳам бор эди.

Кейин, у ҳам ўзини қўйиб юборди-е: бирданига олд оёқлари олдинга чўзилиб, гўзал қулоқлари орқага қайрилиб, елиб кетди-кетди-кетди. Таваба, анчайин буталар устидан ҳам шундай сакраб ўтадики, ул буталарни ярим газлик гиеҳ эмас, бир ярим газ баландликдаги арчалар, деб ўйлаш мумкин эди.

Нихоят, тушди...

Бўри Қора Ҷамҳладики, Чибор тубанлаб кетишга мойили: илло тубанларда қора мол тўдалари кўринар, йилқини улар — подами, билиб бўлмас эди. Шундай эса-да, у томонга бориш анча-хавфли эканини ўзига ўқтирди: бора-бора уфқ чизигига етилганда, жар-журлар бошланадики, от пастга қўйилиб кетсами... Бўри Қора бирдан жиловни ўнг томонга бурганини билади — дарёга кўзи тушди. Чиндан ҳам Тўполонда сув мўл, бўтана бўлмаса-да, хатарли ва кўрқинчли эди. Лекин чавандозга ҳам, отга ҳам бундай сувлар писанд эмас эди...

Чибор елиб боришда бир-икки қояга сапчиб чиқди.

Кейин бирданига қуйига отилиб, сувга ташлади ўзини. Ва бўйнигача ботиб, нари қирғоққа талпина бошлади: худди тиккасига кесиб чиқадигандек... Ҳов, ёшлик қилаяспиз, Чиборвой! Бўри Қора от бошини оқимга қараб бурди. Энди Чиборнинг қаршисидан шовуллаб келаётган сувни бағри-ла кесиб-ёриб олга интила бошлади.

Бўри Қоранинг кўнгли анча хотиржам тортиди: хаде-масдан чарчанди бу, чарчадими — бўйин экани шу бўлади... Аммо қалама тошлар остидаги гирдобга кирган Чибор ўз-ўзидан гир-гир айлана кетди-ю, Бўри Қоранинг ҳам боши айлангудек бўлди. Қараса, от шу алфозда айланавереди. Ва қирғоққа чиқолмайди... Жиловни қирғоққа бурди-ю, отни нуқтаганини биларди: у баайни сакрашга-сапчишга тушди.

Бу орада Бўри Қоранинг усти-боши шалаббо бўлиб, алмисоқдан қолган этигининг кўнжи ҳам сувга тўлган эди. Туйкус эслаб қолди: ҳаво илиғу, барибир шамоллаб қолиши мумкин.

У Чиборни соҳилга чиқарди. Соҳилга чиққан от юкпуки билан бир силкинди-да, енгиллашиб олди. Кейин яна чопишни қилди-ку! Эй, бу жонивор толиқишни билмадими ўзи? Хали ёш-ку бу...

Бўри Қора ўйлаб-нейтиб ўтирмаддан энди тўппа-тўғри — мўлжалидаги томонга кетишга қасд қилди: мўлжалидаги томон — қишлоқнинг чети билан тоққа ўрлаш ва ёнбағирда ёйилиб ётган шудгорга отни тушириш эди.

Алқисса, Бўри Қора Чиборни шудгорга эмас, қузги галла эқилган далага туширишга мажбур бўлди. Бирок отнинг шаҳдини синдириш учун бу галлазор ҳам бопти жой эди: жониворнинг тушган туёғи ярим газ ерга ботади. Ундан кўтарилиб, олға босса, яна ботади. Оқибат, тўрт оёқлаб-сакраб чопа бошлади Чибор. Ва галлазорнинг ўртасига етганида унинг сурвати урмади ҳам. Хайвонни ўзи ихтиёрига қўйиб берган эди, бир ўқариқ бўйига етганда, чибор таққа тўхтади-да, бошини аста буриб, эгасига қаради.

Бўри Қора унинг олайиб кетган нигоҳларида нима маъноларини кўрди, ўзи ҳам англамай қолди-ю, ё фалак, қариянинг кўзларидан ёш оқиб кетди: той ундан хафа, ундан гина қилмокда эди.

Бўри Қора беихтиёр унинг бўйинини силай-сийпалай бошлади. Бирок эгасининг қўллари ҳам жуловдек туюлди, гаши келиб кетдими, Гижингтой ўқариқдан хатлаб ўтиб, тик ёнбағирга ўрлай кетди. Бу ерлар чимзор эди. Чипор думини хода қилиб чопмоққа тушди, боя бир сония тўққашининг ўзи унга хордик учун етарли бўлгандек эди.

Ёнбағирда ердан туртиб чиқиб турадиган, айримларини чайир ўсимликлар босиб ётадиган япаски тошлар ҳам мўл. Чипор шу тошлар устидан ҳам диқирлаб, чиндан-да тоғ кийигига ўхшаб сакраб-сакраб ўтар, ва гоҳо орқа оёқларида кўтарилиб, чинқириб кишнар ҳам эди: дод солаётгандек, устидаги кимсанинг амрига бўйсунар вақт етганини сезгандек ва бунга тан бериш баробарида нола қилаётгандек эди.

Ёнбағирлар-бағирлар, ёнабетлар-бетлар... Оқибат, кимсасиз тоғ кўрагида мол тўдаларидек пистазорлар кўрина бошлади. Пистазорлар... Ҳа, энди, бу — от эмас, гирот каби қанотли бўлганида ҳам бир ерда тўхтайтиди энди...

Тўхтади ҳам ва биқинлари қаппайиб пучаяр экан, Бўри Қора отнинг бурнидан қон томчилаётганини кўрди-ю, жон ҳолатда ерга тушганини билмай қолди. Кейин белбоғини излади — йўқ, ички кўйлагини тортиб йиртмоқчи бўлди-ю... эски майкасини фикимлаб тортиди, тортиди-тортиди. Ва узиб олиб, отнинг тумшугини авайлаб арта бошлади. Бу тумшук ҳам қандайдир шишиб кетган, лаблари ҳам қабириб хунуги чиққан, кўзларига тик қараб бўлмас эди.

Бўри Қора, ниҳоят ақлга тўғри келмайдиган ишни қила бошлади. Яъни отнинг айлини бўшатиб, устидан эгарни олди. Кейин диқдикани ҳам тортгандагина аҳмоқлик қилаётганини тушунди: диқдика жижка хўл, ундан кўтарилаётган буг кўриниб турар бу Чиборнинг ховури-хиди-тери эди.

Қари чавандоз яна эгарни отга урди ва айлини қаттиқ тортмади-да, жулов ҳалқасини от бошидан тушириб, жониворни етаклаб эна бошлади тубанга...

Бора-бора Бўри Қора кўнгли бузилди. Кейин шарт-та тўхтаб, этиklarини енди, ағдариб сувини тўкди. Яна кийди ва кейин... отга интилиб секингина эгарга ўзини олган эди, Чибор тек турганча тураверди. Фақат бутун вужуди титраб эди, холос.

25

Ҳей, тўполон соҳиллари, Яйдок Арпали! Сенинг бағринг яна бир тўлпор ила тўладиган бўлди: растакамига тўладиган бўлди. Ахир Чиборнинг бир хусни зүйёқ ўнлаб-юзлаб отларнинг чиройини тўсади... Эй, кўпқари кўрган адирлар! Елкангазда янги бир меҳмон пайдо бўлди: айтиш мумкинки, шу ерда кўз очди ва шу ерда минги бўлди...

Уни сезмаслигин мумкин, бепарво Арпали! Лекин унинг сезгилари ҳам сингишиб кетган сенга: энди унинг манзил-мақони бўлиб қолдинг... Тўғри, унинг торгина бошланаси ҳам бор. Аммо бошлана — бошпанада... Қушга парвоз — осмон керак бўлганидай бу каби аргумокларга чопмоқ учун-елмоқ учун, ўзини кўз-кўз қилмоғи-ю яғнолигини исботлаш учун ҳам сен каби чексиз адирлар керак...

Ҳўш, биз ҳам бу парвозли хитоблардан кейин заминга тушаск бўлар...

Тушибко кўрамазика, Бўри Қора ярим йўлда, Чиборнинг сезиларли оқсаётгани, тагин — хар пишқирганида бурнидан лахта-лахта қон отилиб тушаётганини кўриб албатта — кўйлагини ҳам йиртиб, отга сочиқ қилибдики, сержун кўкраги очиб, ўзи-да паршон галлазорларни четлаб ўтиб, тақирликка тушганида, олис дарё бўйида бир неча қорани кўрди. Ушалар-да — улар: Умар синчию, Носир полвону, балиқчи-томошабинлар... Ҳеё-ё ул томошабинларнинг олдига боргиси келмай қолди Бўри Қоранинг. Инсоф билан айтганда, Гижингтой ҳам хароб бўлган, у бир неча соат орасида бир неча ойлик умрини яшаб қўйгандек эди: тагин — ўша умрни хору хўрланмида ўтагандек эди.

Ҳа, унда олдинги шиддат кўринишида: унинг ётгиси келарди, холос... Умар синчи билан Носир полвон буларга пешвоз чиқиб келишиди. Синчи — синчи эканда, чаток. Отни бир айлиниб ва унга эҳн солиб ҳам-да бўйини пешоналарини силаб-сийпаб, бағоят хотиржамлик билан: «Ўзи шундай бўлади. Расми шу. Сен олишмаган полвонча эдинг. Елканг ер искади бирдан... кўзинг очилди. Лекин бурнингдан қон келибди-я? Зўриққансан-да, зўриққансан, тойчоқ ўзингдан кўр, мунча ховликмансан бўларди...» деб хўб гаплашди Чибортой билан.

Уша қунгача собик милиция бошлиғи туғилиб ўсган туманида мол дўхтири борлигини эшитар эди, холос... Сассиқ дорилар бўйини эргаштириб келиб қолди мол дўхтири. Мотоциклда. Қўлидаги осма сумкаси-дан чиқарган шприцин кўриб, Бўри Қоранинг капалани қучиб кетди: шприциннинг игнаси... бир қаричдан кам эмасди. Уни қандайдир дорига тўлдириб, Чиборнинг нақ тўшига санчганида, Бўри Қора тескари бурилиб кетди. Қайтиб келганида, мол дўхтирини ётқизиб, оқ биқинига хўб тепадиган ҳолатда эди.

(Давоми бор)

Таомил

Халқимизнинг ўзига хос удумлари, урф-одатлари, мероси ранг-баранг ва хилма-хилдир. Шулардан бири супра билан боғлиқ бўлган удумлاردир. Қадимда супрасиз уй беварака саналган. Янги рўзгор тиклаётганлар уйимда кут-барака тургун бўлсин, деган ирим билан аввало супра сотиб олганлар ёки уни ўзлари тайёрлаганлар. Галнинг аввали «Ассалом» бўлгани сингари оила учун супранинг аҳамияти ҳам ниҳоятда улкан бўлган. Шунинг учун оналар ўз қизларига сеп йиғишни супрадан бошлаганлар.

Супра деганда асосан ун элаш учун фойдаланадиган тўшама тушунлади. Бироқ худди мана шу оддийгина супрага боғлиқ расм-русумлар — халқ эъозлаб, авлоддан-авлодга ўтиб келаётган маросимлар, савобу уволлар мавжуд. Супранинг ҳаётидаги ўрни ҳаммага маълум. Унда ун эланган, ҳамир қилинган ва ёйилган, умуман, ҳамирдан тайёрланадиган барча таомлар супрада бажарилган. Удумга кўра супра унсиз қолдирилмаган. Чунки супрадаги ун-урвоқ билан оиланинг ризқ-баракиси ўлчанади, деб тушунилган. Ҳар бир худудда унсиз қолдирилган супра раҳимиди фикрлар турличадир. Супрасини унсиз қолдирганининг

дастурхони нонсиз қолади, деган гап ҳам бор. Оналар «Супрани «Бисмиллоҳ»сиз қўлга олиш мумкин эмас», деб ўқтиришади.

Одатда супрада белгиланган вазифасини бажариб бўлган аёл уни ўзига қаратиб йиғиштирган. Бунинг маъноси — супранинг хайр-баракаси учмасин, ўзим билан қолсин, деганидир. Бундан ташқари, ёш хотин-қизлар супрада иш бошлаш жараёнида шу хонадоннинг кекса, тажрибали онахони уларнинг бошида туриб, супрага тегишли савоб-уволларни ўргатиб турган. Ҳозир ҳам хонадонларда супрани авайлаб махсус халтачага солиб қўйишади. Демак, супра хотин-қизларни тозалликка, ҳалолликка ундайди.

Супра чақалоқларнинг биринчи тирноғини олиш маросимида ҳам катта мазмун касб этади. Оилада тутилган чақалоқ қиз бола бўлса, унинг тирноқларини биринчи марта супрадаги унга ботириб, олинган. Бундан кўзланган муддао — қўли супрага ёпишсин, хайр-баракотли, эпли-уқувли, рўзгорни уддалаб кета оладиган қиз бўлиб вояга етсин, деганидир.

Самарқанднинг айрим туманларида куёв томонидан келган ҳайитлик ҳолваси супрада ун-увоқ устида

бир никоҳли аёл томонидан майдаланган ва дастурхонга тортилган. Қўни-қўшни, қавм-қариндошларга улашилган. Супрага тушиб қолган ҳолва ушқоқлари фақат йигит ва қизга турмушингиз ҳолвадек ширин бўлсин, деган мақсадда едирилган. Тўй куни келинчакни қайнонаси қўлида супра билан қарши олган. Тўйнинг эртасига эса келин ўша супрада гўшт тўғраган, ҳамир кесган, ун элаган. Демак, супра аёلнинг доимий йўлдоши — ҳаёт имтихони экан.

Тилимизда супра билан боғлиқ ҳикматлар, нақллар кўп юради. «Ҳизр ҳам супрасини бозорда қоққан», «Ариқ — Ҳақнинг супраси», ҳасис ва бахилларга қарата, «супраси курук», «супраси йўқ» сўзлари тағзаморига диққат қилсак, инсон ва инсонийлик сифатларини илғаш мумкин. Умр бегази, ҳаёт маъноси бўлган урф-одатлар нафақат меросимиз, балки шууримизга сингдирилган муқаддаслик тимсолидир.

Муҳаббат ТҶҲАШЕВА

Ким битта тошга икки марта қоқилса, учинчи марта ҳам қоқилди.

Агар дунёни ағдар-тўнтар қилмоқчи бўлсанг, бунинг йўли осон: оёғингни осмонга қилиб, бошинг билан турсанг бас.

Кўк ранг тинчлантиради: масалан, кўз остидаги кўкариш...

Тушлар нафақат умрни, балки иш вақтини ҳам қисқартиради.

Ернинг тортиш кучи ҳамма жойда бирдек эмас: мансаб, оромкурси-ларида у сезиларли даражада кучлироқ.

Агар ўзингизда китобни очишга етгулик куч тополмаётган бўлсангиз, бемалол оғир атлетика билан шуғуллансангиз бўлади.

Бўйдоқликнинг барча хузур-халоватини ҳис қилиш учун... уйланиш керак.

Санъат қурбонлар талаб қилади, аммо қурбонлар ҳамма вақт ҳам спектаклга келавермайди.

Ўқишни бошлаш ҳеч қачон кеч эмас, ҳатто олий ўқув юртини битиргандан кейин ҳам.

Китоб жавонига «дафн қилинган» китобни дунё юзини кўрди деб ҳисоблаш мумкинми?

Пулни нариги дунёга олиб кетиб бўлмайди, аммо пул билан орттирилган шухратни олиб кетиш мумкин.

Ишлаётганларга камроқ ҳалал бериш ишлаб чиқаришни ўстиришнинг катта заҳирасидир.

Бир кўз қисиш билан битадиган ишлар бор, аммо кимга кўз қисишни билиш керак...

Гулнора Шодиева

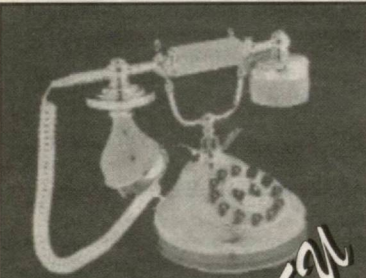
Гулнора Шодиева ўз фаолиятини 1983 йилда Тошкент Давлат халқ ҳужалиги институтини имтиёзли диплом билан тутатгандан сўнг, Каттақўрғон тижорат техникумида ўқитувчиликдан бошлаган. 1991-1997 йилларда бўлим бошлиғи, 1997-1998 йилларда ўқув ишлари бўйича директор ўринбосари, 1998 йилнинг феврал ойдан эътиборан мазкур техникумининг директори лавозимида ишлаб келмоқда.

Ёш авлодга таълим-тарбия бериш соҳасида кўрсатган хизматлари учун Ўзбекистон Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг «Олий ва ўрта махсус таълим фидойиси» нишони билан тақдирланган.

Гулнора Шодиева ўзига ва хизматчиларига талабчан, ҳур фикрли, ташаббускор инсон. Оилали, уч фарзанднинг меҳрибон онаси.

Замондошларими

Тўлқин ЭШБЕК

МЕМОРАТАЛ
ХАЖИВИА

Хаживия

Мансаб деганлари наҳот одамни шу қўйга солса?! Сал бўлмаса, жўрамдан айрилиб қолаёздим-ку. Унинг «катта одам» бўлганини эшитиб, қувончим ичимга сигмаганди. Бир гал қишлоққа борганида ёзиб берган телефон рақамини сақлаб юрардим. Тошкентга йўлим тушганида, атай сиз қоқсам, бир қизнинг ҳалимдек товуши эшитилди:

- Ташкилот эшитади!
- Кутилмаган илтифотдан довдираб, тилимга келгани шу бўлди:
- Миёнколдан келувдим...
- Ким керак?
- Каттабек, — дедим умид билан. — Бирга катта бўлган жўрасиман.
- Каттабек Улуғовични сўравогизми?
- Э-ҳа, ҳали «вич-вич» бўлиб қолдимми?
- Қайси ташкилотдансиз?
- Очиги, бундай муомалага ўрганмаган кишига ушбу гаплар фалати таъсир қиларкан. Овозим сал зардалироқ чикди:
- Ташкилотинг нимаси? Каттабекнинг ўзини чақир. Жўранг сўраяпти, де.
- «Тиқир-тиқир» эшитилганига

қараганда гўшакни столга қўйиб кетди-ёв. Ҳаял ўтмай гўшак кўтарилди:

- Кечирасиз, исм-шарифингизни айтинг, — сўради қизгина, — Ёзвотман. Қобилжон Толипов. Қатта ишлийсиз? Касбийсиз?
- Касбимни ўзи яхши билади.
- Ўзлари билишларини сўравоганизми йў. Бўт ишхона. Бизада тартиб шунақа, билдийизми? Сиз учун гап эшитишши истамайман, билдийизми?
- Эй-й, шунақа демайсанми, қизим! Отини сўрамабсан, деб уришдим у қўянчик? Айтиб қўяй, сени хафа қилгани учун ўша Каттангди қулогини шундай чўзайки, нақ супра бўпкетсин, хи-хи...
- Кулдириш учун айтган гапимга ўзимдан бошқа кулмади. Қизчанинг товушида бирор илиқлик сезилмади. Каттабек тушмагур унинг суяк-суягидан ўтказиб юборганга ўхшайди. Хумпар! Қўлимга тушсин ҳали...
- Касбийизми этасизми? — савол бериш асносида бурунчасини бир тортиб қўйди шекилли. — Подачи? Нима у? А-ҳа, тушундим, модачимисиз? Модалар уйда ишлийсизми?

Насиба Мавлонова

Замондошларимиз

Насиба Мавлонова 1958 йилда Тошкент вилояти Бўка туманида туғилган. Низомий Номидаги Тошкент давлат Педагогика институтининг Ўзбек ва Қозоқ филологияси факультети ўзбек бўлимини тугатган. Кўп йиллар мактабда ўқитувчи, боғча мудираси бўлиб ишлаган.

Таълим тизимидаги эришган ютуқлари, ёш авлодга таълим ва тарбия беришдаги алоҳида хизматлари учун "Халқ маорифи аълочиси" унвони берилган.

Насиба Мавлонова 2001 йилдан бўён Жиззах вилоят Пахтакор тумани халқ таълими бўлимини бошқариб келади. Бугунги кунда туманда халқ таълими тизимида сезиларли ютуқларга эришилган.

Насиба Мавлонова oilали, икки фарзанднинг меҳрибон onаси.

Тўғрироқ

— Пода билан моданинг парқига бормайдиган одам ҳам бораканда, а? — Ортиқча эзмалик қилмай ётиги билан тушунтира бошладим. — Кўп қорамолни пода дейди, уларни боқадиган одам — подачи! Каттангниям хўкизларини қишлоқда ўзим боқаяпман, энди тушундингми?

— Картотекага шунақа ёзийми? — Қиз жавобимни ҳам кутиб ўтирмай мингирлади. — Подачи... Ана ёздим!

Қиз тагин гўшакни тиқирлатиб кетди. Демак, у ёзганларини кўтарганча Каттасининг хонасига югурди. Тасаввур қилаяпман, жўрам котибасининг ёзганларини ўқиб роса мириқади. Ўзича нима дейиши аниқ. Жўрамнинг ҳазилкашлиги қолмапти дейди. Котибасини оввора қилмасдан, ўзи югуриб келади. Дарвоқе, шаҳарнинг қаеридасан, деб сўраса нима дейман?

Атрофга аланглаб, чиройли формали йигитга кўзим тушди. Уни аста умлаб, сўрадим:

— Ҳов укажон, бу ерни нима деб аташади?

Ранг кўр, ҳол сўр, деганларидек милиция ходими бир қур назар ташлаганидаёқ қишлоқдан келга-

нимни фаҳмлади. Телефондаги суҳбатдошим учун жавобни бафасилроқ қилди:

— Фарҳод бозори ёнидаман, денг. Метрога кетиладиган бекатдаман, десангиз тушунади.

— Раҳмат, барака топинг. Куюк қошларини кериб гапириши Мусурмон деган жиянимнинг ўзгинаси. Шу тобда унга меҳрим ийиб, сўрадим:

— Истарангиз иссиққина экан, укам, қаерликсиз?

— Фарғонадан...

Аттанг, ширинсухан йигит билан ҳангома чала қолди. Шу он гўшак тиқираб, вужудим кулоққа айланди. Афсуски, тагин ўша қизнинг товуши:

— Кечирасиз, Каттабек Улугович йўқлар.

— Йўғ-е. — Капалагим учиб кетди. Беихтиёр ҳайқириб юбордим. — Бўлиши мумкин эмас! Нега ёлгон гапираяпсан? Ё Каттабекнинг ўзи «шунақа деб айт», дедими?

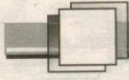
— Вей, ман у кишини «бор» демадимиз? Ўзийиззи кимлигиззи сўрадим. Бизада тартиб шунақа, билдийизми? Каттабек акам хизмат сафарига кетганла. Бир ой бўлмайди. Телефон қилганлар-

ри ёзиб қўй, деб манга тайинлагандила, билдийизми? Ман ҳаммага очет бермиymanу...

— Туврисини айт, қизим, Каттабек нега ундоқ деди?

Саволимга жавобан қиз гўшакни жойига қўйиб қўйди. Шу тобда кимдир устимдан бир челақ муздек сув қўйиб юборгандек бўлди. Наҳотки одам мансабга мингач, шу қадар ўзгариб қолса?! Эҳ Каттабек, Каттабек! Катта бўлган битта сенми? Афсус, сен бошқача «катта» бўлибсан?! Болаликдан бирга улғайган дўстинг саломига алик олмадинг, бошқалар билан қанақа муомала қиларкансан? Сендақаларга кунимиз қолмасин. Ахир, онаизорингнинг саломини етказиб келувдим-а. Ҳасса таяниб қолган отанг ҳам кўзида ёш билан салом айтганди-я.

Ҳай, майли, «дўст — дўстга ойна» деган гап бор. Кўзингни шира босган бўлса, уни ўзим мошдек очиб қўйганим бўлсин. Эсингдами, мактабда икковимиз интермедия намойиш этардик. Ҳаммани қулдирардик. Муаллим нуқул «иковингдан ҳам зўр артист чиқади», деб мактарди. Афсуски, бизга артист бўлиш насиб этмади. Пишқлигинга бориб, сен савдо

Гулнора Шодиева ўз фаолиятини 1983 йилда Тошкент Давлат халқ ҳўжалиги институтини имтиёзли диплом билан тугатгандан сўнг, Каттақўрғон тижорат техникумида ўқитувчиликдан бошлаган. 1991-1997 йилларда бўлим бошлиғи, 1997-1998 йилларда ўқув ишлари бўйича директор уринбосари, 1998 йилнинг феврал ойидан эътиборан мазкур техникумнинг директори лавозимида ишлаб келмоқда.

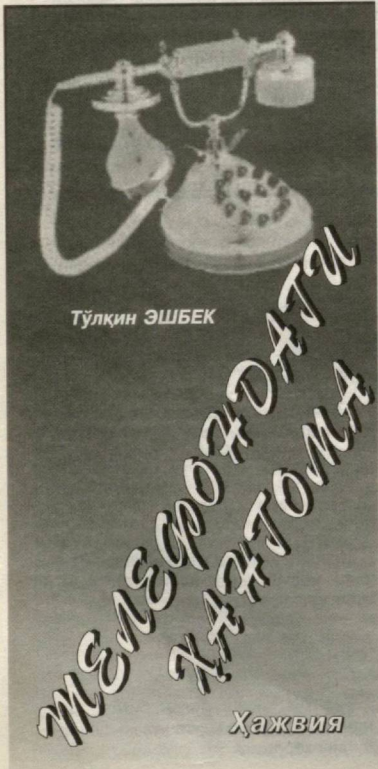
Ёш авлодга таълим-тарбия бериш соҳасида кўрсатган хизматлари учун Ўзбекистон Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг «Олий ва ўрта махсус таълим фидойиси» нишони билан тақдирланган.

Гулнора Шодиева узига ва хизматчиларига талабчан, хур фикрли, ташаббускор инсон. Оилали, уч фарзанднинг меҳрибон онаси.

Гулнора Шодиева

Замондошларимми

Тўлқин ЭШБЕК

**МЕН БРОНДАТИ
ХАЖИВИА**

Хаживия

Мансаб деганлари наҳот одамни шу кўйга солса?! Сал бўлмаса, жўрамдан айрилиб қолаёзим-ку. Унинг «катта одам» бўлганини эшитиб, қувончим ичимга сиқмагани. Бир гал қишлоққа борганида ёзиб берган телефон рақамини сақлаб юрардим. Тошкентга йўлим тушганида, атай сим қоқсам, бир қизнинг ҳалимдек товуши эшитилди:

- Ташкилот эшитади!
- Кутилмаган илтифотдан довдираб, тилимга келгани шу бўлди:
- Миёнколдан келувдим...
- Ким керак?
- Каттабек, — дедим умид билан. — Бирга катта бўлган жўрасиман.
- Каттабек Улуғовични сўравог-сизми?
- Э-ҳа, ҳали «вич-вич» бўлиб қолдим?
- Қайси ташкилотдансиз?
- Очиғи, бундай муомалага ўрганмаган кишига ушбу гаплар ғалати таъсир қиларкан. Овозим сал зардалироқ чиқди:
- Ташкилотинг нимаси? Каттабекнинг ўзини чақир. Жўранг сўрапти, де.
- «Тиқир-тиқир» эшитилганига

қараганда гўшакни столга қўйиб кетди-ёв. Ҳаял ўтмай гўшак кўтарилди:

- Кечирасиз, исм-шарифингизни айтинг, — сўради қизгина, — Ёзотман. Қобилжон Толипов. Катта ишлийсиз? Касбийиз?
- Касбимни ўзи яхши билади.
- Ўзлари билишларини сўравогганим йў. Бўт ишхона. Бизада тартиб шунақа, билдийизми? Сиз учун гап эшитишши истамийман, билдийизми?
- Эй-й, шунақа демайсанми, қизим! Отини сўрамабсан, деб уришдим у қўянчиқ? Айтиб қўяй, сени хафа қилгани учун ўша Каттангди қулогини шундай чўзайки, нақ супра бўпкетсин, хи-хи...
- Қўлириш учун айтган гапимга ўзимдан бошқа қулмади. Қизчанинг товушида бирор илиқлик сезилмади. Каттабек тушмагур унинг суяк-суягидан ўтказиб юборганга ўхшайди. Хумпар! Қўлимга тушсин ҳали...
- Касбийиззи этасизми? — савол бериш асносида бурунчасини бир тартиб қўйди шекилли. — Поддаци? Нима у? А-ҳа, тушундим, модачимисиз? Модалар уйда ишлийсизми?

Насиба Мавлонова 1958 йилда Тошкент вилояти Бўка туманида туғилган. Низомий Номидаги Тошкент давлат Педагогика институтининг Ўзбек ва Қозоқ филологияси факультети ўзбек бўлимини тугатган. Қўп йиллар мактабда ўқитувчи, боғча мудираси бўлиб ишлаган.

Таълим тизимидаги эришган ютуқлари, ёш авлодга таълим ва тарбия беришдаги алоҳида хизматлари учун "Халқ маорифи аълочиси" унвони берилган.

Насиба Мавлонова 2001 йилдан буюн Жиззах вилоят Пахтакор тумани халқ таълими бўлимини бошқариб келади. Бугунги кунда туманда халқ таълими тизимида сезиларли ютуқларга эришилган.

Насиба Мавлонова oilали, икки фарзанднинг меҳрибон onаси.

— Пода билан моданинг паркига бормайдиган одам ҳам бораканда, а? — Ортиқча эзмалик қилмай ётиги билан тушунтира бошладим. — Кўп қорамолни пода дейди, уларни боқадиган одам — подачи! Каттангния хўкизларини қишлоқда ўзим боқаяпман, энди тушундингми?

— Картотекага шунақа ёзиими? — Қиз жавобимни ҳам кутиб ўтирмай мингирлади. — Подачи... Ана ёздим!

Қиз тагин гўшакни тикирлатиб кетди. Демак, у ёзганларини кўтарганча Каттасининг хонасига югурди. Тасаввур қиляпман, жўрам котибасининг ёзганларини ўқиб роса мириқади. Ўзича нима дейиши аниқ, Жўрамнинг ҳазилкашлиги қолмапти дейди. Котибасини оввора қилмасдан, ўзи югуриб келади. Дарвоқе, шаҳарнинг қаеридасан, деб сўраса нима дейман?

Атрофга аланглаб, чиройли формали йигитга қўзим тушди. Уни аста имлаб, сўрадим:

— Ҳов укажон, бу ерни нима деб аташади?

Ранг кўр, ҳол сўр, деганларидек милиция ходими бир кўр назар ташлаганидаёқ қишлоқдан келга-

нимни фаҳмлади. Телефондаги сўхбатдошим учун жавобни батафсилроқ қилди:

— Фарҳод бозори ёнидаман, дег. Метрога кетиладиган бекатдаман, десангиз тушунади.

— Раҳмат, барака топинг.

Қуюқ кошларини кериб гапириши Мусурмон деган жиянимнинг ўзгинаси. Шу тобда унга меҳрим ийиб, сўрадим:

— Истарангиз иссиққина экан, укам, қаерликсиз?

— Фарғонадан...

Аттанг, ширинсухан йигит билан ҳангома чала қолди. Шу он гўшак тикирлаб, вужудим қулоққа айланди. Афсуски, тагин ўша қизнинг товуши:

— Кечирасиз, Каттабек Улугович йўқлар.

— Йўғ-е. — Капалагим учиб кетди. Беихтиёр ҳайқириб юбордим.

— Бўлиши мумкин эмас! Нега ёлгон гапираясан? Ё Каттабекнинг ўзи «шунақа деб айт», деди-ми?

— Вей, ман у кишини «бор» демадимму? Ўзийиззи кимлигиззи сўрадим. Бизада тартиб шунақа, билдийизми? Каттабек акам хизмат сафарига кетганла. Бир ой бўлмийдила. Телефон қилганлар-

ри ёзиб қўй, деб манга тайинланди, билдийизми? Ман ҳаммага очет бермийману...

— Туврисини айт, кизим, Каттабек нега ундок деди?

Саволимга жавобан қиз гўшакни жойига қўйиб қўйди. Шу тобда кимдир устимдан бир челек муздек сув қуйиб юборгандек бўлди. Нахотки одам мансабга мингач, шу қадар ўзгариб қолса?! Эҳ Каттабек, Каттабек! Катта бўлган битта сенми? Афсус, сен бошқача «катта» бўлибсан?! Болаликдан бирга улғайган дўстинг саломига алик олмадинг, бошқалар билан қанақа муомала қиларкансан? Сендақаларга кунимиз қолмасин. Ахир, онаизорингнинг саломини етказиб келувдим-а. Ҳасса таяниб қолган отанг ҳам кўзида ёш билан салом айтганди-я.

Ҳай, майли, «дўст — дўстга ойна» деган гап бор. Қўзингни шира босиб бўлса, уни ўзим мошдек очиб қўйганим бўлсин. Эсингдими, мактабда икковимиз интермедия намойиш этардик. Ҳаммани қулдирардик. Муаллим нуқул «иковингдан ҳам зўр артист чиқади», деб мақтарди. Афсуски, бизга артист бўлиш насиб этмади. Пишиқлигингга бориб, сен савдо

соҳасини танладинг. Мен эса Маданият техникумини битирганим билан артист бўлмамдим. Лекин барибир истеъдод ўзимники: таниқли кишиларнинг овозини ўзидек қилиб айтишни ҳалиям қийвораман. Қишлоққа борганингда тўғри танбех берганинг: «Тошкентда қолганингда, зўр артист бўлардинг — ўзим театрга жойлардим», деб. Гапингга ишондим. Ҳечдан кўра кеч бўлсаям, борайчи, деб келсам, бунақа томоша кўрсатаялсан. Афсуски, буниям унчалки эпполмаганинг чатоқ бўлди-да. Мактабда ҳам ўйнаган ролинг шунақа сунъий чиқарди... Бугун мансабдор ролини ҳам эпполмадинг. «Артист»лик қанақа бўлишини кўрсатиб кўяйми?

Дафъатан хаёлимга келган фикрдан дилим ёришди. Бир боплай! Шартта таксида меҳмонхонага келдим. Не кўз билан кўрайки, эшик олдида ҳалиги мелиса укам турибди! «Люкс» хонага жойлаштириб қўйди. Бафуржа телефон қилишга энг қулай жой экан! Артистлик қанақа бўлишини энди мендан кўрасан, Каттабек! Бояги телефон рақамини тердим. Таниш товуш тагин одатдаги гапини такоррлади:

— Ташкилот эшитади!
Овозимни Ҳамза Умаровниқига ўхшатиб сўрадим:

— Тангриев борми?
— Ким сўравоттила?

Номини эшитганида Каттабек сўроқ белгисидек эгилиб қоладиган бир ташкилотнинг номини айтганим, зум ўтмай гўшак қайта кўтарилиб, кадрдон жўрамнинг ҳаяжонли товуши эшитилди:

— Ассалому алайкум, Ботиржон ака! Топширингиз бажарилди. Анавусиниям «есть» қилиб қўйдик. Фақат...

Худди иши битмай қолганига фиғони кўкак етаётган одамдек ҳайқириб юборганимни сезмай қолибман:

— Нима фақат, нима фақат?!
Хе...

— Ботиржон ака, Ботиржон ака...
Жўрамнинг гапи оғзида қолди. Юзига ургандан баттар қилиб гўшакни шарт қўйдим. Ҳаял ўтмай, тагин ўша рақамни тер-

дим. Котиба гапини тўтидек такоррорлагач, Шукур Бурҳонга ўхшаб сўрадим:

— Каттабек Улуғович ўзларида-милар? Вазириликданман.

Чамаси, нариги томондан гўшакни кўтарган жўрам типирчилаб қолди:

— Илҳом Тўраевич! Ассалому алайкум. Ўзим кўнгироқ қилмоқчи бўлиб тургандим. Анави масала икки-уч кун ичида ҳал бўлади.

Унга жавобан бир сўз айтиш кифоя деб билдим:

— Ваъдабоз!
— Урганингиз — ун оши, сўканингиз — сўк оши, Илҳом Тўраевич! Аҳволимизни тўғри тушунинг...

Бу гапга ҳам жавобан гўшакни «тарс» этказиб қўйдим.

Яна ўша таниш рақамни тердим.

Яна ўша «Тўтинисо».

Яна навбатдаги хангома.

Э-ҳе, бу ваъдабознинг ҳамма иши телба-тескарими, дейман. Сон мингта одамнинг кулогига лағмон осиб юрганга ўхшайди-ку. Хе ўргилдим сендака «катта»дан. Катта эмас, Латта экансан-ку. Асли исмингни шундай қўйишганида тўғри бўларкан.

Охиргиси ҳаммасидан зўр чиқди. Овозимни худди қиз боланиқига ўхшатиб сўрадим:

— Каттабек акамла бормила?
«Тўтинисо» рашкли оҳангда суриштирди:

— Кимсиз?
— Сингиллари.

— Қайси сингиллари?
— Ман сизга отчет бермиyman, билдийизми?

Чамаси, Катта бу гапларимни ҳам параллел гўшакдан эшитиб турган шекилли, гўшакнинг биттаси тиқир-тиқир этиб жойига қўйилди. Шундан сўнг жўрамнинг товуши хансираб чиқди:

— Гуля ўзийизми?
— Бошқасиям бормиди? Одамда лафз бўлиши керак...

— Телефон қилишингизга ишонгандим. Хайрият-ей. Неча кундан бери худодан сўраб юрувдим. Қаттасиз?

— Меҳмонхонада кутиб ўтирибман сизни. Хона рақами...

— Ҳозир этиб бораман!..

Телефон гўшагини қай биримиз олдин қўйганимизни билолмай қолдим...

Дилрабонинг шеърдан

Тўтқин туйгуларни озод этар тун,
Мот қилиб ҳаёнинг ҳакамларини.
Ўтла нафасингиз тингламоқ учун
Излайман қалбингиз рақамларини.

Исмингиз чиқади юрак қатидан,
Ижобат истаيمان тилагингизга.
Кўксимга илинган гўшак - гап билан
Кўнгироқ қиламан юрагингизга.

Тун бедор, мен бедор, туйгулар
ҳорғин,
Ахир ўчгани йўқ тунчируфингиз.
Бўғимга аламлар тиқилаар шошқин:
Нега банд бўлади кўнгируфингиз?

Доим банд бўлади кўнгируфингиз -
Киприкка қўймоқда аччиқ
шабнамлар.

Яна кимни адо қилди доғингиз
Яна кимга аён ўша рақамлар

Туннинг бағрин ёриб ёнаман энди,
Ҳажрингиз ёритар тунни бир лаҳза.
Айтинг мен безовта қилайин кимни,
Ахир менда бошқа рақам бўлмаса...

Шодмонкул САЛОМОВ

“ЧЎЛИ ИРОҚ”НИ ЧАЛИБ, КУЯР НАЙ...

Муסיқа одамлар эътиборидаги санъат бўлгани ҳолда, унинг ўзига хос яширин, сирли жиҳатлари ҳам бор. Биз қуйида ана шу жиҳатлар ҳақида фикр юритишга уриниб кўрамиз.

Яратган биз — инсонларга кўриш, ҳид, таъм билиш, сезиш каби ҳислатлар билан бир қаторда эшитиш, тинглаш неъматини ҳам ато этган. Оғзаки нутқ орқали баён қилинган фикрларни эшитиб, идрок этамиз. Лекин муסיқа баъзан тил тасвирлашга ожиз туйғуларни киши қалбига, онгига осонгина еткази олади. Муסיқалар турлича бўлиб, баъзилари инсонни руҳлантириб, қалбини юмшатиб, эзгу ҳис-туйғулар уйғотгани ҳолда, баъзилари одамнинг асабига тегиб, онгида парокандалик уйғотади.

Ҳозир жаҳонда «рок-поп», «рокен-ролл» каби қатор муסיқий йўналишлар бор. Уларнинг ижобий таъсирлари бўлгани ҳолда, киши онгига салбий таъсиротларни сингдирувчи томонлари ҳам бор. Масалан, «ўлдир, ўлдир, ўлдир!» деб такрорланувчи матнга эга кўшиқлар, шахвоний эркинликни, таркидунёчиликни тарғиб қилувчи муסיқий гуруҳлар борлиги ҳеч кимга сир эмас. Бундай муסיқий альбомлар ва клиплар турли ноқонуний йўллар билан бутун дунёга тарқалмоқда. Моданараст, ҳар қандай хорижий нарсаларни аёло кўрувчи кимсалар бундай «кўшиқ»ларни баралла эшитиб, ўзларини илгор кўрсатмоқчи бўладилар. Бироқ уларнинг замирида нималар яширинганини билмайдилар. Оқибатда, қўлоқлари мутлақо бегона муסיқага ўрганиб, ўз миллий илдиридан, асрлар давомида шаклланган миллий онг ва тафаккурдан ажраб, асоратдаги бир шахсга айлишни хавфи бор. Кимки ўз миллатининг ўзига хос урф-одатларини, қадриятларини, мум-

тоз муסיқасини чин маънода севмас экан, у шу Ватаннинг ҳақиқий фарзанди бўла олмайди. Таниқли Олим Нажмиддин Комилов телевидениедаги суҳбатларидан бирида «Чўли ироқ»ни тинглаганда кўзларини юмиб, тебранмаган ўзбекни қандай қилиб ўзбек дейиш мумкин?!» деганларида нақадар ҳақ эдилар.

Ўзбекистонга кейинги пайтларда турли миллат эстрадаси намуналари кириб кела бошлади. Мисол учун, араб, турк эстрадаси деганида, Фарбий Европа давлатлари, ҳатто Африка хонандаларининг кўшиқлари пайдо бўлганини айтиш ўринли. Бунинг нимаси ёмон, деган эътироз бўлиши мумкин. Тўғри, демократик жамият тартиботига кўра бу шахс эркинлигига мувофиқдир. Аммо ёшларнинг ахлоқ-одобига путур етказадиган айрим муסיқий йўналишлардан сақланишимиз керакдек. Миллий эстрадани ривожлантириш ҳақида ҳукумат қарорлари қабул қилинди. Шунга қарамай, соф миллий оҳанглар ўрнига араб, ҳинд муסיқаларига ўзбекча матн солиб қуйлашлар ҳануз учраб турибди. Шу ўринда тан олиб айтиш керакки, айримлар бунинг севиби тинглашади. Бунинг сабаби шарқона уйғунлик деймизми, қадимий алоқалар натижасими ёки тарихий илдишлар тўғрисида, ҳар ҳолда, Шарқ муסיқасида умумийлик бор.

«Титаник» фильмида Селин Дион ижро этган изтиробга тўла дардли кўшиқ овози бутун дунёни тутди. Ҳатто ёшлар ҳам бу кўшиқни қўлайдиган бўлдилар. Демак, хулоса қилиш мумкинки, ҳақиқий муסיқанинг оммалашувига тасвирий воситаларнинг ёрдами ҳам зарур экан. Лекин миллий илдишлар масаласи ўзгармай қолаверади.

Қадимдан Шарқда, хусусан, Хурросан ва Мовароуннаҳрда адабиёт ва муסיқа ажралмас санъат турла-

ри ҳисобланган. Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг «Бобурнома»сида шоир Биноий ҳақида: «Бурунлар муסיқийдин беҳабар экандур, бу жиҳатдан Алишербек таън қилур экандур» дейиши ҳам фикримизни далиллади.

Ушбу ҳолатдан муסיқани билиш нақадар зарурлиги англашлади.

Шарқ муסיқасининг яна бир нозик жиҳати, нафисликка тааллуқлигидир. Нафис оҳанглар руҳга ором беради. Киши қалбига эзгулик, меҳр-муруват, муҳаббат ҳисларини уйғотади. Бундай оҳанглар билан тарбияланган кишида жаҳолат ва ўзравонлик, разолат ва қабхилик каби иллатлар бўлмайди. Аксинча кўпол, шанги оҳанглар кишидаги нафис таъб ва туйғуларни ўлдирди. Бир сўз билан айтганда, кишини дидсиз қилиб қўяди. Шу сабабдан Мовароуннаҳр ва Хурросоннинг қадим муסיқий усталари муסיқадаги нафисликни ҳар жиҳатдан устун билганлар.

Одамларнинг ҳулқи, феъл-атвори турлича бўлганидек, уларга ато этилган муסיқий қобилият-у дид ҳам турфади. Аммо шахснинг муסיқий диди шаклланиши у вояга етган муҳитга ҳам боғлиқ. Ҳозирги даврда ҳаваскорлик жуда авжга чиқиб, эстрада олдузи бўлишни орзу қилувчилар кўпайди. Ҳаваскор кўшиқчи мактабда, корхонасида ёру биродарлари йиғинида ўз санъатини намойиш этса, мақсадга мувофиқдир. Бироқ қалбсиз, ҳаваскорлик даражасидаги «санъат» намуналарининг кўпайиб кетиши, айниқса, уларнинг радио ва телевидениедек юксак минбарларда ижро этилиши миллат муסיқий дидининг бузилиши, ўтмаслашишига олиб келади.

Тақдир қулиб боқиб, неча-неча аждодларимиз орзу қилган истиклолдек бир бахтга сазовор бўлган эканмиш, миллий-маънавий қадриятларимизнинг гултожи ҳисобланмиш мумтоз адабиётимиз ва муסיқа санъатимизни ёшларимизга тўшунтирайлик, уларнинг дунёвий ва тарихий тушунчаларини бойитишда мумтоз муסיқадан дастуриламал сифатида фойдаланайлик.

Маҳмуд ТОҶИБОВ,
Ўзбекистон халқ ҳофиси

Сканвордни ҳал этгандан сўнг айланалардаги ҳарфлардан қаторлар бўйича ҳикматли сўзларни билиб оласиз.

Сайд ...(адиб)	Спорт	Қўшин	Ковун нави	От тури	Ипак мато	Дарахт	Эчки зоти	Лотин харфи
а			а	с		т		
х			и	а		и		
и			и	и		и		
а			р	а		о		
ғ			и	и		р		
Ҳарбий хизматчи	Ёрдам	Физик зарра	Юнон тоғи	Авто марка	Тарихий шаҳар	Шоҳмот донаси	Хўл мева	Авто марка
Ток кучи	Жануб шаҳри	Товуш	Одам	Узум нави	Сувори	Тақин- чок	Тиниш белги	Ёлғиз
			и	т	о	ғ		т
			и	а	т	и		а
			с	р	л	р		и
			о	о	и	а		у
			и	с	к	к		о
Эсдалик	Миллий таом	Аждод даврми	Ижодга асос	Нон тури	Нишол- да ашёси	Курук мева	Чўл ғиёҳи	Опа
					т			
					т			
					и			
					а			
					к			

"БҲАБҲА ТҲАҲСҲОҲИДИ? ҲҲИДО"

ТҲА ҲЗМАҲИДИТҲА? БҲАТҲАҲМАҲ

Шарафиддин ТУРОБ

Киши ўзининг болалигидаги ҳамдамларини ҳамиша кўмсаб туради. Турмуш ташвишлари билан бўлиб унутаёзганимиз бир нарсанинг буткул йўқолиб кетганлигини тўсатдан пайқаб қолдим.

Илгари, боринги, бундан 25-30 йиллар аввал ҳам Тошкетда — унинг боғу бўстонларида, албатта, булбул хонишини эшитиб, кишининг кўнгли яйрар эди. Эндиликда шаҳримизда шу куш йўқ.

Ёлгон бўлмасин, беш-олти йил бурун Жанггоҳда қушлар кўргазмаси ўтказилган. Тошкентлик машҳур қушчи Мансур Отабек шу кўргазмага келтирган хилма-хил, нодир қушлар орасида бир дона булбул ҳам бор эди. У кишидан шаҳримизда булбулнинг йўқолиб кетиши сабабини сўраган эдим, «олақанот айбдор», деб жавоб қилдилар. Булбул уясига қўйган тухумни олақанот паққос ютар экан. Шундай қилиб, олақанот шунча суллоҳликлари етмагандай, бизни булбулдан ҳам маҳрум этибди.

Авваллари юртимизда олақанот бўлмасди. Чамаси ўттиз йиллар бўлдиёв, Ҳиндистонга

борган ветеринарларимиз бир қушнинг сигир устига кўниб унинг ўқрасини чўқилаб тортиб еяётганлигини кўриб қоладилар ва шу ниятда ундан уч-тўрттасини бизнинг элга ҳам келтирадилар. Қуш кўпая бошлайди, олақанот деган ном олади. Ўйламай-нетмай шунақанги юзаки иш тутиш натижасида ўқра қолиб кетиб, олақанотлар булбул қушандаларига айланди.

Ҳиндистон шаҳарлари, йўллари, дала ва боғларини ҳам олақанот тутган. Йигирма йилда бу юртга икки марта бордим, бирон жойда бўлсин, на булбул хонишини эшитдим ва на ўзини кўрдим.

Бир неча йил бўлди. Болгариянинг Несебрь шаҳри яқинида — Қора денгиз бўйида дам олгандим. Ўша ердаги дарахтзорлар, айниқса, ундан жануброқдаги Созопол шаҳри атрофлари булбулмакон жойлар экан. Умримда сира ҳам бундай роҳатланмагандим: булбуллар бири олиб, бири қўйиб хониш қиларди.

Ўшанда зимдан разм солиб юрдим: мамлакатнинг ҳеч қаерида биронта ҳам олақанот учрамади. Хайрият, олақанот бу ёқларга етиб келмабди.

Югославиянинг Загреб шаҳридан бироз наридаги Плитвиц кўли бўйида дам олардик. Бир куни кўл яқинидаги улкан шаршара сайрига бордик. Қулоқларни қоматга келтириб гувуллаб тушаётган шаршара тубига поғонама-поғона тушиб бораёпмиз. Куч билан тушаётган сув тўзғиб борлиқни тумандек қолаган. Кўёш нури шу туман орасидан аранг ўтиб туради. Қўйингчи, бояги тоқчаларнинг бирида бўтакўзга ўхшаб кетадиган бир гул очилибди. Гул-да, кўзимга яхши кўриниб, шундан биттасини узарманми — орқадан бировнинг «ўзи озку, нега узасиз?» деганини эштиб қолдим. Ўгирилиб қарасам, бир кизалоқ турибди. Қайси тилда гапиргани ҳозир ёдимда йўқ, чамаси Югославия тилларининг бирида — сўзлари русчага яқин — тушунса бўлади. Мулзам бўлиб, узр сўрадим.

Бу воқеага 25 йилдан ошди. Шу-шу сира гул узмайдиган бўлганман. Қачон гул узмоқчи бўлсам, ўша қиз кўз олдимда гавдаланади...

ҚАДРЛИ ЖУРНАЛХОН!

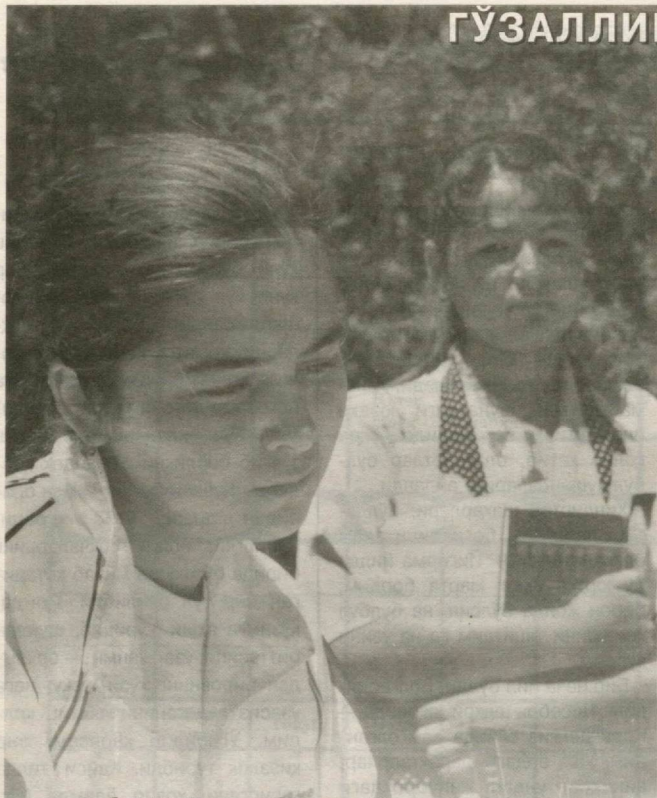
«Гулистон» журнали яқин йиллар мобайнида ҳар йили олти мартаба чоп этилиб келинган. Таҳририят 2003 йилдан журнални ҳар ойда чоп этиб, унинг ҳажмини катталаштиришга, рангли зарварақлар билан, юқори сифатли қоғозда чиқаришга киришган эди. Албатта шакл ва сифат ўзгаришлари ҳамда нашриёт-матбаа харажатлари ошиб кетганлиги

сабабли биз мўлжаллаган 12 та сонни ўз вақтида чоп этолмай қолдик. Бунинг учун Сиз азиз муштарийлардан узр сўраймиз.

Мана, журналимизнинг ушбу йилдаги илк сони қўлингизда. Сизларнинг ишончингизни жорий йилда тўлиқ оқлаймиз деган умиддамиз.

Таҳририят

ГЎЗАЛЛИК СИРЛАРИ

ФАҚАТ РАЪНОларга (пародия)

«Қалбимда гул бўлиб очилдингиз,
Раъно
Дилимга завқ бўлиб қуюлдингиз,
Раъно.
Кўксимни тун осмони,
деб фараз қилсам,
Унда юлдуз бўлиб туюлдингиз,
Раъно!»

Тўлқин ЮСУПОВнинг «Раъноларга» шеъридан.

Эҳ Раънолар, Раънолар,
Сизга ҳамд-у санолар.
Сиз борки, мухлисларим —
Шеърларимни тан олар.

Юрагимга экилган
Пулга ўхшаб кетасиз.

«Қалам ҳақи» деб келган
Пулга ўхшаб кетасиз.

Оёқ-қўлим посбондир,
Сиз — дилдаги гунчалар.
Сочингимзи — кўксимни
Ериб чиққан қилчалар?!

Сиз ҳақда куйламасдан,
Тинмади дил оғриги.
Ушбу тўрт қатор шеърни
Уч кун ёздим бор йўғи.

Қиёсингимни излаб,
Кеча-кундузи бандман.
Шу қадар зўр экансиз —
Сал илгари билмабман.

Айтаг гапнинг тўғриси —
Ажойибсиз ҳаммангиз.
Лекин...
Бу шеър ҳақида,
Эшитмасин янгангиз!..

Ориф ТҶХТАШ

Хар бир аёл гўзал ва жозибали бўлишни ва бу кўркемликни узок йиллар сақлаб қолишни истайди. Лекин ҳамма ҳам бунга эришиш сирларидан воқиф эмас ёки вақт етишмайди. Кўпчилик бежирим кийиниб, замонавий бўяниш гўзаллигининг асосий шартини, деб тушунишади. Бу — тўғри, аммо бирёқлама фикр. Аёл киши аввало ўз характерини белгилаб берувчи кўринишга эга бўлиши лозим. Қоматни тик тутиб, тўғри чизиқ бўйлаб енгил, эркин қадам ташлаш аёл кишига чиройли кўриниш берувчи биринчи омилдир.

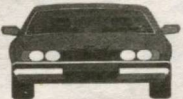

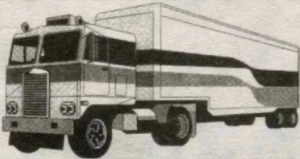

Аёлларнинг ҳар бир ҳаракати, юриш-туриши, ўтириши нафис бўлмоғи, юз ифодаси, қарashi, табассуми, ҳатто йиғисидаям маъно бўлиши керак. Чиройли хоним қиёфасини яратишнинг юқоридаги омилларидан ташқари гўзаллигининг энг сирли томони овозга ёқимли тус бериш, хушбўй атирлардан фойдаланиш, иложи борича табиий ва самимий бўлишдир. Ҳар бир аёл ўз услубига эга бўлиши лозим. Чунки мода ўткинчи, услуб эса сақланиб қолаверади. Шундай қилиб, ўз олдига қуйидаги зарур талабларни қўйган аёлгина атрофдагиларда ёқимли таассурот қолдира билади. Яъни тик қомат, нафис ҳаракатлар, бежирим кийиниш, упу-эликдан меъёрида фойдаланиш ва ҳар қандай шароитда ўзини тутати билиш.

Шунингдек, ташқи гўзаллик берувчи биринчи восита саломатликдир. Тўғри овқатланиш, руҳий ва жисмонан толиқмасдан, яхши дам ола билиш, шахсий гигиенага амал қилиш тансихатликнинг асосий шартларидандир. Рисоладагидек овқатланиш кўркем кўриниш, танга қувват, рухиятга куч беришдан ташқари, эрта қаришнинг ҳам олдини олади. Соғлом киши ҳаракатчан, дадил, очиқ чеҳрали бўлиш билан бирга, тиник юз терисига, жилокор сочларга эга бўлади. Нотўғри овқатланиш тудайли бир қатор касалликлар келиб чиқиши баробарида гўзаллик ҳам чекина боради. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, ортиқча вазн — кўпчилик аёлларнинг «муаммоси». Семришнинг олдини олиш учун ҳам, аввало тўғри овқатланмоқ лозим.

Юқорида таъкидланганидек, ҳар бир аёл соғлом ва гўзал бўлишни истайди. Бунга эришиш учун эса бир озгина эътибор ва вақт ажратиш кифоя. Албатта, гўзал қомат, гўзал чеҳра ва гўзал сийрат аёлликнинг муҳим томонларидир.

«АВТО ОЛАМ»

Катакчалардаги харфларни турли йўналишда ўқиш билан дунё мамлакатларида ишлаб чиқарилган 47 номдаги автомобил марказини топиб, машқни ҳал қилинг.

Н	В	И	Л	Л	И	В	О	Л	Ь	В	М	Е	Р	С	Е	Д
Е				С	Т	О	Й	О	О	Ж				Е		
К				Р	А	Р	И	Т	Р	И				С		
С	И	Я	Ф	Е	Р	А	В	И	А	Е	Г	Ф	О	Р	А	Д
Х	И	Н	О	Ь	Л	О	Ф	А	О	Н	У	Л	И	Д	У	А
И	В	Л	З	К	С	Т	У	Д	Е	Б	Е	К	Т	И	Д	Й
Н	О	Л	И	С	К	Р	А	Й	С	Л	Е	К	А	З	И	М
Т	К	О	Л	В	А	Г	Е	Н	Г	А	Р	Е	М	Р	Е	Л
Е	С	Х	Т	И	К	О	В	О	Л	А	О	Р	М	А	Н	Н
Р	Н	Э	Ш	О	Н	А	Л	Н	И	В	Л	М	О	Р	Г	А
				М	О	А	Л	Ь								
				А	П	Н	И	П								
				Ц	Е	Л	Ь	В								
С	П	Р	Р	Е	М	У	С	У	З	А	Ш	Е	В	Р	О	Л
Б	У	И	К	И	А	Д	И	К	У	Т	Ф	У	Т	У	Р	Е
И	Ц	Н	У	К	А	Р	У	С	Ч	Б	У	Р	Г	Д	А	С
С	И	Т	Р	И	Й	О	Т	А	А	Й	К	А	Ш	А	М	А
И	М	Е	Р	М	О	С	К	Й	Т	Л	О	К	К	О	Д	А
Ч					К	В	Ў	А	Х							З
Е					А	И	Л	Т	И							А
П					И	Ч	С	Р	Д							П
Е	Л	Ь	П	А	Н	Т	Т	И	А	А	Ц	Е	Ж	О	Р	О

«Вилце-минце» ёки чўнтақдан тириб келган рўйхатлар

Қайси куни «Чорсу бозори»га кириб бораётсам, собиқ маҳалладошим Сувонкул чиқиб келаяпти. Оғзи қулогиди. Ғира-шира кайфи бор. Лабида чала чекилган сигарет. Қўлида чала тўлган рўзгор халта. Ниманидир мингирлаб хиргойи қилиб келаяпти.

Сувонкул билан бирпас хангома-лашадиган бўлдим деб турсам, у ўзи тарафга келаётган бир неча мелиса йигитларни кўриб қолдими, йўлни тескари тарафга буриб юборди. Ариқдан сакраб ўтаётганида чўнтагидан капалақдек пирпираб чиқиб, йўлга тушган қоғоз парчасини кўриб ўша томонга юрдим. «Бирон муҳим ҳужжат-пужжати бўлса йўқотиб юрмасин, ҳар ҳолда собиқ бўлсаям маҳалладошим», деган ўйда қоғоз бўлагини бўлимга олдим. Унга қинғир-қийшиқ ҳарфлар билан куйидагилар ёзилганди:

*Картомба -
Ни з -
Тўғит -
Силарет 5 кўчи («Астра», «Кар-
ван») +
Сабзи -
«Тардан»га истагавойдан сунъ +
Вино, исвежий пива +
Кирсабин -*

Эрталаб қарасам, ўғлим шошиб чиқиб кетаяпти. Эр-хотин орқасидан «Чойингни ичиб кетмайсанми», деб ҳой-хойлаганча қолдик. Ўғлим эса куртқасини йўл-йўлакай кийиб бораркан, сумқасиданми, чўнтагиданми пирпираб қоғоз бўлаги учиб тушди. Ўзи сезмади, ҳовлиқанча чиқиб кетди. Қоғоз бўлагини олдим. Унга ўғлимнинг таниш хати билан куйидагилар ёзилганди:

*«С»га телераюн +
«Т» билан кафе, нидо учирашув -
«М»га телераюн +
«Л» билан дискотекада учирашув +*

Тунов куни ишдан келаётиб йўлда

шоир Гирёйини учратиб қолдим. У мени кўрмади. Жуда паришон, тушкун қиёфада эди. Бир маҳал қарасам оғзи очик, қаппайган қоғоз папкасидан кафтдеккина қоғозни олди-да, кўзойнаги устидан унга қараб бош чайқади, чуқур хўрсиниб қўйди ва ерга ташлади. Ўзи эса кетди.

Азбаройи қизикқанимдан бориб ўша қоғозни олдим. Унга куйидагилар ёзилганди:

Янги асарларимдан намуналар топирилган тахририятлар: Хабар олишим керак!»

*«Тошкент ақшоми» -
«Мунтқи» -
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» -
«Оила ва жамият» -
«Толғу юлдузи» -*

Каминани бошқаларнинг чўнтагидан тушиб қоладиган рўйхатларни ўқиб юришдан бошқа иши йўқ экан деб ўйламанг!

Энг қизиғи, ўзим ҳам яқинда чўнтагимдаги рўйхатни йўқотиб қўйдим. Унда нималар ёзилганди, дерсиз? Келинг яхшиси, буни келаси сафар айтиб берарман. Дарвоқе, ана шу ваъдамни ҳам «Режаларим тартиби»га ёзиб қўйишни унутиб қўймасам бўлди!..

Эркин УСМОНОВ

— Илбинос, идишимни кўрсатмай ётир,
баликларни чўчишиб қоборясан...

— Бир қароғга қалқинганим? Ё менга қўйланасиз,
ё бир - бичишимни қайтиб кўржаймиш...

Комил ЖОНТӨБ
суратлари

Ошиқлар

3352. 00

«Ўзуйжойжамғармабанк» Зарафшон шаҳри бўлимида маънавият ва маърифат ишларига катта эътибор билан қаралмоқда. Айниқса, «Давлат тили тўғрисида»ги қонуннинг банк ишига тадбиқ этилиш даражаси кишини қувонтиради.

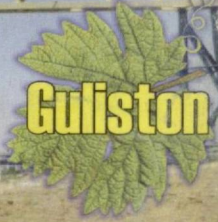
«Ўзуйжойжамғармабанк» сизга манфаатли «Баҳор» — янги муддатли қўйилмасини таклиф этади.

Ушбу қўйилмада пул маблағларининг сақланиш муддати — 45 кун. Ушбу кунлар учун 5 фоиз миқдориди даромад тўланади. Сизнинг хоҳишингиз билан қўйилманинг барча сақланиш муддати учун даромад олдиндан, ҳисоб рақам очилган куни тўланади.

Агар сизда шундай муддао бўлса, «Ўзуйжойжамғармабанк»нинг Республикамиз ҳудудидаги барча бўлимларига мурожаат қилишингиз мумкин.

Зарафшон

Индекс: якка обуначилар учун — 820
ташкilotлар учун — 806
Баҳоси: келишилган нарҳда.